

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

**Analýza vybraných vánočních a novoročních
projevů československých a českých prezidentů**

(Analysis of Selected Christmas and New Year's Speeches
of Czechoslovak and Czech Presidents)

Magisterská diplomová práce

Bc. Monika HRUŠKOVÁ

Česká filologie – Kulturní studia

Vedoucí práce: Mgr. Jindřiška SVOBODOVÁ, PhD.

Olomouc 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne .....

.....

Monika Hrušková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Jindřišce Svobodové, PhD. za odborné vedení práce, cenné rady a připomínky, které mi poskytla. Dále děkuji Bc. Marku Vašutovi za odborné konzultace a psychickou podporu, rovněž bych ráda poděkovala celé své rodině, jež mi studium na vysoké škole vůbec umožnila.

Obsah

ÚVOD	6
1. Tradice vánočních a novoročních projevů u nás.....	9
2. Charakteristika prezidentských projevů	10
2.1 Otázka autorství.....	10
2.2 Ukotvení v teorii funkčních stylů	10
2.3 Žánrová charakteristika	12
2.4 Komunikační rámec.....	15
2.5 Politická řeč	17
2.6 Transakční analýza v mezilidské komunikaci	20
3. Analýza vybraných prezidentských projevů	22
3.1 Tomáš Garrigue Masaryk	22
3.1.1 Život a osobnost Tomáše Garrigua Masaryka	22
3.1.2 Vánoční poselství 1933	23
3.2 Edvard Beneš.....	27
3.2.1 Život a osobnost Edvarda Beneše	27
3.2.2 Vánoční poselství 1942.....	29
3.3 Emil Hácha	35
3.3.1 Život a osobnost Emila Háchy.....	35
3.3.2 Vánoční poselství 1942.....	37
3.4 Klement Gottwald.....	40
3.4.1 Život a osobnost Klementa Gottwalda.....	40
3.4.2 Novoroční projev 1949	42
3.5 Antonín Zápotocký	47
3.5.1 Život a osobnost Antonína Zápotockého	47
3.5.2 Novoroční projev 1954	48
3.6 Antonín Novotný	57
3.6.1 Život a osobnost Antonína Novotného	57
3.6.2 Novoroční projev 1961	58
3.7 Ludvík Svoboda.....	64
3.7.1 Život a osobnost Ludvíka Svobody	64
3.7.2 Novoroční projev 1969	66
3.8 Gustáv Husák.....	72
3.8.1 Život a osobnost Gustáva Husáka.....	72
3.8.2 Novoroční projev 1989	74

3.9 Václav Havel	78
3.9.1 Život a osobnost Václava Havla	78
3.9.2 Novoroční projev 1990	81
3.10 Václav Klaus.....	87
3.10.1 Život a osobnost Václava Klause.....	87
3.10.2 Novoroční projev 2005	88
3.11 Miloš Zeman.....	92
3.11.1 Život a osobnost Miloše Zemana.....	92
3.11.2 Vánoční poselství 2013.....	94
4. Závěr.....	99
Anotace.....	103
Resumé	104
Seznam zdrojů a odborné literatury.....	105

ÚVOD

Čeští, popřípadě českoslovenští prezidenti promlouvají k národu mezi Vánoce a Novým rokem pravidelně od prosince 1933. V současnosti mají tyto projevy velkou sledovanost, každoročně se o nich diskutuje v médiích a hojně se sdílí na internetu. Reagují na ně další řečníci, ať už politici či jiné veřejně známé osoby. Jelikož se jedná o projevy nejvyšších státních představitelů, mají značný sociokulturní a mocenský vliv. V projevech se prostřednictvím jazyka odráží každodenní realita dané doby, politická situace, převládající ideologie i osobnost řečníka.

V současné době existují studie, které srovnávají projevy totalitních a prvních dvou porevolučních prezidentů, žádná práce se však nezabývá podobou projevů válečných, ba dokonce předválečných. Vzhledem k pětadesátileté tradici si práce klade za cíl posoudit tento typ projevu a porovnat případné odlišnosti v jeho pojetí.

Ke komparativní lingvistické analýze bude proto vybráno jedenáct projevů, včetně prvního, který otevírá samotnou tradici, a posledního, který se k ní s odkazem na T. G. Masaryka vrací. Jelikož se analýza zaměří spíše na latentní než zjevný obsah textů, zvolila jsem kvalitativní přístup.

V práci nejprve představím potřebná teoretická východiska pro vlastní výzkum, poté bude následovat analýza dílčích projevů, v závěru shrnu výsledky, potvrdím, či vyvrátím hypotézy a zodpovím výzkumné otázky.

Pro samotnou analýzu je podstatné projevy nejprve ukotvit v teorii funkčních stylů a poskytnout jejich celkovou charakteristiku jako rétorického žánru, a to na základě jazykových a stylistických prostředků, které se v nich objevují. Vlastní výzkum ukáže, jaké figury, tropy či způsoby argumentace prezidenti používají, a ověří, zdali skutečně konkrétní projevy odpovídají všeobecné charakteristice vánočních a novoročních projevů.

Důležitým jevem, kterým se budu v práci zabývat, je výskyt propagandy, včetně vytvoření obrazu nepřítele v textu. Rozpoznání propagandy v projevech vychází z kategorických rysů kreovaného světa dle J. Bralczyka. Po zjištění, které rysy v jednotlivých projevech převládají, bude prověřena hypotéza, podle které by se demokratičtí prezidenti měli k použití propagandy uchýlovat méně než tzv. totalitní. V práci se také na základě myšlení v binárních opozicích podle Lévi-Strausse zaměřím na konstruování fiktivního nepřítele a pokusím se odpovědět na otázky, proti komu se

prezidenti v textu negativně vymezují a jaké vlastnosti konstruovanému nepříteli přisuzují.

Analýza si rovněž klade za cíl ukázat, jaká témata prezidenti zvýznamňují, a tím se podílejí na tematizaci možných problémů v každodenním životě soudobé společnosti. Podle teorie M. McCombse a D. Shawa nazývané agenda setting, tedy nastolování agendy, prezidenti skrze média mohou ovlivňovat vnímání určitého problému, a to nejen prostorem, který mu věnují, ale také volbou výrazových prostředků. Na základě výroku prezidenta Miloše Zemana se pokusím prověřit, zda se skutečně prezidenti o vánočních svátcích zabývají bilancováním událostí předešlého roku a na Nový rok hovoří spíše o budoucnosti, jak se současná hlava státu domnívá.

Předmětem zájmu bude i způsob, jakým prezidenti hovoří k národu. Jedním z faktorů pro posouzení je využití částečné transakční analýzy (analýzy přenosu) E. Berna. Zásadní je v této práci odlišení mezi dvěma kategoriemi – rodičem a dospělým, jež zde provedu na základě analýzy řeči, jedná se například o sledování užití imperativů či věcné argumentace. Jako hypotézu lze stanovit tvrzení, že se prezidenti ve stopách Masaryka snaží udržovat pozici otce národa, a hovoří proto k lidu jako rodič k dítěti. Jaký vztah k občanům prezidenti mají, dokreslí použití konkrétních oslovení a mluvnické kategorie osoby, např. to, zda prezident mluví sám za sebe, či používá autorský/inkluzivní plurál apod.

Součástí analýzy bude tedy jedenáct projevů českých a československých prezidentů – od každého prezidenta bude vybrán jeden z jeho projevů, který byl pronesen v době, jež byla pro republiku historicky významná, nebo důležitá pro tradici vánočních a novoročních projevů (týká se prvního Masarykova projevu a Zemanova projevu z roku 2013).

Ačkoli je možné se věnovat také vizuální stránce projevů, neverbální komunikace nebude předmětem zkoumání. Takto zaměřený výzkum by nebyl možný u prezidentů, kteří se neobjevovali na televizních obrazovkách, či plátnech kin. Jako výzkumný materiál tedy slouží pouze psaný text, respektive přepisy projevů nejvyšších představitelů státu, které jsou volně přístupné na webových stránkách Českého rozhlasu. U každého projevu bude uveden hypertextový odkaz, na kterém se text nachází v celém rozsahu. Konkrétní použité pasáže se v práci označí kurzívou a odkaz již nebude opakovaně zmiňován, v případě, že se v citované části na stránkách Českého rozhlasu vyskytuje ortografická chyba, v práci bude provedena korekce.

V citovaných pasážích budou též podtrženy význačné jevy, které jsou pro analýzu podstatné.

Prvním analyzovaným projevem bude vánoční poselství Tomáše Garrigua Masaryka z roku 1933, tedy z období první republiky. Jedná se o historicky první projev, který vedl k založení tradice vánočních poselství a novoročních prezidentských projevů. Další dvě vybraná vánoční poselství pronesli prezidenti za druhé světové války, konkrétně v roce 1942, kdy byl proveden atentát na Reinharda Heydricha. Edvard Beneš, stojící v čele exilové vlády, promluvil k recipientům z Londýna, Emil Hácha z protektorátu jako státní prezident. V tomto případě se nabízí zajímavé srovnání mezi oběma státníky.

Novoroční projev Klementa Gottwalda z roku 1949 byl vybrán jako první projev, který byl přednesen po únorovém převratu a nástupu komunistického režimu k moci, je rovněž důležitý pro potřeby práce, protože v tomto roce došlo k přesunu projevů z vánočních svátků na Nový rok. Projev dalšího „dělnického“ prezidenta Antonína Zápotockého pochází z ledna 1954 a autor v něm bilancuje rok, v němž proběhla významná měnová reforma, která patřila k jeho nejkontroverznějším krokům. Dále byl zvolen novoroční projev Antonína Novotného z roku 1961, neboť v něm prezident reagoval na několik význačných událostí, např. schválení tzv. socialistické ústavy, přejmenování ČSR na ČSSR či změnu uspořádání republiky. Z významných událostí nelze opomenout ani srpnovou okupaci roku 1968, proto se analýza zaměří na novoroční projev Ludvíka Svobody z ledna 1969, který se situaci ve své řeči věnoval. Poslední projev z dob totality pronesl Gustáv Husák na Nový rok roku 1989 a hodnotil v něm období, jež předcházelo sametové revoluci. Byl vybrán záměrně spolu s porevolučním projevem Václava Havla z následujícího roku, jelikož jejich vzájemná komparace se nabízí jako velmi podnětná.

Z projevů pronesených za samostatné České republiky kritériím vyhověl novoroční projev Václava Klause z roku 2005, neboť je v něm bilancován rok 2004, v němž vstoupila Česká republika do Evropské unie. Posledním vybraným projevem je vánoční poselství Miloše Zemana z roku 2013, které slouží jako ohraničující bod této práce. V tomto roce prezident přesunul svou řeč z Nového roku zpět na vánoční svátky a navrátil se tak k původnímu termínu prezidentských promluv.

1. Tradice vánočních a novoročních projevů u nás

Za zakladatele tradice vánočních a novoročních projevů československých a českých prezidentů lze považovat Tomáše Garrigua Masaryka, který se již od roku 1918 obracel k lidu ve vánočním čase prostřednictvím rozhovorů v tisku, případně přednášel na Národním shromáždění. Zřejmě se inspiroval americkými prezidenty,¹ neboť císař na našem území podobné projevy nepronášel. První československý prezident taktéž promlouval k poslancům i na Nový rok, poprvé roku 1919.² Nicméně o založení tradice se tehdy ještě nejednalo, teprve Masarykův projev z roku 1933,³ který byl promítán v kinech pro veřejnost, je považován za první svého druhu, tato tradice tedy trvá již 85 let.⁴

První tři českoslovenští prezidenti promlouvali k lidu o vánočních svátcích. Klement Gottwald se ale v roce 1949 rozhodl projev přemístit na Nový rok, z ideologického hlediska bylo zřejmě vhodnější řeč přesunout z křesťanských svátků na jinou slavnostní příležitost. K původnímu vánočnímu poselství se vrátil současný prezident Miloš Zeman a zdůvodnil to nejen odkazem na Masarykovu tradici, když prohlásil, že na Nový rok se stanovují předsevzetí, která mnohdy není možné dodržet, avšak o vánočních svátcích dochází k vyhodnocování a bilancování uplynulých událostí.⁵

V průběhu let se lišilo i médium. Masarykův nástupce Edvard Beneš začal ke svým projevům využívat rozhlas, v televizi se jako první objevil projev prezidenta Antonína Novotného v roce 1958, v přímém přenosu hovořil k lidem jako první Václav Klaus roku 2004.

Zajímavostí je zdvojování projevů, ke kterému docházelo za druhé světové války v letech 1941–1945. K občanům promlouval jak prezident protektorátu Čechy a Morava Emil Hácha, tak prezident exilové vlády v Londýně Edvard Beneš.

---

¹ V USA se jedná o tzv. Zprávy o stavu unie (State of the Union Messages). Američtí prezidenti jsou povinni dle ústavy podávat podrobnou zprávu o stavu unie Kongresu Spojených států amerických. Tamní tradice se váže k poselství George Washingtona, prvního amerického prezidenta, z 8. ledna 1790 (DOUBEK, ©2017).

² HOMOLOVÁ, [2017].

³ Některé zdroje uvádí rok 1934 (srov. ŠULEK et al., ©1997). Masarykův projev, který je na stránkách Českého rozhlasu datován do roku 1934, byl však již 19. 12. 1933 otištěn v Lidových novinách (U, 1893–1945, s. 2).

⁴ K roku 2018.

⁵ 2014: Miloš Zeman, ©1997–2016.

2. Charakteristika prezidentských projevů

2.1 Otázka autorství

Vlivem profesionalizace politické komunikace dochází v současnosti mezi politiky k nákupu služeb z vnějšku politické sféry, jedná se o tzv. outsourcing. Do této kategorie spadají profesionální poradci a asistenti, ale také výzkumníci veřejného mínění, analytici, externí konzultanti či trenéři rétoriky a vystupování.⁶ Ti všichni mohou mít vliv na konečnou podobu prezidentských projevů všeho druhu, tedy i těch vánočních a novoročních.

Lze předpokládat, že podavatelé textů, v případě této práce čeští a českoslovenští prezidenti, nebyli stoprocentními autory projevů, a to již od prvopočátku jejich tradice. Procentuální podíl na autorství se může značně lišit (od drobné konzultace projevu s nejbližšími po jeho pouhé přečtení). Je ale takřka jisté, že například porevoluční projevy Václava Havla reprezentovaly více prezidentovy vlastní myšlenky, než jak tomu bylo v předchozích desítkách let v době totalitního režimu u jeho předchůdců. Nicméně k tomuto faktu nebudu v práci přihlížet, neboť prezident vystupuje jako nositel,⁷ předává informace uvedené v projevu sám za sebe, směrem k recipientům vystupuje jako jeho autor a je obecně jako autor i vnímán.

2.2 Ukotvení v teorii funkčních stylů

V rámci stylové diferenciaci bývá některými autory uváděn vedle ostatních funkčních stylů samostatně i styl rétorický.⁸ Za jeho charakteristické vlastnosti lze považovat mluvenost,⁹ veřejnost, spisovnost, adresnost a sugestivnost.¹⁰ Prezidentské projevy se navíc vyznačují oficiálností a bilančním rázem.

Pro mluvený text je typické zachycení v konkrétním časoprostoru, nepřetržitost a plynulost.¹¹

---

⁶ KŘEČEK, 2013, s. 108.

⁷ S výjimkou případů, kdy prezident sám nebyl schopen vystoupit. Například roku 1975 ze zdravotních důvodů místo Ludvíka Svobody vystoupil tehdy ještě generální tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák. Již o rok dříve za Svobodu projev přečetla televizní hlasatelka (MRÁZIKOVÁ, 2014, s. 34).

⁸ Mistrík důsledně odděluje komplexní řečnický projev od řečnického jazykového stylu, za ten považuje čistě jazykové prostředky, které je možno přepsat na papír. Tento styl pak staví vedle stylu hovorového, naučného, publicistického, administrativního a uměleckého (MISTRÍK, 1987, s. 38).

⁹ Mluvenost zde ovšem neznamená nepřipravenost. Do rétorického žánru patří i písemně připravené texty, které jsou však primárně určeny k mluvenému projevu. Tak je tomu i v případě prezidentských projevů, u kterých je připravenost stěžejní. Písemná opora je v politice považována za čím dál tím důležitější složku vzhledem k informativnosti a věcnosti, která je vyžadována (LOTKO, 2009, s. 25).

¹⁰ LOTKO, 2009, s. 23–25.

¹¹ MACHOVÁ–ŠVEHLOVÁ, 2001, s. 123.

Veřejnost souvisí s asymetrickým postavením podavatele a příjemce. Nejde o jednoznačně jednostrannou komunikaci, nicméně se jedná o komunikaci nevyváženou. Jednotlivec hovořící ke kolektivu vede monolog, který však může být přerušován dialogickými prvky (oslovování, řečnická otázka, argumentace obhajující potenciální námitky ze strany posluchačů).¹²

V oficiálních projevech se užívá spisovného jazyka,¹³ přechod k jiným kódům musí být vědomý a funkční.¹⁴ Rovněž by měla být dodržována spisovná výslovnost, která svědčí o kultivovanosti projevu a nestrhává nežádoucí pozornost na řečnickovu mluvu.¹⁵ V této souvislosti ale Lotko podotýká, že ortoepická norma není v českém jazyce patřičně oceňována.¹⁶

Dalším výše v textu zmíněným rysem byla sugestivnost, která spočívá ve funkci přesvědčovací a získávací. Jelikož je řečnický styl považován za komplexní, je možné se v jeho projevech setkat s jazykovými prostředky různých stylů. Sugestivnosti lze dosáhnout pomocí figur a tropů.¹⁷ Mistrík hovoří o tzv. osobitých jazykových prostředcích, které specificky dobří řečníci používají, aby projev působil sugestivně, esteticky či dramaticky.¹⁸

Způsob, jakým autor stylizuje text, je vždy ovlivněn objektivními slohotvornými činiteli. Dle jejich působení je možné v textu pozorovat obecné normy platné pro příslušný styl (např. veřejný).¹⁹ Objektivní slohotvorné faktory jsou na rozdíl od subjektivních nezávislé na autorově projevu. Vliv má prostředí a situace, ve které projev vzniká, dále jeho samotná forma a okolnosti, za kterých je realizován.²⁰

U prezidentských projevů lze chápat jako objektivní faktor použité médium, jímž jsou texty zprostředkovány (kino, rozhlas, televize), v závislosti na médiu nepřímý kontakt s příjemci, dále mluvenost, připravenost, veřejnost či monologičnost.²¹

---

¹² MACHOVÁ–ŠVEHLOVÁ, 2001, s. 26.

¹³ Tamtéž, s. 123–124.

¹⁴ LOTKO, 1986, s. 9.

¹⁵ Tamtéž, s. 32.

¹⁶ LOTKO, 2009, s. 26.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ MISTRÍK, 1987, s. 39.

¹⁹ KRAUS, 2010, s. 116.

²⁰ JEDLIČKA et al., 1970, s. 10–11.

²¹ Občas se v textech objevují prvky typické pro dialog, nicméně přímo do prezidentova projevu nikdo nezasahuje. Prezident tedy vede monolog, avšak v určitých místech očekává možné reakce a předem na ně reaguje svými argumenty. Případně se jedná o aktualizací prvky, které mají probudit posluchačův zájem.

Podle Krause však objektivní slohotvorní činitelé kromě jistého omezování poskytují i svobodu, která ovšem záleží na povaze textu. „Styl a způsob podání jazykového projevu jsou tím působivější a vhodnější, čím víc si autor existenci a vliv jednotlivých slohotvorných činitelů uvědomuje.“²²

Autora zajisté ovlivňují také činitele subjektivní závislé na jeho individualitě. Tímto způsobem se projevuje jeho povaha, temperament či osobní zájmy. Každý má také jinou schopnost pohotově se vyjadřovat a reagovat na nastalou situaci. Některé projevy tedy mohou být pro autora charakteristické opakovaným užitím oblíbených slov či slovních spojení.²³ Některé z individuálních faktorů jsou stabilnější povahy (vzdělání, znalosti, postavení atp.), jiné se mění (role v komunikaci).²⁴

2.3 Žánrová charakteristika

Prezidentské vánoční a novoroční projevy jsou zde vnímány jako jeden komunikační žánr.²⁵ Podle Čmejrkové a Kaderky jsou žánry „ustálené komunikační formy, které postupně vykrystalizovaly v konkrétních historických a kulturních podmínkách. Jejich funkcí je poskytovat řešení pro opakující se komunikační úkoly. (...) Komunikační žánry zároveň komunikantům poskytují kontextualizační vodítka.“²⁶ Ačkoli to pro žánry není běžné, konkrétně prezidentské projevy se mohou v závislosti na původci textu rozcházet ve vnitřní struktuře, tedy na úrovni textové, stylové a rétorické,²⁷ což potvrdí, či vyvrátí vlastní analýza.

U řečnických žánrů je nutno brát v potaz roli komunikační situace, prostředí a psychického stavu jak řečníka, tak příjemce. Počítá se s úmyslem autora přesvědčit adresáta o vlastních názorech.²⁸

Rétorické žánry se podle klasické Aristotelovy triády člení na soudní, politické a příležitostné, současné řečnictví je klasifikuje jemněji. Mistrík uvádí dělení

---

²² KRAUS, 2010, s. 116–117.

²³ JEDLIČKA et al., 1970, s. 14–15.

²⁴ KRAUS, 2010, s. 117.

²⁵ Oproti komunikačnímu vzorci, který je považován za útvar jednoduchý, se jedná o útvar komplexní. Lze tak určit již na základě snadného odlišení začátku, prostředku a konce projevu (ČMEJRKOVÁ–KADERKA, 2013, s. 101). Mistrík (1987, s. 165) žánr považuje za abstraktní pojmenování, které zastřešuje všechny útvary patřící do jedné třídy.

²⁶ ČMEJRKOVÁ–KADERKA, 2013, s. 101.

²⁷ Částečně se prezidentské projevy liší také v rámci interakční roviny. Nicméně přímá interakce diváka a prezidenta zůstává stejná. Samozřejmě mají diváci v dnešní době vlivem internetu větší možnosti okamžité reakce na projev. Jedná se však často o interakci mezi jednotlivými příjemci, nikoli mezi původním odesilatelem textu a jeho příjemcem.

²⁸ LOTKO, 2009, s. 30.

na agitační, naučné a příležitostné.^{29 30} Prezidentské vánoční a novoroční projevy řadíme mezi agitační s některými rysy příležitostných žánrů, jelikož se jedná o politické projevy slavnostního charakteru.

Podle Lotka agitační žánry „mají za úkol především přesvědčit a získat adresáta sdělení.“ Jedná se o projevy delšího rázu s výkladovým charakterem, ve kterých je užitá logická a přesvědčivá argumentace.³¹ Jsou vázané na konkrétní situaci, neočekává se použití replik, proto by měly být předem pečlivě připravené.³²

Řečník zde prezentuje sám sebe, ale také konstruuje v textu fiktivního nepřítele, jehož názory vyvrací.³³ Do opozice k protivníkovým záporům staví přednosti idey, pro kterou chce příjemce získat. Jelikož se v těchto textech střetávají názory dvou opozitních stran a recipienti si vybírají, ke které se přikloní, označuje je Mistrík za projevy porovnávající a zvažující. V případě agitačních však podavatelé formulují závěry takovým způsobem, aby se publikum ztotožnilo s jejich názory, případně stranou.³⁴

Pokud se jedná přímo o propagandu,³⁵ která se soustředí na souhlasné postoje posluchačů, nemůže tomu být jinak. „Náš“ svět je vždy prezentován jako dobrý, zatímco svět „našeho“ protivníka jako špatný.³⁶ Propaganda usiluje o úplnou shodu myšlenek mezi autorem a příjemcem. E. Lotko s odkazem na starší práci J. Bralczyka vydělil osm kategoriálních rysů tohoto světa, jejichž vyšší frekvence způsobuje, že se jevy v podání řečníka stávají pro auditorium zajímavé a akceptovatelné. Jedná se o důležitost, obecnost, blízkost, nutnost, správnost, koherentnost, pokrokovost a trvalost.³⁷

K persvazivním technikám, které se využívají všeobecně v politických projevech, patří eufemismy, metafory, presupozice, hodnotící slova, expresiva,

---

²⁹ MISTRÍK, 1987, s. 166–169.

³⁰ Podobně člení řečnické žánry i Kraus: informativní a naučné, přesvědčovací a příležitostné (srov. KRAUS, 2010, s. 125).

³¹ LOTKO, 2009, s. 30.

³² MISTRÍK, 1987, s. 170.

³³ LOTKO, 2009, s. 30.

³⁴ MISTRÍK, 1987, s. 170.

³⁵ Pojem propaganda zde není používán v původním neutrálním smyslu jako šíření a podporování konkrétních myšlenek, ale s negativní konotací, tzn. jako systematická snaha ovlivnit a měnit recipientovo smýšlení tak, aby to bylo výhodné pro propagandistu. Jde v podstatě o synonymní označení pro manipulaci či ovládnutí myšlení (JOWETT–O'DONNELL, 2006, p. 2–3).

³⁶ LOTKO, 2009, s. 118.

³⁷ Tamtéž.

slogany a negace. Politici se uchylují rovněž k užívání módních slov, ačkoli ne vždy jsou v daném případě plně funkční.³⁸

Pro každého řečníka je nejnáročnější úvodní fáze projevu, kdy je na jeho slova upřena zvláštní pozornost.³⁹ U agitačně-propagandistických textů je úvod nahrazen okolnostmi situace, ve které probíhá, autor proto může rychleji přejít k jádru. Významný je rovněž závěr projevu, v němž je třeba zdůraznit stěžejní fakta vyplývající z celého projevu.⁴⁰ Kompozičně je tedy zachována trichotomie – úvod, jádro a závěr,⁴¹ projevy se ale vyznačují také explicitně vyjádřeným odstupňováním myšlenek podle jejich důležitosti. Užívá se často deiktických výrazů a aktualizačních či gradačních jazykových prostředků,⁴² jedná se ale o věcné projevy a autor by se měl vyvarovat expresivních výrazů.⁴³ Délka se obvykle pohybuje mezi 30–45 minutami,⁴⁴ v případě kratšího textu by se nejednalo o projev, ale spíše komentář, u delšího zase o smíšený žánr či referát.⁴⁵

V příležitostných projevech není cílem přesvědčit, vysvětlit ani získat, jsou to slavnostní vystoupení, která jsou spíše kulisou k nastalé situaci, prezidentské projevy tedy rozhodně nemají všechny s nimi sdílené znaky. Nejsou například monotematické, adresát není vždy známý, jelikož se jedná o masu, mluvčí mohou i vykročit od tématu, které se váže k situaci (Nový rok, Vánoce). Nejedná se ani o útvary jednoduché a nečleněné, ve kterých se za úvod a závěr považuje první a poslední věta, navíc se nesoustředí pouze na pozitiva a je v nich větší podíl expresivních výrazů.⁴⁶

Na prezidentské projevy lze nahlížet také jako na příležitostné, neboť by měly navozovat slavnostní atmosféru, necílí na přínos nových informací, a proto je kladen důraz na formu. Podavatel obvykle přihlíží ke složení publika a jeho náladě, rovněž bere v potaz znalosti, které má auditorium o jednotlivých bodech projevu a o osobách

---

³⁸ LOTKO, 2009, s. 121–125.

³⁹ MISTRÍK, 1987, s. 40.

⁴⁰ Tamtéž, s. 172.

⁴¹ Kraus (2010, s. 79) u argumentativních projevů s lineární výstavbou v monologickém projevu počítá se zahrnutím následujících šesti nebo sedmi částí. Exordium (úvod), narrativ (vyličení tématu), partito (rozvržení tématu), confirmatio (jádro argumentace), reprehensio (vyvrácení protiargumentů), peroratio (shrnutí, závěr).

⁴² LOTKO, 2009, s. 30.

⁴³ MISTRÍK, 1987, s. 172.

⁴⁴ Délka u prezidentských projevů se liší podle autora a situace. Jelikož žánry mají sloužit publiku k tomu, aby vědělo, co ho čeká, a publikum tyto prezidentské texty projevy nazývá, ponechám tuto terminologii i já, ačkoli dle Mistríka (1987, s. 172) by se v některých případech dalo uvažovat spíše o komentáři.

⁴⁵ MISTRÍK, 1987, s. 173.

⁴⁶ Tamtéž, s. 179–181.

v projevu zmíněných. Někdy se spoléhá na součinnost publika,⁴⁷ např. u novoročního projevu si lze představit závěrečný přípitek při příležitosti oslav nadcházejícího roku. Příležitostné žánry patří k těm nejkratším, v jejich rámci jsou nejdelší právě slavnostní řeči, mezi které lze eventuálně řadit prezidentské projevy.⁴⁸

U příležitostných žánrů je možné setkat se v odpovídající míře s různými figurami a tropy.⁴⁹ Řečnické figury využívají hojně opakování určitých úseků textu (anafora, epifora či polysyndeton), dále také změnu neutrálního slovosledu (inverze), vypouštění slov nebo částí vět (elipsa, apoziopese a asyndeton) a spojování vylučujících se slov (oxymóron).⁵⁰ Mezi řečnické tropy Lotko řadí především metaforu, metonymii, přirovnání, synekdochu a ironii.⁵¹ Prostředky básnického jazyka rovněž mohou mít charakter aktualizace či slovních hříček.⁵²

2.4 Komunikační rámec

Způsoby, jak komunikovat v dané řečové situaci, upravuje rétorika, jedna z nejstarších společenskovedních disciplín poskytuje platné řečnické zásady, a ačkoli jednotná definice rétoriky neexistuje, ta současná je v moderním pojetí chápána jako teorie veřejné účinné komunikace. Přináší tedy poznatky, jak lze posluchače přesvědčit a získat pro své vlastní stanovisko, toho lze dosáhnout nejen prostředky obsahovými (např. argumentace) a jazykovými (např. volba vhodného lexika), ale i prostředky neverbálními.⁵³

Jiří Kraus označuje rétoriku jako „schopnost vyjadřovat se vzhledem k tématu a čtenáři nebo posluchači přiměřeně, srozumitelně, působivě a kultivovaně“ a rovněž ji v dnešní době hodnotí jako nezbytnou k výkonu různých profesí.⁵⁴ Kriticky o rétorice naopak hovořil Michail Gorbačov, který ji považoval za rychle vzkvétající nástroj 20. století sloužící k zakrytí pravdy; takové zneužití rétoriky však není slučitelné s jejími hlavními cíli.⁵⁵

---

⁴⁷ KRAUS, 2010, s. 130.

⁴⁸ LOTKO, 2009, s. 32.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž, s. 96.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² KRAUS, 2010, s. 87.

⁵³ LOTKO, 2009, s. 12–14. Pro potřeby této práce však nebudou neverbální prostředky brány v potaz. Část projevů je dostupná pouze jako hlasové nahrávky. Navíc by si sledování neverbálního chování zasloužilo vlastní výzkum.

⁵⁴ KRAUS, 2010, s. 11.

⁵⁵ LOTKO, 2009, s. 14.

V historii se vydělovalo několik modelových typů rétoriky. Prezidentské projevy by mohly spadat například k následujícím:

- Rétorika jako model přesvědčovací komunikace, kde dominuje rafinovaná argumentace. Projev by pak působil spíše na emociální stránku posluchače.
- Rétorika jako všeobecná teorie argumentace. Jedná se o umění persvaze ve věcech veřejných. Na rozdíl od předchozího modelu by byla objektivní.
- Rétorika jako nástroj politického působení, kde je řečnictví nejdůležitější formou politického působení. Vždy by měla být upřednostněna čest a důstojnost.
- Rétorika jako nástroj výchovy a vzdělání, kde je hlavním účelem persvaze a explikace.⁵⁶

Pro charakteristiku komunikační situace je zásadní adresát sdělení. Ve 20. století totiž došlo v případě prezidentských projevů ke stěžejní proměně publika a reálná shromáždění příjemců jsou vytlačována publikem virtuálním.⁵⁷ Jednotliví příjemci se tedy nenachází na stejném místě, ale jsou odděleni v časoprostoru. Takové auditorium pak přijímá text v různých komunikačních situacích či jiném kulturním kontextu. Zde důležitou roli sehrál rozhlas a televize,⁵⁸ prostřednictvím kterých analyzované projevy prezidenti s výjimkou Masaryka⁵⁹ pronášeli. Významnou změnu s ohledem na publikum přinesla elektronická média. Informace lze nyní šířit pomocí mobilních telefonů přes textové zprávy či prostřednictvím internetu přes e-mail. Hojně se využívají sociální sítě nebo debatní fóra. V tomto případě se jedná o novou disciplínu rétoriky nazvanou e-rétorika.⁶⁰ Prezidentské projevy sice nejsou autory sdíleny primárně přes tato média, ale v okamžiku pronesení se (samotné projevy či reakce na ně) na nich objevují. Komunikace tím získává dialogický charakter, příjemci mají možnost nejrůzněji reagovat a stávají se sami odesílateli, původní autor naopak kontrolu nad neustále se rozvíjející komunikací ztrácí. Nejde tedy o přímý dialog mezi prvotním autorem textu a jeho příjemci, ale o výměnu názorů a informací realizovanou „na dálku“.

---

⁵⁶ LOTKO, 2009, s. 15.

⁵⁷ KRAUS, 2008, s. 15.

⁵⁸ KRAUS, 2010, s. 54–55.

⁵⁹ Masarykem pronášený projev však byl také otištěn v novinách, které v tomto směru mají na vnímání publika stejný vliv, čtenáři jsou atomizováni.

⁶⁰ KRAUS, 2010, s. 56.

2.5 Politická řeč

Jazyk slouží politikům jako nástroj komunikace s veřejností a jeho prostředky používají pro vyjádření svého ideologického zaměření.⁶¹ Politická řeč⁶² je charakterizována jako institucionální komunikace s persvazivním potenciálem sloužícím jako prostředek pro uplatňování moci, jejím cílem je přesvědčit o autorově schopnosti hájit zájmy recipienta a docílit pozitivního politického vývoje ve společnosti.⁶³ Vedle persvazivní funkce se také objevuje funkce informační a funkce integrační sloužící k vytvoření společných hodnot.⁶⁴

V politických projevech je důležité již samotné oslovení recipientů, které se považuje za společensky významný moment, v průběhu let lze pozorovat změnu ve volbě vyjadřovacích prostředků.⁶⁵ V oficiálních vyjádřeních se nyní vyskytuje především sousloví dámy a pánové, současným trendem je také na první pozici umístit oslovení žen. Zmíněné oslovení se často objevuje s přívlastkem vážení, který však nebyl vždy typický. U komunistických prezidentů se v novoročních projevech ustálil atribut draží.⁶⁶

Podle Krause je politická řeč více než jiné žánry ohrožena nutným opakováním témat. S tím úzce souvisí opakování stejných výrazů a spojení, která se pak mění v klišé.⁶⁷ Vytváření řečových stereotypů vzniká také v důsledku jazyka politické manipulace, jejímž cílem je donutit recipienta, aby vykonával činnost, ze které bude profitovat sám autor.⁶⁸

K persvazivním technikám vedoucím ke stereotypizaci patří použití eufemismů (např. namísto slova krize řečník zvolí společenský neklid), tím se vyjádření stávají nekonkrétní. Tendence nepojmenovávat věci přesně vede k ustálení některých obrátů. Politici také užívají metaforiku válečnou a sportovní (hrát čistou hru, být v první linii), lékařskou (další negativní syndrom) nebo technickou

---

⁶¹ ŠTĚFANČÍK–DULEBOVÁ, 2017, s. 13.

⁶² Jazyk politiky ovšem neznamená jen vykonávání moci a politické projevy všeobecně. Jako politický jazyk lze označit například i mluvu diplomatů, dále moderátorů a reportérů politického zpravodajství či všech občanů, kteří přijímají informace o politice z médií a reagují na ně (ŠTĚFANČÍK–DULEBOVÁ, 2017, s. 14). Pro potřeby této práce však jazyk politiků chápeme jako nástroj komunikace mezi prezidenty a občany, který se rovněž liší od vnitřní komunikace mezi politiky samotnými.

⁶³ SVOBODOVÁ, 2016, s. 39.

⁶⁴ ŠTĚFANČÍK–DULEBOVÁ, 2017, s. 27–29.

⁶⁵ S výjimkou interní komunikace komunistické strany.

⁶⁶ HLAVSOVÁ, 1997, s. 37.

⁶⁷ KRAUS, 2010, s. 128.

⁶⁸ ČMEJRKOVÁ–HOFFMANNOVÁ, 2003, s. 21.

(mechanismus přestavby), využívá se rovněž presupozic (svou ekonomiku si rozvrátit nenecháme) a hodnotících slov (pozitivní výsledek), která mají působit na emoce, nikoli na intelekt. Ke zdůraznění některých informací formuluje řečník věty s užitou negací (nelze souhlasit).⁶⁹

Politici se uchylují k používání módních slov či slovních spojení, jejich účelem je vyvolat pocit ztotožnění se se skupinou, posílit v ní solidaritu, případně v jejím rámci získat významné postavení. Lotko popisuje módní slova jako „taková slova, která komunikující v určité době nápadně často používají, a to bez ohledu na jejich pojmenovací potřebnost, funkčnost a někdy i srozumitelnost.“⁷⁰ Ačkoli se módní slova v průběhu let mění, již dlouho mezi nejčastěji používané patří problém a otázka. V současnosti se dále objevují výrazy artikulovat, iniciovat, zapracovat atd. Po roce 1968 se nadužívalo slovo konsolidace, které bylo pro značnou část obyvatelstva nesrozumitelné. V době pražského jara se objevovalo častěji slovo prostor.⁷¹

Právě vysoká frekvence módních slov nebo ritualizovaných frází a výrazů zdůrazňuje rozdíl mezi „pozitivním světem vlastních hodnot a veskrze záporným obrazem nepřítele.“⁷² Dochází i k označování protivníků expresivními výrazy typu tajněstkař, žvanil, bolševik apod. V tomto případě politici využívají argumentace ad hominem.⁷³

Zaměření se na odlišení „my“ vs. „oni“ ukazuje, že složitá realita je zobrazována zjednodušeně jako střet dvou protipólů. Rozdílnosti mezi „naším“ a „jejich“ světem jsou vystaveny na základě binárních opozic.⁷⁴ Jedna strana je vždy nadřazená a považovaná za lepší oproti té druhé, která je vnímána jako špatná, tímto způsobem dochází k reprodukci dominantní ideologie, posilování její moci a udržování stávajícího stavu.⁷⁵

V rámci propagandy⁷⁶ k šíření ideologie přispívají již výše zmíněné Bralczkyovy kategoriální rysy tohoto světa, které vyvolávají souhlasné postoje mezi

---

⁶⁹ LOTKO, 2009, s. 121–123.

⁷⁰ Tamtéž, s. 124.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² KRAUS, 2010, s. 128.

⁷³ LOTKO, 2009, s. 125.

⁷⁴ Sedláková s odkazem na Lévyho-Strausse uvádí, že uvažování v binárních opozicích usnadňuje orientaci ve světě. Aby zůstal zachován význam jednotlivých kategorií, je nezbytná existence obou stran. Samostatně se proto vyskytovat nemohou. Např. my/oni, levá/pravá, moderní/primitivní (SEDLÁKOVÁ, 2014, s. 451–452).

⁷⁵ SEDLÁKOVÁ, 2014, s. 451.

⁷⁶ Vzhledem k analyzovanému vzorku projevů je nutné se propagandou zabývat.

autorem a příjemci textu.⁷⁷ Jejich persvazivní funkce vyplývá z vyšší frekvence určitých lexikálních jazykových prostředků, které blíže popsal Lotko:

- a) **Důležitost:** primárně je vyjádřena adjektivy, např. hlavní, klíčový, historický. Bývá zesílena užitím superlativů, případně adverbii (zvláště, velmi, výjimečně) či komparativů (ještě důležitější, ještě silnější). Vzhledem k častému opakování některých adjektiv je nutné použít právě těchto zesilujících výrazů, neboť jejich samotný význam byl vyprázdněn. Pocit důležitosti mohou dále navodit například verba dicendi, mezi která patří výrazy zdůrazňovat, podtrhnout či akceptovat.
- b) **Obecnost:** je vyjádřena silně persvazivními výrazy, jako jsou miliony, každý, všichni, masy či celý. Cílem je vyvolání pocitu jednoty tak, aby autor zamezil veřejnému odmítání, pokud někdo s jeho názorem nesouhlasí.
- c) **Blížkost:** řečník se snaží působit na emocionální stránku recipienta a vyvolat pocit vzájemného sblížení. Sounáležitost vyjadřuje například zájmeny my a náš. Dále se jedná o výrazy, které mají za úkol ukázat na společné zájmy (vlast, rodina, národ). Příjemce se poté snadno může identifikovat s podavatelem. V době totality byl navíc přidán atribut vyjadřující ideologický postoj autora (naše socialistická vlast, náš lidový stát, naše komunistická strana). Rovněž se odkazuje na spojení s dalšími komunikanty (bratrství, jednota, spolupráce).
- d) **Nutnost:** kategorie je obvykle vyjadřována výrazy typu zájem, úkol nebo cesta. Často jsou rozvíjeny adjektivy typu jediný, nutný, správný atp. Nutnost dále zahrnuje modální adjektiva (neodvratný, nezničitelný, nenarušitelný) a adverbia (pouze, jen, výlučně).
- e) **Správnost, případně pravdivost:** je důsledkem nutnosti. Řečník proto často odkazuje na historii (historická pravda, dějinné svědectví) a odvolává se rovněž na vědeckost (autentický fakt, vědecky potvrzeno). Politické texty se odborným přibližují i v jiných ohledech, jako např. bohatost konektorů, použití cizích slov a termínů, častým užitím výrazů jako kritérium, výsledek či zdroj.
- f) **Koherentnost:** svět kolem musí na posluchače působit jako soudržný a uspořádaný. Vedle velkého množství konektorů (a proto, tedy, jak – tak) autor používá náležitá substantiva, která rozvíjí odpovídajícími atributy

---

⁷⁷ LOTKO, 2009, s. 118.

(harmonické spojení, pevný svazek, morálně politická jednota). Patří sem také obraty typu: Byl, je a bude ...; Je a zůstane...; Má a bude mít...

- g) Pokrokovost a trvalost: v politických projevech se často změny ve společnosti hodnotí jako opodstatněné a nutné. Například ideologická slova pokrok, progresivita nebo rozvoj. Oproti těmto vždy kladně hodnoceným změnám stojí negativní vyjádření: stagnace, zpátečnictví, zaostalost. Ve světě propagandy se jedná o stálý proces, proto bývá užito spojení: trvalý pokrok, dynamický rozvoj, další zlepšení.⁷⁸

2.6 Transakční analýza v mezilidské komunikaci

Podle transakční analýzy má v sobě každý člověk tři složky osobnosti – dospělého, rodiče a dítě. Cílem práce je posoudit, kterou složku jednotliví prezidenti v rámci svých řečí projevují⁷⁹ a ke které transakci⁸⁰ dochází; zdali hovoří s posluchači na úrovni rodič–dítě (křížová transakce), nebo dospělý–dospělý (doplňková transakce).

Každý si ve své osobnosti nese část svých rodičů a reprodukuje jejich stavy ego nebo ego jejich zástupců.⁸¹ Jedná se především o normy a hodnoty, které říkají, jak se máme chovat.⁸² To se projevuje například tím, že svému komunikačnímu partnerovi přikazuje, zakazuje, hodnotí ho, radí mu či pomáhá. Rodič „všechno ví“, a proto jedná jako silný, všemohoucí a vševědoucí. Nepřipouští, že by něco mohlo být jinak, ví, co je dobré a co zlé. Rodič může být buď kritický (tvrdé a necitlivé chování vyvolávající nervozitu), nebo pomáhající (laskavý, vyvolává pocit bezpečí a důvěry).⁸³

Zároveň má v sobě každý dospělého člověka, který objektivně zpracovává informace.⁸⁴ Dospělý reprezentuje část osobnosti, která rozhoduje, řeší problémy, je věcná a realistická, představuje rozumné jednání, neboť zvažuje, analyzuje, vytváří hypotézy a dochází k závěrům, které neustále ověřuje.⁸⁵ Jeho komunikace je založena na znalostech a zkušenostech.⁸⁶

---

⁷⁸ LOTKO, 2009, s. 118–121.

⁷⁹ Z logiky věci se zaměřím pouze na složku rodiče a dospělého, proto nebude osobnost dítěte blíže popsána.

⁸⁰ Transakce je jednotkou společenského styku (BERNE, 1997, s. 28).

⁸¹ BERNE, 1992, s. 23.

⁸² ŠTĚPANÍK, 2005, s. 24.

⁸³ SMÉKAL, 2001, s. 10–11.

⁸⁴ BERNE, 1992, s. 23.

⁸⁵ SMÉKAL, 2001, s. 10.

⁸⁶ ŠTĚPANÍK, 2005, s. 27.

Jedním z klíčů rozpoznání osobnosti⁸⁷ je analýza řeči, kterou využívá právě tato práce, pro rozbor je třeba všimnout si, jaké výrazy řečník volí, jak strukturuje věty a tvoří obsáhlá sdělení. Důležité je rovněž, zda respektuje kontext a osobnost partnera.⁸⁸

Jelikož dospělý jedná věcně, i jeho slovník bude věcný, objevit se mohou výrazy signalizující určitou nejistotu tvrzení, např. teoreticky vzato, pravděpodobně, za předpokladu. Všimnout si lze také tázacích zájmen (kdo, jaký), zájmených příslovcí (proč, jak, kde, kdy, kolik)⁸⁹ a typově podobných lexikálních výrazů, jako např. srovnatelný, pravda, lež, možný, objektivní, myslím, podle mne.⁹⁰ Dospělý používá obvykle vět oznamovacích a tázacích.⁹¹ Tento stav „já“ by měl v mezilidské komunikaci převažovat.⁹²

Rodič často využívá modálních sloves a jeho slovník zahrnuje například výrazy: musíš/musíte, zakazuji, nesnesu.⁹³ Verbální charakteristiku uvádí také Thomas Harris, který mezi příznačné věty rodiče zahrnuje: Už nikdy! Na tvém místě... A co dál? Rodičovský stav ega využívá celkově množství hodnotících adjektiv, např. hloupý, směšný, rozpustilý.⁹⁴

---

⁸⁷ Analýza řeči zde pomůže charakterizovat způsob, jakým prezidenti hovoří k recipientům. Pro úplné rozpoznání osobnostní složky by však bylo vhodné postupovat dále, např. provést analýzu chování či paralingvistických jevů.

⁸⁸ V tomto případě, jak vystupuje směrem k občanům.

⁸⁹ SMÉKAL, 2001, s. 18.

⁹⁰ HARRIS, 1997, s. 87.

⁹¹ SMÉKAL, 2001, s. 18.

⁹² ŠTĚPANÍK, 2005, s. 27.

⁹³ SMÉKAL, 2001, s. 18.

⁹⁴ HARRIS, 1997, s. 86.

3. Analýza vybraných prezidentských projevů

3.1 Tomáš Garrigue Masaryk

3.1.1 Život a osobnost Tomáše Garrigua Masaryka

Tomáš Masaryk⁹⁵ se narodil 7. března 1850 v Hodoníně.⁹⁶ Byl osobností spojenou se založením československého demokratického státu a stal se symbolem obnovení nezávislé české státnosti.⁹⁷

Po gymnáziu studoval na univerzitě ve Vídni, kde získal titul doktora filozofie, roku 1897 se stal profesorem.⁹⁸

Masaryk se nebál uskutečňovat kroky, které společnost vnímala negativně a které byly nepopulární. Prosazoval uznání nepravosti královédvorského a zelenohorského rukopisu, bojoval proti antisemitismu⁹⁹ a kritizoval zahraniční politiku Rakousko-Uherska.¹⁰⁰ Otevřeně se vyjadřoval k české společnosti, která podle jeho mínění za světem zaostávala kvůli konzervativním postojům. Podle něj bylo potřeba například založit českou akademii věd, sestavit naučný slovník či vydávat odborné časopisy, z jím iniciovaných vynikl například časopis *Čas* vydávaný od roku 1886.¹⁰¹

Politicky aktivní byl již ve vídeňském parlamentu. Nejprve v letech 1891–1893 za mladočeskou stranu, podruhé v letech 1907–1914 jako poslanec realistické strany, tu s přáteli založili, aby prosadili parlamentní demokracii a všeobecné hlasovací právo.¹⁰²

Za první světové války se přidal na stranu Spojenců a podporoval boj proti centrálním mocnostem.¹⁰³ Stál v čele odbojového hnutí v zahraničí¹⁰⁴ a v roce 1918 napsal důležitý dokument *Prohlášení nezávislosti československého národa*.¹⁰⁵ Po válce byl Národním shromážděním jednomyslně zvolen historicky prvním československým prezidentem. Výsledek volby byl již předem zřejmý a o Masarykovi

---

⁹⁵ Příjmení Garrigue přijal později po své americké manželce.

⁹⁶ LOUŽEK, 2002, s. 13.

⁹⁷ BEDNÁŘ, 2002, s. 125.

⁹⁸ LOUŽEK, 2002, s. 13.

⁹⁹ Zasáhl do procesu s židem Leopoldem Hilsnerem, který byl obviněn z vraždy katoličky Anežky Hružové. „Celý process Polenský se odehrál pod antisemitským tlakem a jeho pověrou o vraždě rituelní“ (MASARYK, 1899, s. 1).

¹⁰⁰ LOUŽEK, 2002, s. 14–15.

¹⁰¹ CÍSAŘ, 2013, s. 15.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ LOUŽEK, 2002, s. 14.

¹⁰⁴ DOUBEK, 2016, s. 22.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 28.

mluvili jako o hlavě státu již v zahajovací řeči.¹⁰⁶ Do funkce byl zvolen dle nové ústavy i v roce 1920 a posléze ještě dvakrát (v letech 1927 a 1934).¹⁰⁷

Hlavou státu se stal poprvé až ve svých 68 letech, v té době byl vnímán jako všestranně vzdělaný člověk.¹⁰⁸ Kromě dlouholetých studií literatury, společenských věd a zkušeností z politiky byl i světzaný, neboť často cestoval do zahraničí, kde poznával moderní vývoj společnosti. I kvůli své ženě tíhnul k USA, ale zajímal se rovněž o Rusko, Itálii, Anglii či Francii. Věřil v humanitu a demokracii, jako vlastní chápal ideály Velké francouzské revoluce – svoboda, rovnost a bratrství.¹⁰⁹ Byl si vědom své neformální autority a chtěl, aby ani jemu, ani jinému jeho pokračovateli neumožňovala prezidentská funkce absolutistické postavení.¹¹⁰ Podle vzoru platného např. ve Spojených státech amerických kladl důraz na oddělené fungování církve a státu,¹¹¹ i přesto byl však jako evangelík nábožensky orientován. „Smyslem jeho víry byla především láska k člověku, lidské svědomí, humanitní morálka.“¹¹²

V roce 1934 jeho znovuzvolení provázela obrovská důvěra senátorů a poslanců. Klement Gottwald, který byl jeho protikandidátem, získal pouhých 38 hlasů, zatímco Masaryk obdržel hlasů 327. Ovšem již v té době nebyl zdravotně v pořádku, měsíc před volbou prodělal mozkovou příhodu a byl jí poznamenán. Na kandidaturu přistoupil, protože se domníval, že by Edvard Beneš, jemuž sám věřil, nezískal dostatečnou podporu.¹¹³ O rok později se však právě kvůli zdravotním potížím musel své funkce vzdát a 14. září 1937 zemřel.¹¹⁴

3.1.2 Vánoční poselství 1933 ¹¹⁵

Tomáš Garrigue Masaryk pronesl své první vánoční poselství pro veřejnost roku 1933, tedy až ke konci své funkce. Založil jím tradici vánočních a novoročních prezidentských projevů.

---

¹⁰⁶ DOUBEK, 2016, s. 13–14.

¹⁰⁷ LOUŽEK, 2002, s. 15.

¹⁰⁸ CÍSAŘ, 2013, s. 13.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 15–16.

¹¹⁰ BEDNÁŘ, 2002, s. 127.

¹¹¹ Tamtéž, s. 126.

¹¹² CÍSAŘ, 2013, s. 16.

¹¹³ DOUBEK, 2016, s. 37.

¹¹⁴ LOUŽEK, 2002, s. 16.

¹¹⁵ Celý projev dostupný zde: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1935-masaryk>

V té době bylo již kvůli jeho věku a zdravotním potížím patrné, že bude třeba hledat nástupce. Sám Masaryk vyhlížel dobu, kdy bude politická pozice Edvarda Beneše, podle něj vhodného kandidáta, natolik pevná, aby byl skutečně zvolen.

Zároveň počátek třicátých let provázela začínající hospodářská krize, se kterou se současně projevovala i krize mezinárodněpolitická. Jednalo se o vznik antidemokratických a autoritativních režimů v některých státech, Společnost národů ztrácela svou autoritu a rovněž v samotném Československu se radikalizovala opozice, ačkoli ve střední Evropě zůstalo Československo posledním demokratickým státem. Prezident v té době neměl již takový vliv jako před lety, nicméně osobnost Masaryka byla jistotou, ke které se mnozí upínali. Proto bylo všeobecně dobře přijato, že se i přes svůj stav rozhodl Masaryk znovu kandidovat.¹¹⁶

Vzhledem ke kontextu doby byla v jeho projevu patrná snaha o uklidnění a povzbuzení recipientů. Masaryk také zdůrazňoval potřebu dodržování morálních zásad, na kterých si sám zakládal.

3.1.2.1 Analýza textu

Prezident ve svém krátkém vánočním poselství využíval převážně formu křížové transakce. Transakce rodič–dítě, se projevuje například užitím hodnotících výrazů (*vroucně, plným přesvědčením, dobrý prostředek*) a imperativů (*nerozčilujme se, dělejme, dohodněme se*). Množné číslo zde má apelativní funkci. Z typických modálních sloves se objevuje pouze jedno, a to opět v první osobě plurálu (*musíme*). Z celkové podoby projevu je zřejmé, že se nejedná o kritickou podobu rodiče, ale o formu rodiče pomáhajícího, který se snaží vyvolat pocit bezpečí:

Nevidím v dnešní době žádného politického problému, který by státníci čestní a rozumní nemohli společným úsilím rozřešit mírně.

V případě, že je zmíněn určitý problém, dále není analyzován, proto se nemůže jednat o doplňkovou transakci dospělý–dospělý. Masaryk danou situaci pouze hodnotil a snažil se poradit:

Světová válka zrodila světovou Společnost národů; docela správně jsme se tenkrát rozhodli, že lze pokoj a mír zabezpečit po dobrém. Pokládám Společnost národů za dobrý prostředek k utužení vzájemnosti národů; je-li potřeba nějakých oprav její

---

¹¹⁶ DOUBEK, 2016, s.36

organizace, dohodněme se o nich odkrytě a mužně. Dělejme konečně všichni politiku rozumnou a poctivou.

Masarykův projev je jediným interpretovaným prezidentským projevem, ve kterém úplně chybí oslovení,¹¹⁷ prezident začínal k recipientům hovořit, aniž by svůj projev někomu adresoval:

Naše děti se již připravují (...)

Přesto je explicitně řečeno, komu je určen:

Děkuji Fox-Filmu, že mně svou velikou organizací poskytl příležitost občanům republiky, Spojených států a občanům ostatních států přát šťastné a veselé svátky.

Jako jediný z prezidentů nezahrnoval mezi příjemce pouze občany našeho státu, ale i států zahraničních; cizí státní příslušníky zmiňoval opakovaně. Je patrné, že prezident kladl důraz na spojenectví s ostatními národy a zahrnoval je do skupiny „nás“. V textu nekonstruoval žádného fiktivního nepřítele z jiných států, ani odjinud, neexistuje tedy žádné „oni“.

Z kategorických rysů kreovaného světa podle J. Bralczyka se v textu projevuje důležitost (prostřednictvím adverbii, např. *zvláště, zejména, především*) a obecnost:

(...) v naději, že se všichni, moji spoluobčané a občané všech států, (...)

Dělejme konečně všichni politiku rozumnou a poctivou (...)

(...) v celém veřejném životě (...)

Jejich míra výskytu je však i vzhledem ke krátkému rozsahu textu nízká, a tak je nelze považovat za znaky propagandy. Masarykův projev dále cílil na sounáležitost, to se projevilo prostřednictvím přivlastňovacího zájmena „nás“ (*naše děti, naši vesnici*), jež lze považovat za rys blízkosti. Obdobně jako v případě důležitosti a obecnosti je však jeho frekvence nízká.

Pocit sounáležitosti vyvolával Masaryk i ve výše zmíněných rozkazech v první osobě množného čísla. Ačkoli často užíval první osoby plurálu, v některých pasážích dodával textu osobitost pomocí singuláru (*I vzpomínám, Prožil jsem, uvědomil jsem si*), zároveň touto formou zdůrazňoval, že uvedené výroky jsou jeho osobním názorem:

---

¹¹⁷ Kromě závěrečného poděkování Fox-Filmu za zprostředkování projevu.

Pokládám Společnost národů za dobrý prostředek k utužení vzájemnosti národů.

Nevidím v dnešní době žádného politického problému (...)

V textu se projevila i Masarykova křesťanská víra, která souvisí s výběrem některých termínů a obrátů:

Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle. (2x)

I vzpomínám zase a stále těch slov evangelia a opakuji je vroucně a s plným přesvědčením, v naději, že se všichni, moji spoluobčané a občané všech států, konečně rozhodneme pro Ježíšovo přikázání čistého lidství.

Z toho vycházela i jeho úcta k dodržování morálních zásad. V textu užíval figury deprecatio¹¹⁸ a kladl velký důraz na mír:

Nerozčilujme se otázkami hospodářskými a politickými – problém dneška není jen hospodářský a politický, nýbrž především mravní; v celém veřejném životě, v hospodářském a politickém, musíme se vzdát vši násilnosti.

Dělejme konečně všichni politiku rozumnou a poctivou.

Nevidím v dnešní době žádného politického problému, který by státníci čestní a rozumní nemohli společným úsilím rozřešit mírně.

Masaryk, který uznával ideály Velké francouzské revoluce, zmiňoval politiku švédského státníka Axela Oxenstierny¹¹⁹ a zdůrazňoval, že v současnosti je již v politice třeba uznání *zásad svobody a bratrství platných pro jednotlivce, státy a národy*.

Z figur využíval dále inverzi¹²⁰ (*svátky vánoční, politiku rozumnou, státníci čestní*) a polyptoton:¹²¹

Světová válka zrodila světovou Společnost národů.

Prožil jsem zejména světovou válku a uvědomil jsem si, co válka a bojovný militarismus, vedoucí k válce, znamená.

---

¹¹⁸ Deprecatio je figura, „naléhavá prosba apelující zejména na etické hodnoty“ (HRABÁK, 1977, s. 190).

¹¹⁹ Důležitá postava třicetileté války. Uzavřel několik mírových smluv, např. s Polskem a Dánskem.

¹²⁰ Řečnická figura, která mění neutrální slovosled (ŽAŽA, ©2012–2018).

¹²¹ Polyptoton je figura, která využívá opakování stejného slova v různých pádech (HRABÁK, 1977, s. 177).

Objevil se rovněž epizeuxis:¹²²

Od té doby minula léta a léta zkušeností, zvláště také politických.

Text je ozvláštněn i užitím epitet (*čistého lidství, bojovný militarismus, politiku rozumnou a poctivou*).

3.1.2.2 Závěrečná interpretace

Ačkoli byly prezidentské projevy v této práci zařazeny do projevů agitačních s prvky příležitostných žánrů, v Masarykově případě lze jeho vánoční poselství považovat spíše za žánr příležitostný. Jedním z rysů je, že se věnoval převážně jednomu tématu. Využil příležitosti vánočních svátků, logicky je tedy zmínil, ale hlavním tématem bylo zachování míru, kterého je podle něj možné dosáhnout mravním chováním všech. Projev nepřinesl žádné nové informace. Masaryk působil na emoce a dařilo se mu poselství ladit pozitivně, což je pro tento žánr taktéž typické. Dále cílil na již zmiňované hodnoty: volnost, popř. svoboda, rovnost a bratrství. Celý text je ve srovnání s projevy jeho nástupců velmi krátký. Samotný úvod a závěr je shrnut do jednoho souvětí.

Masaryk se v projevu snažil o šíření určitých hodnot, nejedná se však o propagandistický text s negativní konotací, jehož autor by se snažil o prosazení svých skrytých zájmů. Rovněž frekvence kategoriálních rysů kreovaného světa je nízká.

3.2 Edvard Beneš

3.2.1 Život a osobnost Edvarda Beneše

Beneš, který byl na doporučení Masaryka hlavním kandidátem na funkci prezidenta,¹²³ se narodil 28. května 1884 v Kožlanech na Rakovnicku.¹²⁴

Studoval v Praze, na Sorbonně¹²⁵ a krátce i v Londýně či Berlíně.¹²⁶ Titul doktora práv získal ve francouzském Dijonu, posléze se vrátil do Prahy a stal se doktorem filozofie. Později byl jmenován docentem a vyučoval na univerzitě sociologii.¹²⁷

---

¹²² Epizeuxis je figura, jejíž funkce je intenzifikační. Jedná se o opakování téhož slova (HRABÁK, 1977, s. 178).

¹²³ CÍSAŘ, 2013, s. 27.

¹²⁴ LOUŽEK, 2002, s. 17.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ CÍSAŘ, 2013, s. 27.

¹²⁷ LOUŽEK, 2002, s. 17.

Za první světové války se nejprve podílel na organizaci vnitřního odboje a v roce 1915 odešel do Paříže. V zahraničí jednal o zřízení samostatných československých vojenských jednotek, načež následoval vznik legií ve Francii, Rusku a Itálii. Díky Benešovi mohla být také Československá národní rada přítomna na jednání států Dohody, neboť se zasloužil o uznání rady jako představitele nového československého státu Francií, Anglií a Itálií.¹²⁸

Od vzniku samostatného Československa byl ministrem zahraničních věcí, roku 1921 se stal premiérem. V letech 1919–1935¹²⁹ působil jako poslanec Národního shromáždění a po Masarykově odstoupení z funkce prezidenta byl zvolen hlavou státu.¹³⁰

Byl přesvědčen, že Slovensko tvoří společně s Českem jeden národ, společný stát byl navíc pro Československo výhodný, autonomii Slovenska proto odmítal.¹³¹ Prosazoval politiku kolektivní bezpečnosti a stál rovněž u počátku Společnosti národů.¹³² Byl členem odzbrojovací komise a přispěl k odmítnutí Německa na vyzbrojení jeho armády, snažil se také prosadit zákaz Henleinovy Sudetoněmecké strany,¹³³ jeho snahy však selhaly, když západní mocnosti začaly vykonávat politiku ústupků, která vyvrcholila roku 1938 mnichovskou dohodou; v jejím důsledku muselo Československo odstoupit pohraniční území Německu.¹³⁴ V případě nesouhlasu hrozilo, že Československo zůstane mezinárodně osamoceno.¹³⁵ Beneš poté odstoupil z funkce prezidenta a opustil Československo,¹³⁶ po okupaci zbytku Mnichovem okleštěné republiky vybuďoval v Londýně exilovou vládu, jejíž armáda bojovala na straně Spojenců.¹³⁷

V průběhu války se mu podařilo zajistit anulaci mnichovské dohody, a tak obnovit „předmnichovské“ hranice země.¹³⁸ Po Mnichovu ovšem ztratil bezmeznou důvěru v západní mocnosti, a jednal proto více se Sovětským svazem, který byl v poskytování záruk mnohem aktivnější než např. Velká Británie.¹³⁹ Chápal ho jako

---

¹²⁸ LOUŽEK, 2002, s. 17.

¹²⁹ S výjimkou let 1927–1928.

¹³⁰ LOUŽEK, 2002, s. 18.

¹³¹ KVAČEK, 2016, s. 42.

¹³² LOUŽEK, 2002, s. 18.

¹³³ OLIVOVÁ, 2002, s. 134.

¹³⁴ CÍSAŘ, 2013, s. 31.

¹³⁵ KVAČEK, 2016, s. 53.

¹³⁶ Tamtéž, s. 59.

¹³⁷ OLIVOVÁ, 2002, s. 134.

¹³⁸ DEJMEK, 2016, s. 101.

¹³⁹ LOUŽEK, 2002, s. 18.

záruku bezpečnosti země,¹⁴⁰ i přesto však usiloval o oslabení ruského vlivu. Roku 1943 odjel do Moskvy podepsat smlouvu, aby zamezil vměšování se do vnitřních záležitostí Československa,¹⁴¹ a o dva roky později se zasadil o odchod sovětských vojsk.¹⁴² Rovněž se toto spojení snažil vyvážit obnovením aliance s Francií,¹⁴³ jednání však nakonec byla ukončena kvůli roztržce mezi západním a východním blokem.¹⁴⁴

V roce 1945 se prostřednictvím svých dekretů¹⁴⁵ snažil o propojení nacionální revoluce s hospodářskou, byl také určen prozatímním prezidentem a o rok později i do funkce řádně zvolen.¹⁴⁶ Kromě KSČ chtěl zachovat pouze strany levé buržoazie a strany socialistické, požadoval hospodářské a sociální změny.¹⁴⁷ Demokracii, kterou sám prosazoval, již nechtěl liberalistickou, ale snažil se právě o její propojení s hospodářskou a sociální složkou.¹⁴⁸

Již roku 1947 však na sjezdu Československé obce legionářské ve svém projevu zpochybňoval směr, kterým se republika ubírala, a odkazoval na Masaryka a jeho hodnoty. Právě při tomto projevu prodělal mozkovou příhodu, ze které se již úplně nezotavil.¹⁴⁹

V únoru 1948 se nakonec rozhodl přijmout demisi nekomunistických ministrů.¹⁵⁰ Ačkoli se ze své pozice snažil korigovat některé události, např. odmítal podobu voleb s jednotnou kandidátkou, jeho pravomoci byly již značně omezené.¹⁵¹

Nakonec v červnu 1948 nemocný Beneš z úřadu prezidenta odstoupil a 3. září téhož roku zemřel.¹⁵²

3.2.2 Vánoční poselství 1942¹⁵³

Edvard Beneš pronášel z exilu po celou dobu války souběžně se státním prezidentem Emilem Háchou vánoční projevy. V roce 1942 se snažil vyjádřit naději

---

¹⁴⁰ DEJMEK, 2016, s. 117.

¹⁴¹ OLIVOVÁ, 2002, s. 135.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ DEJMEK, 2016, s. 115.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 117.

¹⁴⁵ Nutno podotknout, že další dekryty nesoucí jeho jméno, ale vydané až po návratu z Londýna ve většině případů „neformuloval prezident se svými spolupracovníky, ale mnohem více legislativní odbory příslušných ministerstev a nově zřízeného úřadu předsednictva vlády“ (DEJMEK, 2016, s. 105).

¹⁴⁶ LOUŽEK, 2002, s. 18–19.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 18.

¹⁴⁸ DEJMEK, 2016, s. 108.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 115.

¹⁵⁰ CÍSAŘ, 2013, s. 53.

¹⁵¹ DEJMEK, 2016, s. 120–121.

¹⁵² LOUŽEK, 2002, s. 19.

¹⁵³ Celý projev dostupný zde: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1943-benes>

na brzký vítězný konec války a zaujímal jednoznačně protiněmecký postoj. V projevu se vymezoval i proti dalším nepřátelům. Analyzovaný projev pronesl v roce, ve kterém byl proveden atentát na říšského protektora Heydricha, a následně došlo k vyhlazení Lidic a Ležáků.

3.2.2.1 Analýza textu

Beneš se v projevu snažil komunikovat jako dospělý s dospělým. Svoje stanoviska dokládal argumenty, ze kterých vyvozoval závěry. Často k tomuto účelu používal několikařádkovou enumeraci:

Projděte se mnou v duchu všechno to, co se v předcházejících čtyřech letech stalo: zářijová krise, Mnichov, obsazení a rozdělení Československa, pád Polska, pád Norska, Holandska, Belgie a konečně Francie, pád Balkánu, útok na Sovětský svaz a obsazení Ukrajiny a sovětského území až k Leningradu, Stalingradu a Kavkazu, a stále ohromování Egypta a Blízkého východu. K tomu pak ještě veliká vítězství Japonska.

Své názory však často obhajoval poukazováním na lži a špatné činy nepřátel. Nepřipouštěl možné pochybení ve vlastním úsudku a jednání.

K tomu vám Hitler sám osobně několikrát v prvních dvou letech boje prohlásil, že válka bude krátká a že je už vlastně Německem vyhrána. (...) A najednou po všem tom vám v měsíci říjnu t. r. oznámil jeden po druhém – Hitler, Göring a Goebbels (...), že jde nyní skutečně o bytí, či nebytí Německé říše a německého národa, (...) a že vůbec válka bude ještě dlouhá...

Sám Beneš poté v projevu tvrdil, že nadcházející rok 1943 *opravdu vítězné rozhodnutí nám přinese*. Válka ovšem trvala až do května 1945, podle svých kritérií by tedy sám byl lhářem, jak nazývá protistranu.

Beneš tedy tíhl spíše ke křížové transakci, ve které se zpravidla objevuje velké množství hodnotících výrazů (*veliká vítězství, strašný boj, stav velmi zlý*), jež jsou kromě politických projevů typická právě pro transakci rodič–dítě. Tento typ transakce se obzvláště projevilo v části přímo určené Slováckům. Užíval často imperativu, kterým uděloval rady (*bud'te připraveni, dávejte pozor, nedejte se mýlit*), v této pasáži také jednoznačně hodnotil (*největší podvodník a zločinec, řadu významných spoluviníků, zasloužená odplata*). Celkově zde jako rodič jasně dával najevo, co je dobré a co zlé.

V textu explicitně uváděl, kdo je nepřítelem a kdo přítelem, kdo patří mezi „ně“ a kdo mezi „nás“.

Logicky za hlavního nepřítele považoval Německo (případně přímo jmenovitě Hitlera, Göringa či Goebbelse) a Itálii, kterou srze osobu Musolliniho spíše zesměšňoval (*dnes těžce nemocný, je nyní i v očích italských mas lidových opravdu jen tím masopustním hastrošem, kterým ostatně pro všechny vážné lidi už od r. 1925 byl*).

Často se ve spojitosti s nepřítelem objevují negativní hodnotící výrazy, případně výrazy spojované s negativními jevy:

(...) ta ohavnost spuštění, která se šířila po Evropě a světě z fašistické a nacistické morální a materiální bídy, násilí, tortury a konečně i války, že toto zosobněné satanské zlo nemůže a nesmí dnešní strašný, v historii dosud neviděný boj vyhrát.

A co už všechno vám Hitler a Goebbels a všichni ti navždy zhanobení a odsouzení jejich pomahači o tom všem napovídali!

Německému lhaní a blafování, které chce jen prodloužit život německého zločinného režimu prodlužováním války, nevěřte.

Co se týče nepřátel celkově, objevují se i obrazná přirovnání, která vypovídají o nepřítelově brzké porážce, a zároveň je využito výrazů s negativní konotací (krysy, hazard):

Různí ti quislingové¹⁵⁴ se budou chtít zachraňovat jako krysy opouštějící potápějící se lod'.

(...) jako hazardní hráči vsadili na nepravou kartu.

V několika odstavcích se věnoval možnému připojení Slovenska k Maďarsku, zároveň tak prokázal svůj kladný vztah ke slovenskému národu a svoji nelibost k jeho případné autonomii. V tomto případě se vymezoval především proti Vojtěchu Tukovi,¹⁵⁵ kterého nazval *největším podvodníkem a zločincem, který kdy po Slovensku chodil*. Uváděl jeho postoje a ohrazoval se proti nim:

Soudí, že jediná a snad poslední jeho naděje na záchranu je nějaké spojení s Maďarskem. Bude vykládat, že Slovensko dostane v Maďarsku autonomii, bude chtít

---

¹⁵⁴ Myšleno politici kolaborující s nacisty, podle Nora Vidkuna Quislinga.

¹⁵⁵ Vojtech „Béla“ Tuka byl tehdejší slovenský předseda vlády. Později byl popraven jako válečný zločinec.

zneužit slovenských vojáků a pomocí některých slovenských důstojníků-zrádců se bude chtít opřít o maďarskou silnější armádu, o níž doufá on i vláda v Budapešti, že bude proti nevyzbrojeným sousedům ve chvíli pádu Německa dostatečně silná. Sdělují vám, že my zde jsme na stráži, že činíme také my své přípravy a že ani tento zločin trvalých úspěchů mít nebude.

Tuku vykreslil jako nepřítele společně s dalšími spojenci a spolupracovníky, ti všichni byli označeni za *zločince a zrádce*:

I na Slovensku ve vládních kruzích má Tuka řadu významných spoluviníků (...) dávejte pozor i na celé Tukovo okolí, dr. Tisa nevyjímaje. (...) Každý, kdo s Tukou spolupracuje, je vinen.

Jeho vztah ke Slovensku se promítl už do úvodního oslovení *občané českoslovenští*,¹⁵⁶ směřoval tedy svou řeč i v období protektorátu Čech a Moravy na slovenský národ. Oproti Masarykovi již necítil na jiné cizí státní příslušníky. Je tedy zřejmé, že Čechoslováky vnímal jako jeden národ a zahrnoval je do skupiny „my“.

Při odhalování prvků propagandy na základě jejích kategoriálních rysů je v textu patrný rys důležitosti. Beneš užíval výrazy typu *veliké události, osudné krize, rok ohromných, rozhodujících událostí*. Důležitost se také projevuje prostřednictvím superlativů, které prezident nadměrně používal v závěru svého projevu.

(...) jsme na počátku nejkritičtějšího a rozhodujícího období války. A vytýkal bych si, kdybych vám při svém obvyklém vánočním projevu nemluvil o tom, co je právě nejdůležitějším, nejaktuálnějším a pro náš stát a národ nejživotnějším. Ostatně je to to nejlepší, (...)

V určitých místech se nachází i rys obecnosti, kdy je apelováno na jednotu a ukazuje se snaha naznačit, jaký má být správný názor. Případně jsou prezentovány činy, které pokud někdo vykoná, patří na opačnou stranu. On sám zdůrazňoval, do jaké skupiny lidí spadal, popřípadě nespadal.

A přece žádný z věrných československých občanů tak, jak to byla jeho povinnost, neklesal na mysli a doufal a věřil, (...) Já sám jsem už od září r. 1938 nikdy o tom ani nezapochoval.

---

¹⁵⁶ Dále v projevu používá oslovení recipientů *drazí přátelé*.

Ví se také dnes všeobecně, že Itálie je úplně už rozvrácena, italský lid volá po míru, Mussolini, dnes těžce nemocný, je nyní i v očích italských mas lidových opravdu jen tím masopustním hadrošem, kterým ostatně pro všechny vážné lidi už od r. 1925 byl; a já sám soudím, že v několika málo měsících, až přijde na Itálii všecko to, co se na ni nyní chystá, bude jako válečný činitel úplně hotova a doslova „oddělána“.

Tuka, jak víte, dosud zradil každého, s kým se kdy spojil anebo s kým politiku dělal. (...) Každý, kdo s Tukou spolupracuje, je vinen.

Patrný je i rys pokrokovosti, který využíval při zmínkách o nepříteli. S nepřítelem spojoval trvalé nezdary, případně vylučoval jeho dlouhodobější úspěchy. V případě zmínění vlastní strany je tomu naopak:

Doufat v možnost trvalejšího obsazení a nekonečné obrany (...) je při dnešním denním velkém vzrůstu spojenecké vojenské síly prostě vojensky absurdní.

Tento zločin trvalých úspěchů mít nebude.

Dále se projevoval rys nutnosti:

(...) nástup odtud dále bude nezadržitelný.

Bude to rok ohromných, rozhodujících událostí válečných, jež nám vítězství zcela jistě přinesou!

(...) toto zosobněné satanské zlo nemůže a nesmí dnešní strašný, v historii dosud neviděný boj vyhrát.

Uvažovat lze i nad rysem blízkosti. V textu se objevují odpovídající výrazy (*my, Čechoslováci, náš stát a národ, nám vítězstvím přinesou*), nicméně jejich frekvence není na projev z válečného období nijak zvlášť vysoká, aby těmto výrazům mohl být prisuzován význam. Celkově proti Masarykovi Beneš méně používal i první osobu množného čísla a pro recipienty používal osobu druhou. Odděloval tím skutečnost, že on sám se nenacházel na území protektorátu, nýbrž v exilu.

Co se týče řečnických figur, používal Beneš například inverzi (*dny vánoční, zbraně válečné, víra hluboká a silná*), text je oživen i epitety¹⁵⁷ (*symbolické dny,*

---

¹⁵⁷ Epiteton neboli básnický přívlastek je v podstatě nadbytečný přívlastek, jehož funkce je afektivní (HRABÁK, 1977, s. 133).

triumfující mír, strašné pohromy). Hojně se v textu vyskytuje také hromadění slov prostřednictvím anafory¹⁵⁸ či paralelismu:¹⁵⁹

Máme přesné zprávy ze Švédska, Španělska a Lisabonu, Turecka i Ameriky o řadě zvláštních agentů německých, kteří mají jednání taková připravovat a navazovat. Máme zprávy z Německa o průmyslových kruzích, které at' společně s nacistickou vládou, at' proti ní, jednání taková by chtěly začít. Máme informace o skupinách generálů, (...)

Proto tak neslýchaně terorizuje obsazené národy, aby je umlčelo. Proto vám vykládá, že válka bude dlouhá, aby vás dále deptalo a demoralizovalo a aby zabránilo sabotážím, revoltám a vůbec odporu, (...)

Německo bude přímo pekelně bombardováno a všechny jeho průmyslové zdroje válečně drceny jeden za druhým. Německo bude opuštěno jedním svým spojencem po druhém.

Objevuje se také velké množství hromadění významů, jejichž prostřednictvím projev graduje a opět jsou zdůrazňována negativa nepřítele či pozitiva vlastní strany. Často se jedná o figuru zvanou tautologie¹⁶⁰ (*lhaní a blafování, klid a mír, strádání a utrpení, doufal a věřil, víra hluboká a silná, lhalo a podvádělo, předvídaného a očekávaného; sabotážím, revoltám a vůbec odporu*).

Z tropů se v textu nachází například perifráze¹⁶¹ *řinčení zbraní válečných* jako označení války či metafora¹⁶² *svírají čím dále tím více do železných kleští* jako popis situace, ze které není úniku.

K persvazivním účelům jsou také uvedeny nevyžádané odpovědi na případné dotazy nepřítomných posluchačů:

Ano, za několik dnů vstoupíme do r. 1943.

Ano, takový nastal najednou obrat po úplném zhroucení se německé ofenzivy.

---

¹⁵⁸ Anafora je „figura zakládající se na opakování slov na začátku sousedních (resp. blízkých) celků“ (HRABÁK, 1977, s. 179).

¹⁵⁹ U paralelismu se jedná o hromadění celých struktur, podobných gramatických konstrukcí (HRABÁK, 1977, s. 183).

¹⁶⁰ „Tautologie je dvojí nebo vícere vyjádření téže věci“ (HRABÁK, 1977, s. 186).

¹⁶¹ Perifráze je „nahrazení slova slovním spojením nebo výpovědí, v nichž se připomíná vlastnost, podobnost, funkce nebo jiná skutečnost charakteristická pro pojmenovanou substanci“ (JELÍNEK, ©2012–2018).

¹⁶² Metafora je „jedním z tropů, u kterého dochází k náhradě přímého, vlastního pojmenování pojmenováním nevlastním na základě podobnosti jejich významů“ (NEKULA, ©2012–2018).

2.2.2.2 Závěrečná interpretace

Na rozdíl od T. G. Masaryka lze Benešův projev považovat za agitačně-propagandistický s prvky projevu příležitostného. Beneš využil příležitosti vánočních svátků, nicméně se tematicky věnoval především záležitostem souvisejícím s válkou.

V textu je explicitně pojmenován nepřítel, logicky válečná protistrana, na jehož chyby je upozorňováno. Právě pomocí hodnotících výrazů či dlouhých enumerací se řečník snažil posluchače přesvědčit, že vítězství bylo již blízko. Projev se kvůli svému citovému zabarvení může jevit jako afektovaný. Splňuje ovšem účel upozornit na negativa nepřítel, vyvracet jeho výroky a podpořit ty své.

Kromě Německa se prezident zabýval situací i jinde ve světě, zvláštní odstavce potom věnoval Slovákům. Tímto způsobem dal najevo, že jeho zájmem bylo nadále udržet československý národ pohromadě.

V závěru prezident ospravedlňoval volbu témat, o kterých o vánočních svátcích hovořil, ale podotkl, že v dané době bylo nutné o nich mluvit. V poslední větě poté k vánočnímu poselství přidal *poselství blížícího se vítězství*, které prolíná jeho projev od začátku do konce. Za hlavní cíl textu, který se Benešovi podařilo naplnit, lze tedy považovat přesvědčení recipientů o brzkém vítězném konci války.

3.3 Emil Hácha

3.3.1 Život a osobnost Emila Háchy

Prezident, který stál v čele státu po dobu druhé světové války, se narodil 12. července 1872 v Trhových Svinách na Českobudějovicku. Po absolutoriu práv v Praze pracoval jako úředník zemského výboru Království českého a rada Nejvyššího správního soudního dvora ve Vídni. Po válce, roku 1925, se stal prezidentem Nejvyššího soudního dvora v Československu.¹⁶³

Po odstoupení prezidenta Beneše v důsledku mnichovské dohody se stal roku 1938 prezidentem nově pojmenovaného státu Česko-Slovensko.¹⁶⁴ Proti jeho zvolení nikdo neprotestoval, pouze část poslanců odevzdala prázdné lístky. Sám prohlásil svou kandidaturu za oběť, kterou hodlá přinést v zájmu národa.¹⁶⁵ Stal se tedy prezidentem v nešťastném období, kdy byl stát ohrožován ze všech stran. Prezidentem však zůstal

---

¹⁶³ LOUŽEK, 2002, s. 20.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ CÍSAŘ, 2013, s. 38.

pouhé tři měsíce.¹⁶⁶ V březnu 1939 totiž vyhlásil sněm v Bratislavě slovenskou nezávislost a Hácha pod hrozbou vojenského konfliktu odevzdal zemi do rukou Říše. 16. března 1939 byl tedy vyhlášen protektorát Čechy a Morava, jehož státním prezidentem byl Hácha ustanoven.¹⁶⁷ Jelikož cítil za český národ zodpovědnost, neodstoupil a snažil se dodržovat taktiku „částečné součinnosti se zlem za účelem jeho maximálního zneškodnění.“¹⁶⁸ Hácha se jako katolík řídil tím, že lidský život je nejcennější, a proto ho vždy upřednostňoval před politickými zájmy státu.¹⁶⁹

Ještě v říjnu 1939 odmítl slíbit věrnost Hitlerovi, protestoval proti germanizaci, snažil se o osvobození zatčených bojovníků za vlast a byl ve spojení s Benešem přes Aloise Eliáše.¹⁷⁰ Roku 1941 informoval Beneše, že se podřizuje společnému postupu.

Situace se však zkomplikovala po příchodu Heydricha, který se snažil Hácha donutit k aktivnější spolupráci s Říší. Prezident sice ještě odmítal návrh jmenovat Emanuela Moravce¹⁷¹ do vlády, ale nakonec byl donucen ho přijmout. Poté, co byl proveden atentát na Heydricha,¹⁷² Hácha sice zůstal ušetřen, nicméně musel podporovat Říší a vymezovat se proti Benešovi.¹⁷³ Po Heydrichově smrti tedy došlo k novým jednáním s Hitlerem a po vyhlazení Lidic a masových popravách pod výhrůzkami vyhlazení českého národa se Hácha podvolil. Navíc ho provázely zdravotní problémy, ztratil podporu okupantů i odboje a od ledna 1943 nebyl fakticky zodpovědný za své činy.¹⁷⁴ Rovněž Háchovy projevy podle Tomeše nebyly od roku 1941 z jeho vlastní hlavy, prezident se nepodílel na jejich přípravě a mnohdy měl problémy je i přečíst.¹⁷⁵

Po válce, konkrétně 13. května 1945, byl Hácha zatčen a později převezen do vojenské nemocnice, kde 27. června téhož roku zemřel. Způsob, jakým bylo s umírajícím exprezidentem zacházeno, rozhořčil veřejnost,¹⁷⁶ ovšem ani po smrti

---

¹⁶⁶ TOMEŠ, 2016, s. 65.

¹⁶⁷ LOUŽEK, 2002, s. 20–21.

¹⁶⁸ TOMEŠ, 2016, s. 74.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 75.

¹⁷⁰ Alois Eliáš byl protektorátní předseda vlády, který byl popraven roku 1942 za odbojovou činnost (LOUŽEK, 2002, s. 21).

¹⁷¹ Emanuel Moravec byl kolaborant s nacistickým okupačním režimem a posléze protektorátní ministr školství a lidové osvěty.

¹⁷² LOUŽEK, 2002, s. 21.

¹⁷³ CÍSAŘ, 2013, s. 44.

¹⁷⁴ LOUŽEK, 2002, s. 22.

¹⁷⁵ TOMEŠ, 2016, s. 76.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 68.

ke slušnému zacházení s jeho tělem nedošlo. Na příkaz ministerstva nesměl mít na náhrobku uvedeno jméno,¹⁷⁷ stal se terčem kritiky a komunistickým režimem byl označován za nacistického kolaboranta.¹⁷⁸

3.3.2 Vánoční poselství 1942¹⁷⁹

K analýze byl zvolen Háchův projev z válečného roku 1942. Záměrně byl vybrán stejný rok jako v případě prezidenta Beneše, nabízí se tak srovnání vánočního poselství protektorátního¹⁸⁰ a exilového prezidenta ze stejné doby, tedy po uskutečnění atentátu na Heydricha. Lze se domnívat, že je v projevu zásadně odlišně vyobrazená Německá říše.

3.3.2.1 Analýza textu

V Háchově projevu se znatelněji projevuje rodičovská složka osobnosti, např. použitím imperativu (*chovejme se jako vzorná rodina, bud'me trpěliví, potírejme hamiznost*). Existuje tedy tendence radit. V celém projevu se také vyskytuje množství hodnotících adjektiv (*šťastný osud, správné pochopení skutečnosti, na čestné frontě*) a objevují se i modální slovesa (*musí platiti, chtěl bych, musí osvědčiti*).

Pouze v prostřední části projevu lze pozorovat i částečnou transakci dospělý–dospělý, a to v pasáži, ve které se Hácha pokusil argumentovat a vysvětlovat určité skutečnosti:

Proto snažíme se stupňovati ve všech oborech svůj přínos ke konečnému vítězství Říše. Proto také nastupují zejména mladí naši příslušníci jako rovní s rovnými na neméně čestné frontě, již jest fronta práce. Zdůrazňuji výslovně čestnou povahu tohoto pracovního nasazení, vyplývající z nového nazírání na důstojnost lidské práce.

Prezident ve svém projevu použil oslovení *drazí spoluobčané*, hovořil tedy pouze k občanům protektorátu. Na rozdíl od Beneše v celém svém projevu nezmínil Slováky, nehovořil přímo ani k jiným národům, jak činil Masaryk. Zmínil pouze protektorátní závislost na Německé říši. Německo se snažil vykreslit pouze v dobrém světle a jako přítele českého státu:

---

¹⁷⁷ LOUŽEK, 2002, s. 22.

¹⁷⁸ TOMEŠ, 2016, s. 68.

¹⁷⁹ Celý projev dostupný zde: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1943-hacha>

¹⁸⁰ I přes předpoklad, že Hácha nebyl (hlavním) autorem textu.

(...) cítíme se do všech důsledků součástí bojující Říše a stojíme za ní stále pevněji děj se co děj v boji o budoucnost Evropy.

Proto snažíme se stupňovati ve všech oborech svůj přínos ke konečnému vítězství Říše.

Chtěl bych, abyste pochopili se mnou, že nám uchystala prozřetelnost šťastný osud tím, že nás v době jednoho z největších světových otřesů postavila tam, kde jsme, po bok Velkoněmecké Říše.

Oproti očekávání se v kontrastu k chvále Německa v textu nekonstruuje žádný fiktivní nepřítel, proti kterému by se Hácha vymezoval. Oddanost Německu lze zpochybnit pouze v úvodní části, ve které by si recipienti mohli najít odlišný význam, neboť Hácha použil pro nepřítele metonymii¹⁸¹ *síly minulosti* a v textu není jasně řečeno, o jaké straně hovořil:

Oslavíme počtvrté Vánoce uprostřed velikého dění, kdy se kolem nás mění svět a kdy myšlenky, za které se i my stavíme, vítězí nad silami minulosti.

V projevu se ukázalo také Háchovo přesvědčení o nutnosti upřednostňovat lidské životy před politickými postihy. V následující citaci může být obsažena narážka na květnový atentát:

Každý má denně mnoho možností, aby druhému nepatrným ohledem život zkrášlil, každý má ale také příležitost býti tvrdý tam, kde příslušník národa pokusil by se nezodpovědnými hesly a činy ohrožovati naši budoucnost v rámci Říše.

V analyzovaném textu se projevují i Bralczykovy kategoriální rysy tohoto světa, které poukazují na propagandu. Ve vyšší frekvenci se jedná o důležitost (*uprostřed velikého dění, kdy se kolem nás mění svět; v době jednoho z největších světových otřesů; zdůrazňují výslovně čestnou povahu*).

Hácha též využíval často první osobu plurálu (*oslavíme, splácíme, cítíme se*) a hojně apeloval na blízkost použitím zájmen „my“ či „náš“:

O to radostnější bude naš zítřek.

(...) myšlenky, za které se i my stavíme

---

¹⁸¹ Metonymie je přenesení významu na základně vnitřní souvislosti (JELÍNEK–VEPŘEK, ©2012–2018).

(...) nejvřelejší vzpomínky nás všech.

Nutnost, popř. správnost dominuje pouze v následujícím odstavci:

(...) že nám uchystala prozřetelnost šťastný osud tím, že nás v době jednoho z největších světových otřesů postavila tam, kde jsme, po bok Velkoněmecké Říše. Při správném pochopení této skutečnosti objeví se nám veškeré oběti a válkou podmíněné odříkání jako malá daň, kterou splácíme předem své lepší budoucnosti.

Další kategoriální rysy se nevyskytují ve vyšší frekvenci, proto nejsou pro tuto práci směrodatné.

Co se týče persvazivních řečnických figur, použil např. anaforu či paralelismus:

Proto snažíme se stupňovati ve všech oborech svůj přínos ke konečnému vítězství Říše.

Proto také nastupují zejména mladí naši příslušníci (...)

Každý má denně mnoho možností, aby druhému nepatrným ohledem život zkrášlil.

Každý má ale také příležitost (...)

Pro ozvláštňení a upozornění na některé jevy bylo užito epitet (nejušlechtilejší pole, šťastný osud, válečné Vánoce) či inverze (nejušlechtilejší moje vánoční přání, vítězného vojína německého, osob potřebných a nemocných). Často také personifikoval abstrakta (vánoční dny nabádají, myšlenky vítězí, Vánoce zesilují potřebu).

Hácha také používal dnes již knižní tvar sloves (budeme státi, platiti musí, snažíme se stupňovati), který se již u jeho předchůdců Masaryka a Beneše nevyskytoval, proto ho lze považovat za příznakový.

3.3.2.2 Závěrečná interpretace

Háchův projev se délkou přibližuje Masarykovu vánočnímu poselství. Svou krátkou podobou včetně úvodu a závěru o jednom souvětí tedy odpovídá spíše příležitostným projevům. S tím koresponduje i snaha o pozitivní pojetí projevu, který se uskutečnil v nepřívětivé válečné době. Logicky Hácha válku nepojímá pozitivně, ovšem explicitně nezmiňuje negativní události, ani ty, které souvisely s atentátem na zastupujícího říšského protektora. Stejně jako předešlí prezidenti se snažil povzbudit v lidech víru v lepší budoucnost. Projev nepřinesl žádné nové informace.

Na druhou stranu má projev i rysy projevu agitačně-propagandistického, neboť se prezident snažil recipienty přesvědčit k určitému chování. Ovšem v textu není konstruován fiktivní nepřítel, jak je pro tento žánr typické, vyzdvihovány jsou ale klady Německé říše, po jejímž boku Hácha stát řídil.

Tematicky lze pozorovat jistou podobnost s Masarykem, neboť je apelováno na dobré mravy, pospolitost a víru v lepší budoucnost. V závěru projevu Hácha hovořil o *Díle sociální pomoci pro Čechy a Moravu*¹⁸² a nabádal k jeho plnění. Kromě této skutečnosti se do popředí dostala i čestnost a důležitost práce, která je typická později pro socialistický režim.

3.4 Klement Gottwald

3.4.1 Život a osobnost Klementa Gottwalda

První „dělnický“ prezident, jenž byl propagandou označován jako „prezident hospodář“ či „prezident sjednotitel“¹⁸³ se narodil 23. listopadu 1896 v Dědicích. Na rozdíl od svých předchůdců nebyl vysokoškolsky vzdělán, vyučil se truhlářem a za první světové války se stal vojákem rakousko-uherské armády. V armádě setrval i po založení samostatného Československa.

Od dvacátých let působil v komunistické straně, nejprve byl redaktorem tisku strany, později sekretářem KSČ v pražské čtvrti Karlín a v roce 1928 se stal členem Exekutivy Komunistické internacionály. Od roku 1929 vykonával funkci generálního tajemníka strany. Již tehdy nepopíral svou politickou orientaci k Moskvě a režim první republiky obviňoval z fašistických tendencí.¹⁸⁴ V době, kdy ve světě propukla hospodářská krize provázená krachy a nezaměstnaností, tomu tak v okolních státech (např. Německo, Polsko, Maďarsko) skutečně bylo. U nás se v tomto období posílila právě komunistická strana, která v čele s Gottwaldem vyzývala ke svržení demokracie. Znáмым se stal jeho projev v poslanecké sněmovně roku 1929, kde mluvil o tom, že se do Moskvy jezdí učit, „jak zakroutit buržoazii krkem.“¹⁸⁵

---

¹⁸² *Dílem sociální pomoci Čech a Moravy* byla uzákoněna pomoc všem trpícím lidem, např. zraněným, sirotkům a chudým. Hácha nabádal občany, aby se každý zapojil. Součástí byla i finanční pomoc. „Veřejní zaměstnanci ochotně přispívají určitou peněžitou částkou, sráženou při měsíční výplatě. Podobně přispívají také příjemci požitků odpočívacích a zaopatřovacích“ (A, 1942, s. 1).

¹⁸³ Zřejmě tímto chtěli navázat na tradici předchozích prezidentů a jejich označování. „Prezident sjednotitel“ tedy doplnil Masaryka, „prezidenta osvoboditele“, a Beneše, „prezidenta budovatele“ (PERNES, 2016a, s. 140).

¹⁸⁴ LOUŽEK, 2002, s. 23–24.

¹⁸⁵ CÍSAŘ, 2013, s. 66.

Ve třicátých letech začal prosazovat změny podle politiky SSSR a v roce 1938 byl jedním z výrazných hlasů proti přistoupení na mnichovskou dohodu, o rok později emigroval do Sovětského svazu. V Moskvě poté začal přemýšlet o převzetí moci po Benešovi. Pro své potřeby získal spojení velvyslance v Moskvě Zdeňka Fierlingera, který patřil k sociálním demokratům, a budoucího ministra národní obrany Ludvíka Svobody, který působil apoliticky.¹⁸⁶

Když se v květnu 1945 Gottwald vrátil do Prahy, působil jako místopředseda vlády, předseda Národní strany a rovněž předseda KSČ, kterým byl až do smrti. O rok později po vítězných volbách strany povýšil na předsedu vlády. Od roku 1945 infiltroval svými lidmi nekomunistické strany a odbory. Vše vyvrcholilo v únoru 1948 demisí nekomunistických ministrů,¹⁸⁷ kteří předpokládali, že po jejich odstoupení bude Gottwald jako premiér odvolán a budou vypsány předčasné volby. Na svou stranu však nedokázali získat sociální demokracii a nestraníky (ministra zahraničních věcí Jana Masaryka a ministra národní obrany Ludvíka Svobodu), kabinet tedy nebylo nutné odvolat, Gottwald pouze jmenoval nové nekomunistické ministry, kteří ovšem byli tajnými spolupracovníky KSČ.¹⁸⁸ V té době Gottwald již ovládal všechny složky potřebné k převratu včetně armády a bezpečnosti. V červnu téhož roku byl zvolen prezidentem.¹⁸⁹

Ihned po převzetí moci komunisty byly uzavřeny hranice, zavedena cenzura a docházelo k zatýkání nepohodlných lidí. Komunisté však hlásali, že není třeba bát se omezování svobody a předpovídali rozkvět řemesel a živností.¹⁹⁰

Po návštěvě Stalina v roce 1948 začal Gottwald bez výhrad naplňovat sovětské pokyny. K zastrašení všech odpůrců režimu měly posloužit vykonstruované politické procesy, např. s doktorkou Miladou Horákovou. Následně bylo pod Stalinovým nátlakem třeba hledat nepřítele ve vlastních řadách. Zatýkáni byli Gottwaldovi dlouholetí spolupracovníci, nakonec včetně Rudolfa Slánského,¹⁹¹ jenž byl také popraven. Gottwald se některým rozhodnutím zprvu bránil, ovšem když sám ve své pracovně našel odposlouchávací zařízení, se vším i ze strachu raději souhlasil.¹⁹² V letech 1949–1953 bylo na základě zákona na ochranu lidově demokratické

---

¹⁸⁶ LOUŽEK, 2002, s. 24.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 25.

¹⁸⁸ PERNES, 2016a, s. 131.

¹⁸⁹ LOUŽEK, 2002, s. 25.

¹⁹⁰ PERNES, 2016a, s. 156.

¹⁹¹ Byl generální tajemník ÚV KSČ.

¹⁹² PERNES, 2016a, s. 158.

republiky vyneseno přes 230 rozsudků smrti a odsouzeno přes 100 tisíc občanů. Dalších přibližně 80 tisíc lidí bylo odvezeno do pracovních táborů.¹⁹³

Gottwald zemřel 14. března 1953 krátce po Stalinově pohřbu. Příčinou byla prasklá výduť srdeční aorty, pravděpodobně v důsledku onemocnění syfilidou a jeho alkoholismu.¹⁹⁴

3.4.2 Novoroční projev 1949¹⁹⁵

Vzhledem k tradici vánočních a novoročních projevů se jedná o významnou řeč, neboť došlo k přesunutí projevu z vánočních svátků na Nový rok. Zároveň prezident pronesl projev necelý rok po převratu. Gottwald se proto snažil poukázat na správnost nastalých událostí a nutnost v setrvání budování socialismu, který měl podle jeho slov znamenat lepší budoucnost.

3.4.2.1 Analýza textu

Prezident v tomto projevu hovořil k lidu jako „rodič k dítěti“, jak je patrné z častého použití modálních sloves, kterými většinou upozorňoval na nutnost zlepšení pracovního procesu (*budou muset naši zemědělci dohánět, musíme si uvědomit, i když s ním nemůžeme být ještě zdaleka spokojeni*). Dále se objevuje značné množství hodnotících slov (z *významných opatření, se plně osvědčil, s velkými obavami*), a právě hodnocení je typické pro transakci rodič–dítě. Ani argumentace, kterou využíval, neodpovídá dospělému, není totiž věcná. Uváděl výroky, z nichž nelze vyvodit ověřitelné závěry, neboť jsou příliš obecné. Problémy detailně nevysvětloval a argumentaci stavěl na kritice protistrany:

Odstraněním všech škůdců z našeho hospodářství co nejrychleji dosáhneme lepší budoucnosti.

Rovněž nevyjadřoval žádnou nejistotu svých tvrzení a jasně ukazoval, která strana je ta správná a která špatná, což souvisí i s vytvářením obrazu nepřítele.

V textu je zjevně konstruován fiktivní nepřítel, jehož představitele prezident nazýval *reakčníky* či *reakčními živly*, mezi nepřátele řadil jednak bývalou nekomunistickou vládu, jednak všechny lidi nesouhlasící s režimem. Prohlásil o nich, že se řídí *zlotřilým heslem*, dále jim připisoval různé negativní vlastnosti, například

---

¹⁹³ LOUŽEK, 2002, s. 25.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 26.

¹⁹⁵ Dostupný z: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1949-gottwald>

jsou *vlastizrádní* a mají *protilidovou tvář*. Opakovaně upozorňoval na špatné jednání protistrany související s pokusy o rozvrat:

(...) reakční živly, které rozvracely Národní frontu (...)

(...) pracovaly proti programu vlády, proti lidu a pro rozvrat.

(...) reakčníci, kteří v těžké situaci vyvolané katastrofálním suchem a neúrodou roku 1947 zneužívali neštěstí (...)

Záměrně naopak zdůrazňoval klady vlastní strany (*nejen dosáhla plánovaného výkonu, nýbrž jej i předstihla*), k tomuto účelu mu posloužila i hodnotící adverbia (*zdatně splnila své úkoly, zdolali tento úkol úspěšně*). Za soudobé problémy přičítal vinu pouze nepříteli či formuloval výpověď takovým způsobem, aby „jeho“ strana nebyla považována za viníka:

Jedním z nejslabších článků plánu bylo stavebnictví, kde až do února 1948 vládli soukromí kapitalisté, kteří plnění plánu sabotovali. Převzali jsme od nich stavebnictví v rozvráceném stavu.

(...) nedostatek sadby způsobil nesplnění plánu.

Mezi „nás“ kromě občanů Československa zahrnoval ještě Sovětský svaz, o kterém hovořil rovněž pouze pozitivně a jeho pozitiva navíc značně přeceňoval (*děkujeme za to v první řadě velkorysě pomoci našeho velkého přítele a spojence*), a další „lidové“ státy.

Bralczykovy znaky kreovaného světa se v textu vyskytují ve velké míře. Gottwald apeloval na lid pomocí důležitosti (*zvláště důležité, ještě nikdy, historické události*) či obecnosti (*každého Čecha a Slováka, celého národa, širokých mas pracujících*) a snažil se přesvědčit recipienty o závažnosti situace, na kterou není možné nahlížet odlišným způsobem, než je uvedeno. Ostatně poukazoval na fakt, že současný stav je vůlí všech voličů (*jednomyslným hlasováním za jednotnou kandidátku*).

Z celého textu je nejzřetelnější zdůrazňování a časté použití přivlastňovacího zájmena „náš“ (*našim národům, naše zemědělství, našeho lidově demokratického zřízení*), které je rysem blízkosti. Pocit blízkosti a sounáležitosti s režimem vyvolávají rovněž následující výrazy: *ve svorné jednotě, ve spolenectví s ostatními lidově demokratickými státy*.

Ve velkém množství se objevuje i nutnost (*jdeme po správné cestě, nutně pro zdárný postup, jedině svornou spoluprací*), na kterou navazuje správnost (*velké úspěchy (...) potvrzují, zůstanou mezníkem v dějinách, historickým únorovým vítězstvím*), jež je prokazována i detailním uváděním výsledků (*byly splněny úkoly dvouletého plánu v průmyslu, (...), na 101,3 %*). Prezident se snažil hájit všechny doposud provedené kroky vlády a přesvědčit příjemce, že aktuální stav není konečný a je součástí směřování k lepším časům, proto jako symbol využívá metaforu *cesty*.

Vzhledem k evidentnímu zaměření na pracovní proces, které je zjevné již v úvodu, v němž prezident přál štěstí a úspěch *hlavně v práci*, či při enumeracích (*díků všem našim dělníkům, technikům, úředníkům a ředitelům našeho průmyslu*), vyčnívá i rys pokrokovosti a trvalosti. Jedná se často o zmínky související s výrobou, avšak prezident využíval podobnou lexikální zásobu i pro jiné oblasti života (*tendence naší výroby je trvale vzestupná, pokrokových sil národa, revoluční vymoženosti*).

Dojem soudržného světa způsobují znaky koherentnosti, jež se projevuje například výrazy (*další upevnění našeho lidově demokratického řádu, stvrdil a dále upevnil svou jednotu*) či častým použitím konektorů (*[...], a tak překročila výkony z r. 1937*).

Všechny tyto rysy kreovaného světa jsou často kombinovány a slouží k silnější emocionální angažovanosti recipienta a k ujištění, že nastalá situace je správnou volbou všech.

Pro zdůraznění některých skutečností používal prezident figury, které spočívají v hromadění významů, např. epanastrofa,¹⁹⁶ epizeuxis či tautologie:

Splnění vládního programu bylo pak korunováno přijetím naší nové lidově demokratické ústavy, ústavy 9. května, která (...)

Sovětský svaz, jenž znovu a znovu dokumentuje svou věrnost a přátelství k nám, k našim národům a našemu státu. Ve věčném přátelství, spojenectví a stále se prohlubující spolupráci (...)

Z figur se dále objevuje polysyndeton,¹⁹⁷ který zde má gradační účinek:

---

¹⁹⁶ Epanastrofa je figura „spočívající v opakování slov nebo obrátů na konci jednoho celku a na začátku následujícího“ (HRABÁK, 1977, s. 180).

¹⁹⁷ Polysyndeton je figura, kde se opakuje nadměrné množství spojek (HRABÁK, 1977, s. 174).

(...) poukázal jsem na ty reakční živly, které rozvracely Národní frontu, které se vetřely do našeho politického života a pracovaly proti programu vlády, proti lidu a pro rozvrat.

(...) Národní shromáždění, které přestalo být jednou provždy baštou reakce a které nyní ve spolupráci s vládou řeší všechny problémy, které stojí na pořadu dne (...)

Mistry užívá stylově příznakové, zejména knižní výrazové prostředky, např. přechodníky (*řídíce se, stojíce*) a epiteta (*blahodárné důsledky, nadějně výhledy, zuřivý odpor*), nicméně jeho projevu dominují spíše dobové fráze, které přecházejí v klišé a jejichž význam se vyprazdňuje. Mezi výrazy, jež se v důsledku četného užívání významově vyprázdnily, patří *naš lid, socialismus, lidová demokracie*. V souvislosti s tématem práce a politického převratu potom používal prezident slangové výrazy (*pětiletka, dvouletka, kandidátka*), které se zakládají na univerbizaci.

Gottwald svůj projev obohatil metaforami, obvykle ve spojitosti s nepřítelem, jeho porážkou a následným „budováním socialismu“:

Náš statečný lid (...) odvalil těžký balvan (...)

(...) položíme pak základní kameny budování socialistického řádu u nás.

(...) vysoukáme si rukávy, abychom cifry plánů a programů proměnili v požehnané plody tvořivé lidské práce.

Ve vztahu k recipientům se Gottwald snažil v úvodu ukázat přívětivou a vstřícnou tvář obratem *dovolte mně*. Při osloveních dále užíval přívlastek *drazí* či *vážení* a recipienty nazýval *spoluobčany* a *přáteli*. Mezi Čechy a Slováky nerozlišoval. Žádná z pasáží není věnována explicitně jednomu národu, jako tomu bylo u některých jiných prezidentů. Ve svém projevu předjímal případné dotazy či námítky recipientů, a proto odpovídal na nevyřčené otázky:

Ano, rok 1948 a události, k nimž došlo v únoru a po něm, zůstanou mezníkem v dějinách (...)

Co se týče mluvnické kategorie osoby, Gottwald pouze výjimečně hovořil v první osobě singuláru, a to v uvozujících řečnických obratech (*uvádím, abych vzpomněl, když jsem před rokem promlouval k vám*), k použití druhé osoby plurálu se také uchýlil pouze v případech, ve kterých logicky nebylo možné užít první osoby plurálu, zároveň se snažil v recipientech navodit pocit dialogu a možnosti volby,

například: *dovolte mně, abych (...)* Ve všech ostatních případech zcela dominuje první osoba množného čísla, jejíž užití je součástí řečnickovy komunikační strategie.

3.4.2.2 Závěrečná interpretace

Gottwaldův projev jednoznačně spadá do agitačně-propagandistických projevů. Z rysů příležitostného žánru zůstává pouze přání k Novému roku, nicméně tento svátek slouží jen jako záminka a kulisa, věnuje mu pouze úvodní a závěrečné souvětí. Prezident se snažil především přesvědčit adresáta o správnosti únorového převratu a směřování k lepší budoucnosti, kterou tento převrat zajistil. Bilancoval zejména události minulého roku a lpěl na zdůrazňování důležitosti poctivé práce, která měla být klíčem ke spokojenému životu.

Téma práce zcela převažuje a prostupuje celým textem od úvodu po závěr. Prezident se zabýval velmi detailně výsledky výrobního průmyslu, stavebnictví či zemědělství. Na kladných hodnotách poukazoval na chyby dřívějšího kapitalistického režimu, negativní hodnoty využil k poděkování za výpomoc SSSR. V politice konkrétně jmenoval dokončení pozemkové reformy, národního pojištění nebo znárodnění v průmyslu, ovšem v celém projevu převažují spíše neurčité výroky zmiňující únorový převrat či vyhlídky na lepší budoucnost.

Jak je pro tento typ projevů typické, vzniká v textu obraz nepřítele, proti kterému se Gottwald jednoznačně vymezoval a přiřítal mu vinu za všechny nezdary. Hovořil o tzv. reakčnících, ale na rozdíl od Beneše neuváděl jména konkrétních osob patřících k protistraně. V kontrastu kritiky „reakčních žvlů“ adoroval Sovětský svaz a další státy téhož režimu.

Propaganda je v textu evidentní, zejména rys blízkosti, správnosti a pokrokovosti. Kvůli neustálému opakování frází text může působit významově prázdňě. Domnívám se, že hlavní cíl textu, přesvědčit recipienty o správnosti převratu, byl naplněn jen částečně, argumentaci řečník založil na akcentování významu společné práce, nedokázal ji ale podpořit uvedením potenciálních pozitiv plynoucích právě z jeho naplnění.

3.5 Antonín Zápotocký

3.5.1 Život a osobnost Antonína Zápotockého

Prezident, který bývá označován např. také jako „táta dělníků“,¹⁹⁸ se narodil 19. prosince 1884 v Zákolanech u Kladna.¹⁹⁹ Měl vždy blízko k dělnickému hnutí,²⁰⁰ studoval socialistickou literaturu a zajímal se o revoluční teorii, k jejímuž radikálnímu pojetí se přikláněl.²⁰¹ V mládí se vyučil kameníkem a patrné byly jeho umělecké sklony, kromě tesání soch se věnoval i ochotnickému divadlu,²⁰² později psal také romány; to ale bylo kritizováno ze strany Moskvy.²⁰³

Členem kladenské sociální demokracie se stal již roku 1900 a působil jako redaktor jejího tisku. Po skončení první světové války v sociální demokracii pokračoval a organizoval dělnické rady. V roce 1920 se účastnil II. kongresu Komunistické internacionály a stál v čele generální stávky, která se uskutečnila na Kladensku, rovněž se podílel na pokusu o levicový puč; za tuto činnost strávil devět měsíců ve vězení.²⁰⁴

V první polovině dvacátých let vykonával funkci generálního tajemníka KSČ,²⁰⁵ poté byl nucen stáhnout se do ústraní²⁰⁶ a vyšší postavení získal opět až v roce 1929, když se dostal do čela Rudých odborů.²⁰⁷ Ve třicátých letech organizoval mosteckou stávku horníků, na kterou se nahlíží jako na „největší stávkový boj v Evropě během světové hospodářské krize“.²⁰⁸

Členem KSČ zůstal až do jejího úředního rozpuštění v prosinci 1938 a po okupaci se neúspěšně pokusil o útěk do Polska, následně byl vězněn na Pankráci, v Drážďanech, a nakonec v koncentračním táboře Sachsenhausen-Oranienburg. Po skončení druhé světové války se vrátil do KSČ a stal se členem představenstva ústředního výboru strany, byl také poslancem Národního shromáždění a předsedou Ústřední rady odborů.²⁰⁹

---

¹⁹⁸ PERNES, 2002, s. 142.

¹⁹⁹ LOUŽEK, 2002, s. 27.

²⁰⁰ PERNES, 2002, s. 142.

²⁰¹ KOCIÁN, 2016, s. 159–160.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Tamtéž, s. 177.

²⁰⁴ LOUŽEK, 2002, s. 27.

²⁰⁵ PERNES, 2002, s. 142.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 140.

²⁰⁷ KOCIÁN, 2016, s. 163

²⁰⁸ LOUŽEK, 2002, s. 27.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 27.

V únoru 1948 se přičinil o komunistický převrat a posléze se stal místopředsedou a za nedlouho i předsedou vlády.²¹⁰ Ve vrcholné politice se udržel a o pět let později, po Gottwaldově smrti, byl 21. března 1953 zvolen prezidentem.²¹¹ V témže roce se také uskutečnila měnová reforma, která patřila k nejkontroverznějším krokům Zápotockého a ke které došlo bez souhlasu Mezinárodního měnového fondu. V důsledku reformy byla sice odstraněna inflace, avšak došlo ke znehodnocení úspor obyvatel, přitom ještě dva dny před jejím zahájením Zápotocký prohlásil, že se tento krok nechystá. Následovala kritika ze strany veřejnosti, a dokonce v Plzni došlo k povstání, které bylo potlačeno Československou armádou, Lidovými milicemi a Pohraniční stráží. V tomto případě se ukázalo, že prezident dokázal být tvrdý i vůči dělníkům, neboť s organizátory akce byly vedeny politické procesy, potrestáni byli i ostatní stávkující.²¹²

V padesátých letech se Zápotocký podílel na přípravě politických procesů,²¹³ např. i s R. Slánským, s nímž vedl spory a o němž až do své smrti tvrdil, že byl potrestán spravedlivě.²¹⁴

Přes tyto skutečnosti měli občané Zápotockého poměrně v oblibě, např. kvůli kritice přibývajících byrokracie,²¹⁵ hájení zájmů dělnictva²¹⁶ a skromnému vystupování vůči lidem.²¹⁷ Rovněž nebyl zastáncem násilné kolektivizace a sám veřejně prohlásil, že není povinností být členem družstva. Tento přístup se však neshledal s úspěchem u komunistické strany, zejména u Antonína Novotného, a prezident brzy podobné snahy vzdal.²¹⁸

Prezidentskou funkci vykonával až do své smrti 13. listopadu 1957.²¹⁹

3.5.2 Novoroční projev 1954²²⁰

K analýze jsem vybrala Zápotockého první novoroční projev z ledna 1954. Prezident v něm reagoval na situaci po provedení měnové reformy, která vyvolala

---

²¹⁰ LOUŽEK, 2002, s. 27.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² KOCIÁN, 2016, s. 179–180.

²¹³ LOUŽEK, 2002, s. 28.

²¹⁴ KOCIÁN, 2016, 178.

²¹⁵ LOUŽEK, 2002, s. 28.

²¹⁶ KOCIÁN, 2016, s. 163.

²¹⁷ Tamtéž, s. 175.

²¹⁸ PERNES, 2002, s. 142.

²¹⁹ LOUŽEK, 2002, s. 28.

²²⁰ Celý projev dostupný zde: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1954-zapotocky>

mezi lidmi nevoli a jejíž pozitiva se snažil vysvětlit. Dále hájil i význam politických procesů, na nichž se podílel, zejména s R. Slánským, a celkově způsob budování socialistického zřízení v zemi.

3.5.2.1 Analýza textu

Ve způsobu mluvy Zápotockého se spíše odráží osobnostní složka rodiče, zejména ve velmi častém použití imperativů a někdy i explicitním uvádění nutnosti zmiňovaných skutečností a dějů (*nesmí nás nikdy svést, musí ze všech sil bojovat, je však nutno zemědělcům přesvědčit*). Nejvíce v textu vyniká právě frekventovaný obrat *je nutno*. Zcela evidentně prezident netoleroval jiné názory či způsoby nahlížení na věc a snažil se přesvědčit recipienty o jediné správné alternativě. Zároveň jako rodič zaujal pozici ochránce, který se přičinil o mír a chránil „děti“ před zlými vlivy:

(...) to, že jsme uchránili mír, je, myslím, největším úspěchem naší politiky. Mír a klid republiky byl skutečně ohrožován.

Způsob zaujetí ochránářské role založil Zápotocký na vytváření obrazu fiktivního nepřítele, proti kterému je třeba bojovat, aby v příjemcích vyvolal pocit strachu, zároveň pak tyto emoce využíval pro svůj prospěch. „Rodič“ se v textu rovněž projevuje užitím hodnotících slov (*správného družstevního hospodaření, vykonávat svědomitě (...) své funkce, ohromné ulehčení*).

Objevují se ale i některé prvky příznačné pro osobnostní složku dospělého, např. Zápotocký analyzoval problémy a z uvedených argumentů vyvozoval závěry, nicméně se často uchýloval k argumentaci ad hominem či ad personam, která při komunikaci v rámci dospělý–dospělý není možná. Tento způsob argumentace je patrný ve vymezování se vůči nepříteli.

Prezident v textu jasně odlišoval mezi „námi“ a „jimi“. Skupinu „nás“ představovali všichni obyvatelé republiky souhlasící s režimem a rovněž všechny země socialistického politického zřízení, mezi nimiž výrazně vynikal Sovětský svaz:

Opření o našeho nejlepšího přítele a spojence – Svaz sovětských socialistických republik – v pevném svazku se všemi zeměmi lidové demokracie a upevňující vztahy ke světovému mírovému hnutí a všem lidem dobré vůle, kteří tak jako my chtějí mír, klid a štěstí (...)

„Nás“ popisoval jako *lidově demokratické protiválečné síly*, zdůrazňoval stěžejní cíl udržet celosvětový mír a líčil, jakým způsobem se na něm všichni příslušníci skupiny „nás“ podíleli a jak *mír uchránili*. V textu propojoval zmínky o míru současně s upozorňováním na důležitost práce:

Klid a mír znamená pro nás další možnost rozvíjet poctivou a čínorodou práci (...)

Pozitivní činy minulých let, o kterých hovořil, souvisely se *splněním plánu*, na jehož úspěchy poukazoval, a často je porovnával s horšími výsledky nepřítele, např. se situací v předválečné době. Takové porovnání se jeví jako nerelevantní, neboť se jednalo o období Velké hospodářské krize a od počátku války uplynulo již více než čtrnáct let:

(...) jsme zhruba na úrovni dva a čtvrtkrát vyšší než v předválečném roce 1937, ačkoli počet obyvatel naší republiky se podstatně snížil.

Tyto přebytečné, neprávem nabyté kapitály ohrožovaly stále naše hospodářství a byly s to vyvolávat paniku na našem trhu, jak jsme toho byli nesčetněkrát svědky. Měnovou reformou jsme se tohoto nebezpečí zbavili.

Jako persvazivní prostředek sloužící k vyzdvihování vlastních zájmů používal negaci:

Nebáli jsme se tyto chyby odhalit, pranýřovat, nedáme se však jimi také odradit.

Nerozmnožili jsme své zahraniční dluhy a závazky.

(...) důsledná mírová politika Sovětského svazu, země, která nemá vykořisťovatelských zájmů ani loupeživých choutek.

Případné neúspěchy členů skupiny „nás“ přisuzoval jednotlivcům, kteří se zachovali nesprávně, nicméně opět nebyl konkrétní:

(...) bývá zde viníkem nedbání bezpečnostních předpisů, neodpovědnost a odsouzeníhodné lajdáctví.

Mezi „ně“, tedy nepřítele, na jehož kritice stavěl převážnou část argumentace, patří *nepřátelé republiky i socialismu*, konkrétně kapitalistický režim, dále tzv. *váleční štváči, reakce* a skupina lidí kolem R. Slánského.

Váleční štváči, jejichž cílem je narušit mír, podle slov Zápotockého často pocházeli právě *ze řad reakční emigrace i zahraničních nepřátel*. Typického emigranta pak popisoval jako toho, *kdo poctivě pracovat nechce*, případně jím může být *mladý dobrodruh, který svého činu později trpce lituje*. V tomto vyjádření lze pozorovat vyobrazení emigrantů jako nepoctivých a zahálčivých lidí a zároveň skrytou výhrůžku či vyvolání nejistoty z důvodu možných problémů v budoucnosti, pokud by se někdo rozhodl opustit zemi.

Za příčinu neúspěchů předešlých let považoval *záškodnické úklady vnějších i vnitřních nepřátel*, kteří chtějí *namluvit světu, že tyto obtíže signalizují krach našeho socialistického budování*. Toto tvrzení opíral o skutečnost, že se „jim“ dosud nezdařilo narušit mír ani budování socialismu; vyvozoval z toho, že i všechny jejich další snahy budou zmařeny. Přetrvávající mír byl podle prezidenta zásluhou socialistických zemí, které proti „válečným štváčům“ bojovaly, nicméně nejmenoval žádnou konkrétní nepřátelskou zemi ani osobu, již by měl na mysli:

My jsme za udržení míru spolu se světovým táborem míru v čele s naším nejlepším přítelem a spojencem Sovětským svazem bojovali. Proto také zločinné úmysly válečných štváčů a zrádné emigrace se v tomto pětiletí nesplnily.

Značně se vymezoval také proti kapitalismu, s nímž pojil negativní výrazy (*vyděračství, vykořisťování, spekulace*) a o němž tvrdil, že jeho zbytky byly *do konce první pětiletky prakticky zlikvidovány*. Taktéž obhajoval společností kritizovanou měnovou reformu, kterou popsal použitím eufemismu jako nevyhnutelné *nepopulární opatření* a kterou považoval právě za důsledek pozůstatků kapitalismu:

Nebylo možno provést uvolnění vázaného trhu bez odčerpání té přebytečné nákupní síly, která byla ve většině případů pozůstatkem starého kapitalistického hospodářství. Je nutno si uvědomit, co získali například jen velkoobchodní spekulanti, jejichž zásoby zboží první měnová reforma trojnásobně zhodnotila, a tím je neoprávněně a bezpracně obohatila.

Třetím nepřítelem, o kterém Zápotocký hovořil, byl bývalý generální tajemník ÚV KSČ Slánský, jediný jmenovitě uvedený zástupce skupiny „jich“. Jeho

spolupracovníky nazýval *záškodníky*, popř. *záškodnickou bandou Slánského*. Opět argumentoval nepřátelskými činy jako příčinou neúspěchů. Jelikož se jedná o vnitřního nepřítele, jenž byl za domnělé činy odsouzen a popraven, posloužil jako zdánlivé přiznání vlastních chyb. Nejmenoval však nikoho, kdo by podle jeho názoru chyboval a stále vykonával vysoké funkce, čímž se snažil vyvolat dojem, že odstraněním Slánského již další problémy neexistovaly:

(...) tento zvýšený plán byl reálný a mohl být splněn, kdyby nebylo záškodnické činnosti odhalených a potrestaných zrádců z bandy Slánského i mnohých nedostatků a chyb, které se na některých místech nejen dole, ale i ve vedoucích orgánech našeho hospodářství vyskytly.

V tomto jediném případě přiznal vlastní chyby, které se však ve skutečnosti jeví jako chyby „jich“, nikoli „nás“, neboť hovořil o Slánském, kterého označoval za nepřítele státu. Přiznáním „jeho“ chyb se snažil ukázat režim v lepším světle, tedy jako transparentní systém směřující k lepší budoucnosti:

Víme o těchto nedostatcích a chybách. Nezakrýváme si je. Právě naopak, snažíme se je odhalit, zjistit a napravit.

Z Bralczykových rysů kreovaného světa nejvíce dominuje pokrokovost, která stejně jako v případě Gottwaldova projevu prostupuje celým textem. Zápotocký se snažil vyzdvihnout neustálý rozvoj země, který přineslo zrušení kapitalismu a budování socialismu. Znaky pokrokovosti se vyskytují opakovaně i v rámci jednoho větného celku:

(...) stále se zvyšující produktivita práce, rozmnožování národního důchodu a stále stoupající výroba nových hodnot je nám zárukou dalšího zvyšování existenční i kulturní úrovně našeho lidu.

(...) možnost dalšího rozkvětu naší československé vlasti i stále zvyšování životní úrovně jejího lidu v českých zemích i na Slovensku (...)

Popřípadě užíval negativní vyjádření související se zpomalením rozvoje, kterými poukazoval na skutečnosti, jež je třeba změnit:

Vládní prohlášení (...) musí se stát opravdovým základem širokého boje proti všem nedostatkům, chybám i nesprávnostem, které by rozvoj našeho hospodářství brzdily a možnosti stále stoupajícího uspokojování potřeb a požadavků zpomalovaly.

Podobně jako v projevu K. Gottwalda je i zde nadměrně používáno přivlastňovací zájmeno „náš“, které se proto významově vyprázdnilo (*našeho lidu, naše hospodářství, v našem budovatelském úsilí*). V tomto případě se jedná o rys blízkosti, jímž se Zápotocký snažil poukázat na společné zájmy všech, zároveň recipienty emocionálně angažovat a vyzdvihnout určité vztahy s jinými státy (*s naším nejlepším přítelem a spojencem Sovětským svazem, upevňování bratrského svazku Čechů a Slováků, spolupráce se všemi státy a národy světa*).

Vzniku opozitních názorů zabraňoval apelováním na rys obecnosti, kterým chtěl ukázat, že dané problémy se týkají všech a existuje na ně jednotný názor, s nímž by nebylo vhodné nesouhlasit (*víte všichni, široké masy obyvatelstva, s potřebami a přáním širokých vrstev lidu*).

Prezident kladl důraz na pokrok, tedy i na rozvoj společnosti. Zápotocký využíval stejných frází jako jeho předchůdce, podobně jako on zmiňoval metaforu *jediné správné cesty*, související i s rysem nutnosti, který takovou „cestu“ ukazuje jako nevyhnutelnou:

(...) nutnost je teprve dalším vývojem potvrzena. Tak se to má i s měnovou reformou.

Jenom stále se zvyšující produktivita práce (...) je nám zárukou (...)

Současně prezident zmiňoval správnost všech činů strany a nesprávnost činů nepřítelů, které dokládal např. průmyslovými úspěchy či historickými fakty:

Podle prozatímních předběžných výsledků můžeme již dnes konstatovat, že jsme v průběhu pětiletého plánu dosáhli v rozvoji průmyslové výroby velikého, nikdy předtím nebývalého rozmachu.

(...) historie zaznamenala již řadu hrůzných výsledků, které takováto politika přináší.

Že tato opatření byla správná, o tom svědčí ten fakt, že mohlo být již v minulém roce přistoupeno ke dvojímu snížení cen.

Soudržnost světa, která je pro propagandu důležitá, se v textu promítá častým užitím konektorů (*a proto je nutno; nejen dole, ale i ve vedoucích orgánech*) či ve spojeních typu:

Byly a jsou u nás ještě mnohdy pokusy zakrývat chyby (...)

(...) v pevném svazku se všemi zeměmi lidové demokracie (...)

Posledním rysem je důležitost, která slouží ke zdůraznění některých pasáží, neboť samy o sobě jsou významově vyprázdněné či v textu nevynikají:

(...) naše země procházely dějinnými převratnými změnami.

Při té příležitosti chci zvláště upozornit (...)

Vždycky je zdůrazňovali (...)

K přesvědčení recipientů kromě výše zmíněných rysů prezident používal metafory (*nikdy jsme nestavěli vzdušné zámky*), někdy s válečnou či bojovou tematikou (*neskládají ruce v klín, odhodláni nadále stát na stráži*).

Objevují se i běžné řečnické figury, které hromadí či zesilují význam opakováním slov či slovních spojení, např. paralelismus, polyptoton či polysyndeton:

Není přece možno zavírat oči před častými nehodami (...). Není možno mlčky přihlížet k tomu (...)

Vědí, že po míru není možno jen toužit, za mír není možno jen se modlit, mír je potřeba chránit.

(...) základnu pro provádění rekonstrukce a výstavby celého hospodářství, pro upevnění obranyschopnosti naší země i pro účinnou pomoc (...)

Častým persvazivním prostředkem je enumerace. Prezident se pravidelně uchýloval k výčtu tří objektů, přitom se jedná o kumulaci stejných či podobných významů, a tedy o tautologii (*nedostatkům, chybám i nesprávnostem; lépe, spokojeněji a radostněji; překážky, svízele a obtíže*).

Zápotocký také používal pro český jazyk netypický slovosled a umisťoval verba na konec vět, zřejmě pro akcentování významu sloves, neboť není známo, že by na jeho způsob mluvy měla vliv např. němčina, pro kterou je takový slovosled typický:

(...) schopnosti a možnosti všechny chyby odstranit, obtíže zvládnout a vybudování socialismu, s tím i šťastného života, pro národy naší republiky zajistit.

Jeho mluva podobně jako u Gottwalda obsahovala prvky knižnosti, používal epiteta (*činorodou prací, škodolibá snaha, mohutným rozvojem*), přechodníky (*uzavírajíce, upevňující, vyvolávající*) či další knižní výrazy (*namnoze, činorodou, je potřeba*). Současně se ale nevyhnul např. expresivním výrazům *štváči, banda* či slangovým výrazům jako *pětiletka*. Jako v prvním analyzovaném novoročním

projevu se také objevilo módní slovo *konsolidace* a četný je i výskyt pracovních odborných termínů, např. *mechanizace* nebo *industrializace*.

V Zápotockého projevu z ledna 1954 se jako v prvním z vybraných projevů objevilo úvodní oslovení *soudružky a soudruzi*, ačkoli je doplněno dalšími výrazy (*vážení spoluobčané, soudružky a soudruzi, bratři a sestry*). Níže v projevu pak recipienty oslovoval *soudružky a soudruzi, milí spoluobčané*. Jak podotýká ve své práci již Mráziková, lze sledovat střídání uvedení žen a mužů na první pozici, což je možné přičítat tehdejšímu vnímání etiky jako buržoazního způsobu chování.²²¹ Mluvil převážně v první osobě plurálu, aby vyvolal pocit jednoty a blízkosti. Ojedinele se vyskytovala druhá osoba plurálu (*všichni víte, podívejte se*), pokud bylo třeba na něco upozornit, a první osoba singuláru, ovšem pouze v případě nelogičnosti použití množného čísla, např. když odkazoval na své starší projevy (*jsem zahájil, prohlásil jsem, vracím se*) či jako řečnický obrat při uvádění tématu (*chci zvláště upozornit, přeji*). Pokud ale hovořil o různých činech a rozhodnutích, nevztahoval je na svou osobu.

3.5.2.2 Závěrečná interpretace

Samotný úvod odpovídá délkou žánru příležitostného projevu, neboť se jedná pouze o jedno souvětí. Zápotocký si do nadcházejícího roku přál udržení klidu a míru pro všechny a ihned upozorňoval na nepřítele, tzv. válečné štváče, již se snaží tento stav narušit. Jako cíl textu se proto jeví ukázat socialistický režim jako ochránářský systém, který brání lid před nepřátelskými vnitřními i vnějšími vlivy, jež se snažily vyvolat válku a zmařit budování socialismu. V projevu se věnoval bilancování uplynulé „pětiletky“, přesvědčování o „nás“ jako dobrých a o „nich“ jako zlých, do budoucna požadoval pokračování v poctivé práci, která by měla přinést kvalitní životní podmínky. Krátce kromě bilancování předešlých událostí zmínil i budoucí rok s odkazem na nadcházející volby do národních výborů, tím vybízel občany k aktivnímu zapojení do budování a posílení režimu.

Jádro projevu naplňuje rysy agitačně-propagandistického textu. Propaganda se projevuje zejména využitím rysu pokrokovosti, blízkosti a obecnosti. Prezident zdůrazňoval neustálou potřebu směřování vpřed, tedy zvyšování produkce použitím nových metod. Poté v projevu odkazoval na své starší projevy, prostřednictvím kterých se stavěl do role člověka, jehož dřívější výroky potvrdil podle vlastních slov

---

²²¹ MRÁZIKOVÁ, 2014, s. 43–44.

nebývalý rozmach společnosti, ten dokládá detailním výčtem výsledků jednotlivých hospodářských odvětví. V rámci hodnocení pětiletého plánu věnoval jeden samostatný odstavec situaci na Slovensku a tamnímu vzestupu výroby o 350 %. Pravděpodobně tak chtěl upevnit československé vazby a získat si přízeň Slováků, jejichž podpora komunistické strany byla před rokem 1948 nižší než v českých zemích.

Celý text vystavěl na argumentaci nevěcné a na zobrazování nepřítele jako původce chyb; všechna pozitiva okamžitě porovnával s kapitalismem pro jeho dehonestaci. Je tomu tak i v případě tématu nezaměstnanosti, již prezident uváděl jako hlavní důvod emigrace v letech 1928–1938, a upozorňoval, že dnes k podobné situaci již nedochází. Měnovou reformu, kterou označil jako „nepopulární rozhodnutí“, přisuzoval důsledkům kapitalismu a hovořil o pozitivěch, která reforma přinesla, tedy o snižování cen. O negativěch, mezi které patřilo znehodnocení úspor obyvatel, nemluvil. Vzhledem k závažnosti tématu mu v poměrně dlouhém projevu věnoval malý prostor, což svědčí o neochotě přisuzovat této problematice velký význam.

Vstřícnou tvář prezident ukázal přiznáním „vlastních“ chyb, které ovšem nakonec připisoval skupině odsouzených lidí v čele s R. Slánským. Také uznal chybu při vymáhání povinnosti jednotných zemědělských družstev, následně o nich ale hovořil jako o velmi přínosných podnicích, schopných v mnohém předčít soukromý sektor, který se jim kvůli roztříštěnosti nemůže vyrovnat.

V poměrně rozsáhlém závěru se poté vrátil k tématu míru, shrnoval již řečené a vyvozoval závěry typické pro agitačně-propagandistický text. Zásluhy za mír přisuzoval převážně Sovětskému svazu, odkázal i na K. Gottwalda a jeho slova, že právě budováním socialismu se mohou všichni podílet na udržení míru. Na úplný závěr popřál *mnoho úspěchů a zdaru při plnění velikých a radostných úkolů*, tím vlastně posílil tendenci akcentovat poctivou pracovní morálku. Jeví se jako paradoxní, že v projevu plném významově prázdných klišé, mezi která patří např. *budování socialismu*, sám Zápotocký o iniciativě Sovětského svazu prohlásil, že *nestaví na prázdných slovech a frázích*.

Celkově cíl textu spočívající v přesvědčení o ochránářské roli socialismu proti vnitřním a vnějším nepřítelům lze považovat s ohledem na tehdejší přístup k informacím za úspěšný, a to zejména pokud se podařilo zapůsobit na emoce recipientů a vyvolat v nich obavy. Působivost ovšem snižuje užití ustálených slovních obrátů.

3.6 Antonín Novotný

3.6.1 Život a osobnost Antonína Novotného

Třetí „totalitní“ prezident se narodil v Praze 10. prosince 1904. Vyučil se strojním zámečníkem a ihned po založení KSČ, roku 1921, vstoupil do strany a vykonával zde různé funkce, první placenou prací byla ale až pozice tajemníka KV KSČ v Hodoníně roku 1937. Po Mnichově a zákazu strany se ovšem musel vrátit k dělnické práci.

Na počátku války se podílel na ilegální činnosti KSČ, za to byl od roku 1941 vězněn v koncentračním táboře Mauthausen. Po válce se do strany vrátil a od roku 1945 zastával pozici vedoucího tajemníka KV KSČ v Praze, o rok později byl poprvé zvolen do ÚV KSČ, kde setrval až do roku 1968.²²²

Významně se přičinil o převrat v únoru 1948, nicméně politické procesy v padesátých letech, které odstartovaly jeho zesilující moc,²²³ příliš neovlivňoval, neboť i jemu samotnému hrozilo nebezpečí.²²⁴ Novotný měl neshody např. s tehdejším prezidentem Zápotockým, protože kritizoval jeho názor na kolektivizaci a mluvil o jeho stanovisku jako o „Zápotockého zemědělské úchylce“.²²⁵

V září 1953 se stal tajemníkem ÚV KSČ²²⁶ a spolu s vzestupem moci Nikity S. Chruščova, který byl zastáncem důsledné kolektivizace, získal lepší postavení i Novotný,²²⁷ neboť s ním tento názor sdílel a přijal také jeho „částečnou vnitřní liberalizaci a mezinárodní uvolnění s mírovým soužitím.“²²⁸

Po smrti Zápotockého roku 1957 byl zvolen prezidentem²²⁹ a stal se tak prvním mužem, jenž současně vykonával funkci prezidenta státu i generálního tajemníka ÚV KSČ, to mu přineslo nejvlivnější postavení v Československu. Rozhodně si proto chtěl obě funkce udržet, a někdy dokonce funkci prezidenta odkládal na druhé místo a trval na označení „první tajemník ÚV KSČ a prezident republiky“. Byl také prvním prezidentem, který se nechal oslovovat „soudruhu prezidente“.²³⁰

---

²²² LOUŽEK, 2002, s. 29.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ PERNES, 2016c, s. 185–186.

²²⁵ Tamtéž, s. 191.

²²⁶ LOUŽEK, 2002, s. 29.

²²⁷ PERNES, 2016c, s. 192.

²²⁸ CÍSAŘ, 2013, s. 98–99.

²²⁹ LOUŽEK, 2002, s. 29.

²³⁰ PERNES, 2016c, s. 195–196.

Roku 1960 vydal prohlášení, že byl vybudován socialismus, což měla potvrdit i změna ústavy.²³¹ Změna názvu státu na Československou socialistickou republiku, nový státní znak a reorganizace území vyústila v následné prezidentovo gesto udělení rozsáhlé amnestie, která se týkala zejména lidí odsouzených v politických procesech během padesátých let.²³²

Od poloviny šedesátých let se proti Novotnému začali negativně vymezovat např. Slováci, jejichž zájmy prezident podle nich opomíjel, ale i ostatní občané, kteří považovali demokratizaci za příliš pomalou.²³³ Nicméně za jeho působení ve funkci se v šedesátých letech občané Československa dočkali relativní svobody, již v podobné míře v době „totality“ už nikdy nedosáhli.²³⁴

Pod nátlakem veřejnosti prezident na jaře 1968 odstoupil z funkce a v květnu téhož roku byl zbaven všech ostatních funkcí i členství ve straně. Ačkoli se členem KSČ stal znovu roku 1971, k politice se už nevrátil. Zemřel 28. ledna 1975 v Praze.²³⁵

3.6.2 Novoroční projev 1961²³⁶

Prezident Novotný v novoročním projevu roku 1961 hodnotil tehdejší stav společnosti jako úspěšný, neboť podle jeho slov došlo ke konečnému vítězství socialismu, které bylo potvrzeno v předchozím roce změnou ústavy. Následně se tedy snažil akcentovat pozitiva režimu, s důrazem na udržení míru, a vyhodnocoval druhý pětiletý plán.

3.6.2.1 Analýza textu

V projevu Antonína Novotného z roku 1961 lze pozorovat jisté prvky osobnostní složky dospělého, jedná se např. o výrazy *mám na mysli, jsem přesvědčen, myslím*. Transakce dospělý–dospělý je patrná i v případech, v nichž prezident argumentoval věcně. V některých případech svá tvrzení dokládá konkrétním výčtem skutků:

Spolu se snižováním maloobchodních cen a zvyšováním mezd a platů měla na vzestup životní úrovně značný vliv i celá řada dalších opatření. Mám na mysli zvýšení důchodů starodůchodcům, invalidům a vdovám, upravili jsme dětské přídatky, bezplatně

---

²³¹ LOUŽEK, 2002, s. 29.

²³² PERNES, 2016c, s. 204.

²³³ Tamtéž, s. 211.

²³⁴ PERNES, 2002, s. 142–143.

²³⁵ LOUŽEK, 2002, s. 30.

²³⁶ Celý projev dostupný zde: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1961-novotny>

poskytujeme žákům školní učebnice a pomůcky, snížili jsme příspěvky rodičů na péči o děti v jeslích a mateřských školách a podobně.

Své argumenty však často doplňoval hodnotícími výrazy, které odpovídají transakci rodič–dítě (úspěšné provedení přestavby, nebezpečný vývoj, obětavého budování země), u některých tvrzení se spoléhal na nevědomost recipientů, např. poměřoval socialismus a kapitalismus, ačkoli pravdivost svých výroků nijak neprokázal a nedokázal je dostatečně obhájit. Zároveň takové tvrzení sloužilo pouze k vyvolání pocitu, že žádný lepší režim neexistoval:

V žádném kapitalistickém státě by nepřipustili, aby dělníci spolu s vedením závodu a odborovou organizací rozhodovali o mzdách v takovém rozsahu, jako je tomu u nás.

V textu převažovala právě tato transakce, která se projevila také použitím modálních sloves (je třeba mnohé zlepšovat, chceme uskutečňovat, musíme si současně uvědomit). Jako „dospělý“ by prezident musel vyjadřovat možnou nejistotu svých tvrzení a zvažovat různé možnosti, to je ale v projevu vyloučeno. Novotný nenabízel žádnou alternativu ve směřování republiky a chování občanů, ačkoli hovořil o svobodě jako o jedné z důležitých hodnot, za kterou socialismus bojuje. V projevu hodnotil úspěšnost druhého pětiletého plánu a radil, či spíš skrytě přikazoval, jak se mají občané chovat.

V textu prezident konstruoval nepřítele, avšak v porovnání se Zápotockým neměl na jeho kritice vystaven celý projev, nepřevzal po svých předchůdcích výrazy „váleční štváči“ ani „reakčníci“ a nepoužíval expresivní vyjádření. Nicméně v případě, že mluvil o míru, opět hovořil o nepřátelské politice imperialismu, která podle něho byla *protidílová, protimírová a protinárodní*. Pod nepřátelskou skupinou „jich“ si proto lze představit nepřítele vnějšího. Jako příklad uvedl padlý režim ve státech Latinské Ameriky a Afriky, jenž byl podle jeho slov násilný, lid jej ale dokázal porazit:

Avšak přes střelení a přes hrubé násilí si národy vybojuvávají svobodu.

Dále se věnoval situaci v tzv. západním Německu, *kde za podpory západních mocností je připravována půda pro rozpoutání válečné agrese a revizi hranic*. Aktuální situaci také spojoval s nepoučitelností Němců z historie:

Znovu se ukazuje, že vojenské porážky německé agresivnosti v první a druhé světové válce nepřivedly monopolistické a militaristické kruhy Německa k rozumu.

Zmiňoval též potvrzení této domněnky o Německu na posledním zasedání NATO, kde se jednalo o atomovém vyzbrojení, nicméně bližší informace k zasedání neuvedl. V protikladu k zemím, které se podle jeho slov snažily vyvolat válku, zdůrazňoval československou touhu po míru, která je pro všechny zřejmá (*kdokoli k nám ze zahraničí přijede, se o tom přesvědčuje*). Na druhou stranu zcela explicitně prostřednictvím negace dával najevo, že v případě snahy narušení tehdejšího vývoje tato politika neplatí:

Mírové soužití a dorozumění mezi národy však v žádném případě neznamená, že nebudeme budovat obranu své země. Nikdy také neustoupíme od politiky podporující pokrokový vývoj ve světě.

V bilanci uplynulých čtyřiceti let existence KSČ uvedl zejména boj proti nepřátelskému kapitalismu a fašismu, který vedl k *vítězství dělnické třídy a pracujícího lidu*, tvrdil o něm, že je *definitivní*, a tím dal jasně najevo nemožnost změny.

O „nás“ hovořil jako o obyvatelstvu, jehož životní úroveň je *dnes na jednom z předních míst ve světě*. Kromě ČSSR hovořil kladně o Sovětském svazu, jmenovitě potom o Chruščovovi, a dalších socialistických zemích, které blíže nespecifikoval:

Naše delegace na XV. zasedání Valného shromáždění Organizace spojených národů v duchu mírového úsilí československého lidu stála po boku Sovětského svazu a všech socialistických zemí. Aktivně jsme podporovali sovětské návrhy na úplné a všeobecné odzbrojení (...)

V ojedinělém případě se vyskytuje mírná kritika skupiny „nás“, která nabízí prostor ke zlepšení, aniž by byla nějak omlouvána či vyhodnocována jako důsledek chyby nepřítele:

Na závodech a v dílnách je třeba mnohé zlepšovat, a to jak na úseku organizace práce, tak i v celkovém uspořádání pracovního prostředí. Máme ještě dost závodů, kde vedení a odborové orgány těmto věcem nevěnují dostatečnou pozornost.

Z Bralczykových rysů kreovaného světa v textu vyčnívá pokrokovost a trvalost. Je takřka všudypřítomná společně s tématem práce, výroby a vývojem

společnosti (*na vzestupu životní úrovně, neustálé prohlubování tohoto přátelství, vůle lidstva po trvalém míru*).

Rovněž se snažil přesvědčit recipienty navozením pocitu důležitosti některých skutečností (*ještě dnes, jednu z hlavních otázek, nejvyšší přírůstek v letech druhé pětiletky*) a obecností některých výrazů, vytvářel tak dojem, že se všichni podílí na chodu země a nikdo by se neměl lišit opačným názorem:

(...) my všichni budeme svorně krok za krokem uskutečňovat stanovené cíle (...)

O co usilovaly celé generace našich dělníků a pracujících, to dnes máme zajištěno v socialistické ústavě.

(...) k rychlému rozvoji spolu s celou naší společností (...)

Nadužíváním přivlastňovacího zájmena „náš“ poukazoval na společné zájmy československého obyvatelstva a projevoval svůj ideologický postoj:

(...) nezbytnou podmínkou rozvoje naší socialistické společnosti (...)

Naše přátelství a spojenectví se Sovětským svazem je výrazem bratrských vztahů mezi rovnoprávnými národy,

Náš lid touží po míru (...)

Výše zmíněná definitivnost současného režimu je potvrzována rysem nutnosti, jenž poukazuje na nezvratnost dějů minulých i budoucích:

(...) pevné cesty v boji za mír (...)

(...) uvědomujeme nezvratnou skutečnost, že u nás zvítězil socialismus (...)

(...) předpoklady splnit úkoly budování vyspělé socialistické společnosti.

Tyto nezměnitelné skutečnosti hodnotí jako správné, což je založeno na důkladném rozboru výsledků z jednotlivých hospodářských sektorů:

(...) z výsledků, kterých jsme dosáhli v jednotlivých odvětvích národního hospodářství, můžeme mít radost.

Prezident poskytl detailní výsledky, co se týče např. výroby, nicméně důkladnější přiblížení skutečností se netýkalo různých návrhů a dokumentů, jejichž

existenci dokazoval vlastní touhu po míru, pouze je zmínil, ale k jejich obsahu se nevyjádřil:

Vítáme významné dokumenty přijaté na této poradě, které jsou přesvědčivým důkazem semknutosti mezinárodního komunistického hnutí (...)

Pro propagandu je důležité působení světa jako soudržného celku, proto se v textu vyskytuje i rys koherentnosti. Novotný používal množství konektorů (*jak ve prospěch státu, tak i občanstva*) a další spojení, jimiž vyjadřoval například kladné vztahy mezi lidmi v Československu či mezi socialistickými státy:

(...) pomáhá dále upevňovat sílu a jednotu tábora socialismu, jehož jsme pevným článkem.

(...) vytvořily se nové vztahy mezi lidmi založené na vzájemné soudružské spolupráci.

Co se týče jazykových prostředků, řeč Novotného byla strohá a v určitých místech vyvolávala dojem úřednického stylu, používal hodně odborných termínů (*mechanizace, chemizace, ve feudalismu*) a téměř žádná netypická epiteta či knižní výrazy. Přesto dvakrát použil persvazivní obrazné vyjádření:

Rozbili jsme uzavřenost vesnice (...) a otevřeli jí cestu.

(...) ukázal (...) pravou tvář imperialistických sil.

Novotný se však celkem často uchýloval k opakování identických či příbuzných slov, z řečnických figur se objevuje např. paralelismus či epizeuxis:

Byla to doba boje proti fašismu, za práva lidu, za svobodu našich národů. Byla to doba našeho vítězství, obětavého budování země, definitivního vítězství socialismu.

Pod vlivem rostoucích úspěchů socialismu, pod vlivem leninské mírové politiky (...)

(...) budeme vždy stát po boku Svazu sovětských socialistických republik, po boku všech socialistických zemí, po boku zemí, které usilují o mír a přátelskou spolupráci, po boku všech mírumilovných lidí na celém světě.

Je nutno podotknout, že v některých případech se spíše jedná o řečnickou neobratnost než o persvazivní prostředek:

(...) počíná vidět a chápat svou práci v družstvu, ve kterém pracuje, jako práci pro novou, socialistickou společnost.

Novotný v úvodu oslovoval občany *drazí spoluobčané, soudružky a soudruzi*. Stejně jako v případě Zápotockého lze sledovat neustálenost pořadí při oslovování žen a mužů, níže v textu řadí na první pozici muže (*drazí občané, soudruzi a soudružky*). V závěru upustil od typického socialistického obratu a užil oslovení *drazí spoluobčané*. Úvodní přání do nového roku doplnil adverbium *nejsrdečněji*, jež sice vyznívá osobně, ovšem navázal větou *Jménem ústředního výboru Komunistické strany Československa, vlády republiky i jménem svým děkuji*, které naopak vyznívá strojeně.

Co se týče mluvnické osoby, hovořil stejně jako jeho předchůdci převážně v první osobě plurálu, sporadicky ale promluvil i v první osobě singuláru, ačkoli to nebylo zcela nutné (viz příklady výše v kapitole odkazující na osobnostní složku dospělého), to vyvolávalo dojem, že prezentuje vlastní názor. Rovněž ojediněle vyjádřil rozhodnutí KSČ ve třetí osobě, nikoli v první osobě množného čísla, což nebylo příliš typické:

Komunistická strana Československa vyzvedla jako jednu z hlavních otázek našeho současného politického a hospodářského života otázku zemědělství.

Projev uzavřel přáním úspěchů v práci, která je kladena na první místo, avšak doplnil ji též přáním zdraví a spokojenosti.

3.6.2.2 Závěrečná interpretace

Projev Novotného působí v některých částech kvůli své strohosti a výčtu faktů jako text administrativního stylu, proto emocionálně recipienta příliš neupoutá, i přesto jsou v něm patrné rysy propagandy, zejména kvůli akcentování pokrokovosti. Proti předchozím „totalitním“ prezidentům v některých případech používal věcnou argumentaci, která vyznívá přesvědčivě, a byl ve svých tvrzeních konkrétnější. Vzhledem k těmto dvěma faktům lze text stále označit za agitačně-propagandistický. Zároveň s přihlédnutím k okolnostem projevu, přání do nového roku a nezanedbatelné části textu věnované budoucnosti, nelze pominout jeho příležitostný charakter. Cílem textu je poukázat na kladné stránky socialismu, kterého bylo podle Novotného dosaženo, obhájit jeho vybudování a motivovat recipienty k další práci, jež povede k „vybudování vyspělé socialistické společnosti“.

Novotný se snažil ukázat úspěšnost socialismu na příkladu lepších než původně plánovaných výsledků pětiletého plánu, k tomuto účelu používal hodnotících slov a jmenoval konkrétní kroky, kterými bylo současného stavu dosaženo. Vytvářel iluzi

společnosti, která je jednou z nejvyspělejších na světě a na rozdíl od imperialismu se spolu se Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy významně zaslouhuje o mír, zároveň zdůrazňoval, že je stále mnoho činností ke zlepšování, např. zemědělská činnost. Jako důvod k radosti uvedl reorganizaci státu a konečné dosažení socialismu, které dokládal jeho zachycením v nové ústavě a se kterým podle něj souvisel konec vykořisťování. Těmto důležitým krokům se však dlouze nevěnoval, z toho lze soudit, že nechtěl, aby bylo toto téma mezi lidmi příliš diskutováno.

V projevu jsou zmíněny pro KSČ tři významné události – úspěšné završení druhého pětiletého plánu, oslavy 15. výročí osvobození republiky Sověty v uplynulém roce a 40. výročí existence strany v roce budoucím. Všechny tyto skutečnosti podtrhují zmínky o definitivním vítězství socialismu v zemi.

Ačkoli Novotný nepůsobil jako příliš zdatný řečník, jeho argumenty částečně naplnily cíl projevu. Poukazem na pozitivní výsledky socialistického zřízení, uvedením konkrétních kroků pro zvyšování životní úrovně a zobrazením socialismu jako způsobu zachování míru mohl přesvědčit recipienty k další práci. Nicméně stále je patrné užívání ustálených významově prázdných frází, např. *naš lid*, a v případě nespokojenosti recipientů s tehdejší situací zřejmě nesouhlasně smýšlející příjemce na svou stranu nezískal, neboť *budování vyspělé socialistické společnosti* stejně jako dříve zmiňované *budování socialismu* vyznívá rovněž neurčitě a prázdně.

3.7 Ludvík Svoboda

3.7.1 Život a osobnost Ludvíka Svobody

Ludvík Svoboda se narodil 25. listopadu 1895 v Hroznatíně.²³⁷ Od mládí působil ve vojenských službách a byl jediným prezidentem, který vykonával funkci generála.

Protože zanevřel na habsburskou monarchii, bojoval za první světové války proti ní v československých legiích v Rusku.²³⁸ Roku 1922 se stal důstojníkem Československé armády. V počátcích okupace působil v odbojové organizaci Obrana národa a roku 1939 ilegálně opustil republiku. Poté v Polsku velel vznikající československé jednotce – legionu v Krakově. Téhož roku se ale dostal do sovětského zajetí. Již před svým přesunem do Polska spolupracoval se sovětskou rozvědkou a v činnosti pokračoval i v Moskvě. To mu zachránilo život. Jelikož ho ale také

---

²³⁷ LOUŽEK, 2002, s. 31.

²³⁸ CÍSAŘ, 2013, s. 113.

považovali za špióna, byl odsouzen k trestu smrti. Svoboda však soudce přesvědčil, aby zavolali do Kremlu, po tomto telefonátu byl rozsudek zrušen. Od roku 1941 velel československému samostatnému praporu v SSSR, těšil se oblibě a ve velitelských funkcích a vojenských hodnostech stoupal.²³⁹

Když se vrátil roku 1945 do ČSR, vykonával jako nepolitická osoba funkci ministra národní obrany.²⁴⁰ Svoboda byl spíše voják než politik.²⁴¹ Vnímán byl jako hrdina a obecně se věřilo, že republiku skutečně dovede ke svobodě. Vliv na něj KSČ měla ale pravděpodobně již tehdy. Po únoru 1948 se Svoboda stal jejím členem a vykonával její politiku. V 50. letech však začal upadat v nemilost, byl postupně zbaven funkcí a roku 1952 byl krátce vězněn; zachránilo ho vysoké sovětské vyznamenání. Po propuštění pracoval ve svém rodišti v tamním JZD.²⁴² Z nemilosti ho dostal roku 1954 Nikita Sergejevič Chruščov, nový šéf Komunistické strany SSSR, se kterým se znal z války. Při návštěvě Prahy u příležitosti sjezdu KSČ se Chruščov po generálu Svobodovi ptal. Svoboda se proto na sjezdu objevil jako host a Chruščov doporučil jeho rehabilitaci jako začátek náprav chyb z minulých let.²⁴³ Poté se Svoboda začal vracet do politického života, stal se členem předsednictva Národního shromáždění a místopředsedou Svazu protifašistických bojovníků. Velitelské funkce získal i v armádě.²⁴⁴

Roku 1968 převzal po Antonínu Novotném funkci prezidenta. Zvolen byl 30. března a až do srpna mírně podporoval reformátory. Jeho zvolení bylo ve společnosti chápáno jako kompromisní řešení.²⁴⁵ Byly pro něj velmi důležité vztahy mezi Čechy a Slováky, a proto se podílel na přípravách vznikající federace. Podporoval také produktivní spolupráci se Sovětským svazem a ostatními zeměmi východního bloku. Na druhou stranu údajně zpočátku nebyl proti prohlubování vztahů i s jinými státy, včetně západních.²⁴⁶

Po sovětské okupaci je ale jeho postava vnímána rozporuplně.²⁴⁷ Odmítl sice jmenovat tzv. dělnicko-rolnickou revoluční vládu a trval na setrvání původního stavu před vstupem vojsk, což znamenalo návrat některých zadržených členů vedení strany

---

²³⁹ LOUŽEK, 2002, s. 31.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ PERNES, 2002, s. 143.

²⁴² LOUŽEK, 2002, s. 32.

²⁴³ PERNES, 2016b, s. 231–232.

²⁴⁴ LOUŽEK, 2002, s. 32.

²⁴⁵ PERNES, 2002, s. 143

²⁴⁶ CÍSAŘ, 2013, s. 117–118.

²⁴⁷ PERNES, 2002, s. 143.

zpět do jejich funkcí,²⁴⁸ ale zároveň na moskevských jednáních tlačil na to, aby byl podepsán kapitulantský tzv. Moskevský protokol, a podpořil rozhodnutí, které znemožnilo případný odpor naší armády. Po srpnu se stal jedním z hlavních normalizátorů. Podílel se na nahrazení Alexandera Dubčeka Gustávem Husákem ve funkci tajemníka ÚV KSČ. Husáka poté podporoval a zaštiťoval svou autoritou.²⁴⁹

V posledních letech vlády se nevyhnul zdravotním potížím, jež mu znemožňovaly vykonávat funkci. Dle slov jeho dcery Zoe Klusákové chtěl opakovaně během let 1974 a 1975 odstoupit, to mu ale vedení strany nedovolilo. Přitom v roce 1975 byl vydán speciální zákon, který umožnil prezidenta neschopného vykonávat déle než rok svoji funkci řádným způsobem odvolat. Tak se i stalo a místo Svobody byl zvolen Gustáv Husák. Svoboda zemřel 20. září 1979.²⁵⁰

3.7.2 Novoroční projev 1969²⁵¹

Prezident neměl v lednu 1969 po srpnové okupaci lehkou úlohu. Svoboda sehrál hlavní roli v kapitulaci Československa před Sověty a posvětil nerovný vztah mezi SSSR a jeho zajatci.²⁵² Uvědomoval si, že by nebylo vhodné chválit spolupráci se SSSR a svůj projev situaci přizpůsobil. Přesto jsou v textu rozpoznatelné prvky propagandy a části projevu jsou obsahově vyprázdněné.

3.7.2.1 Analýza textu

Způsob, jímž Svoboda k lidu hovořil, odpovídá transakci rodič–dítě. Snažil se navodit pocit důvěry a bezpečí. Cítil na emoce a vyvolával dojem, že ví, co je pro recipienty dobré. Spíše radil a hodnotil, věcně problém neanalyzoval. Zmiňoval problémy, nedokázal však ani přesně pojmenovat jejich příčiny (*příčiny našich obtíží jsou především ve vážných chybách minulých let*), ani uvést konkrétní pokyny, jak je vyřešit (*záleží na odhodlání a poctivé práci*). Socialismus považoval za jedinou správnou cestu.

Tento způsob transakce dokládá například užití hodnotících výrazů, zejména adjektiv (*zdrucující, nejhlubší, významný*) a adverbii (*hluboce, nezřídka, naléhavě*). Dále časté užití modálních sloves (*musíme, chceme, můžeme*). Objevují se také další

---

²⁴⁸ CÍSAŘ, 2013, s. 120.

²⁴⁹ LOUŽEK, 2002, s. 31–33.

²⁵⁰ PERNES, 2016b, s. 242.

²⁵¹ Celý projev Ludvíka Svobody dostupný zde: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1969-svoboda>

²⁵² PERNES, 2016b, s. 242.

výrazy příslušící k této transakci (*není možno, je třeba, již nikdy*). Neužíval sice imperativu, jak je pro rodiče typické, a mluvil zejména ve větách oznamovacích, případně tázacích, což odpovídá spíše transakci dospělý–dospělý, nicméně v tomto případě se jevil tento způsob komunikace pouze jako prostředek, jak vyvolat v příjemcích pocit rovnosti. Pro efekt určité spřízněnosti bylo rovněž užito autorského plurálu.

V interpretovaném textu se Svoboda od ostatních totalitních prezidentů liší už samotným oslovením. Neužíval totiž typické *Soudruzi a soudružky* a nahrazoval ho spojením *drazí* (*Moji drazí spoluobčané! Drazí přátelé!*). Toto oslovení bylo v dobovém kontextu vhodnější. Nerozdělovalo recipienty na členy a nečleny strany.

V závěru prezident jmenoval celkem obšírně příjemce textu (specifikované zejména profesemi). Zde se podle mého názoru opět snažil vyvolat pocit, že je prezidentem všech občanů:

Na závěr se ještě jednou obracím k vám všem. K dělníkům i technikům na závodech, k vám, družstevníkům a pracovníkům státních statků, k vám, naší technické inteligenci, k vědeckým pracovníkům, pedagogům, k vám, umělcům a kulturním pracovníkům. Obracím se k vám, naše ženy, které se staráte o výchovu dětí i rodinné teplo našich domovů. Obracím se i k vám, mladí lidé, (...)

Patrná je snaha vyvolat iluzi dialogu, který samozřejmě v monologickém projevu není možný. Sám svou řeč pojmenoval jako rozhovor, navozoval tedy pocit, že lidé stojí přímo před ním a mají možnost reakce, a zodpovídal nevyřčené otázky, předjímal možné protesty a výtky, které by mohly posluchače napadnout.

Hned na počátku našeho rozhovoru vám chci říci, (...)

Hovořím k vám v prvních hodinách roku nového a je mi, jako byste vy všichni, kdo mě posloucháte, byli přede mnou. Ve vašich očích vidím plno zvědavosti, zájmu i nadějí. V některých i obavy.

A budoucnost bude taková, jakou si ji my sami připravíme. Ano, my všichni společně.

Rok 1968 byl bezpochyby historicky významný a jeho důležitost nebylo možné opomenout. Proto se Svoboda tomuto tématu nevyhýbal, závažnost situace zmínil, ovšem nikterak hluboce, jak už tomu u propagandy bývá. Jednalo se o zlehčení problému. Daleko více se v projevu věnoval např. problematice bydlení.

Rok šedesátý osmý včera skončil, aby vešel do historie našich národů.

Všechny zkušenosti a dojmy jsou v našich myslích ještě čerstvé a nutí nás vyslovit otázku, jaké místo zaujme minulý rok v našich dějinách a letopisech.

Rok, který právě dnes začíná, bude v životě státu bezpochyby významný a jeho výsledky předurčí na dlouhá léta naše osudy.

Ve Svobodově textu lze sledovat prvky propagandy vycházející z kategoriálních rysů navržených J. Bralczykem, persvazivní potenciál má v projevu rys důležitosti a jeho frekvence je zde vyšší:

Těžké, přetěžké zkoušky.

Způsob jejich provádění je nezřídka poznamenán mimořádnými okolnostmi a naléhavostí.

Rozhodující oblastí našeho života, kterou zvláště naléhavě vyžaduje konsolidace, je národní hospodářství.

Dalším výrazným prvkem je obecnost, která navozuje pocit jednoty:

(...) každý podnik a závod. Každý okres, město a vesnice. Každý jednatel. – V tomto případě se vyskytuje také enumerace, která posiluje dojem, že je každý skutečně součástí jednoty.

Může jí však být jen tehdy, když se stane opravdu celonárodní záležitostí, když jej všichni přijmeme za svůj.

Aby to bylo ku prospěchu národů a celé země (...)

To je jak v zájmu našem, tak i v zájmu celého tohoto mezinárodního společenství.

Dále blízkost, která cílí na emoční stránku publika a vyvolává pocit určitého sblížení.

Chápu vaše pocity. Vždyť nejsem jen s vámi, jsem také jedním z vás. Váš zájem je i mým zájmem. Vaše starosti jsou i mými starostmi.

Mějme všichni na paměti naši společnou odpovědnost za náš společný stát.

Je to výraz hlubokého, krásného vztahu většiny lidu k naší zemi. Náš lid, naše komunistická strana, (...)

Objevuje se i rys upozorňující na nutnost některých událostí a dějů.

Musíme si uvědomit, že jedině jeho (= akční komunistický program) důsledným plněním vytvoříme spolehlivý základ dalšího rozvoje naší země.

A naprostá zdrcující většina našich občanů správně pochopila, že nový rozkvět naší vlasti lze založit jedině na důsledném naplňování principů socialismu.

Jiné cesty pro nás není.

Na nutnost navazuje správnost, popř. pravdivost, která je jejím důsledkem. Možné jsou také odkazy na historii.

Jeho výsledky předurčí nadlouho naše osudy.

A tu bych vám rád připomenul prostou skutečnost, že žijeme v samém středu světadílu, který se nikdy nevyznačoval ani klidem, ani idylou.

Dějinným smyslem uplynulého roku může být jen to, oč usiloval náš lid, naše komunistická strana a celá Národní fronta. A to bylo zdravé, obětavé a pokrokové úsilí.

V textu se nachází i rys pokrokovosti a trvalosti, kdy směr kupředu je hodnocen jako nutný. Obrácený proces je považován za negativum.

Zdravé, obětavé a pokrokové úsilí (...)

Vytvoříme spolehlivý základ dalšího rozvoje naší země.

Odhodlání lidu skoncovat se vším, co brzdilo rozvoj naší společnosti.

Posledním rysem je koherentnost. Její znaky však pro text nejsou významné, neboť se nevyskytují v nadměrném množství.

Jak jsem již v úvodu zmínila, prezident poukazoval na fakt, že stále existuje možnost změny k lepšímu a lid má moc tuto skutečnost ovlivňovat:

Dějiny tvoří lidé. Každý z nás má ve svých vlastních rukou aspoň část toho věčného pohybu k budoucnosti. A budoucnost bude taková, jakou si ji my sami připravíme.

Náš lid je pánem ve své zemi.

Nicméně možnost změnit společenský systém v projevu nenabízí:

Vždyť jsme si jej zvolili sami z vlastní vůle. V něm jsme vždy spatřovali naplnění svých tužeb i jistotu pro budoucnost.

Naprostá, zdrcující většina našich občanů správně pochopila, že nový rozkvět naší vlasti lze založit jedině na důsledném naplňování principů socialismu. Na rozvoji jeho demokratičnosti, oné hluboce lidské podstaty, kterou do dějin svět přinesl.

Budoucnost své vlasti vidíme v socialismu. Jiné cesty pro nás není.

Typický je také výběr výrazů, pokud v projevu hovořil o vlastních chybách. Často užíval eufemismů.²⁵³ Případně nikdy konkrétně nepojmenoval viníka, který chybu způsobil.

I úsilí našeho lidu prošlo svízelnou cestou otřesů a zmatků.

Nevyhnuli jsme se chybám a nedůslednostem. Bylo i hodně lehkomyšlností.

Příčiny našich obtíží jsou především ve vážných chybách minulých let, jejichž důsledky teď těžce neseme.

Co se týče tropů, objevuje se již výše zmíněné použití eufemismu pro zjemnění vlastních chyb. Zajímavou pasáží je také dlouhá část věnovaná místu, odkud je projev přednášen, tedy Pražskému hradu. Svoboda ho explicitně popsal jako *symbol jistoty* a korunovační klenoty jako *symbol naší suverenity*. Navázal použitím metafor:

Můžete tu zhlédnout i kameny ožehnuté ohněm válek, tyto mlčenlivé svědky dob nepříznivých.

Nejednou naše země byla přímo jevištěm významných událostí válečných i politických.

Kromě metafor je text ozvláštněn hojným výskytem epiteta (*upřímné úsilí*, *beznadějné termíny*, *dobrá pohoda*).

Z figur se opakuje inverze, kdy změněný slovosled má buď navodit dojem sváteční události (v *prvních hodinách roku nového*), nebo zdůraznit některé slovní spojení (z *nejhlubšího svého přesvědčení*). Také se často vyskytuje anafora či paralelismus:

---

²⁵³ Eufemismus je „pojmenování (slovo, výraz) nahrazující tabuizovaný či v dané situaci nevhodný výraz, jehož negativně pocíťovaný obsah se snaží zmírnit, vylepšit záměnou konotací, zamlžit apod.“ (HLADKÁ, ©2012–2018).

Rád bych vám řekl, že se nám všechno bude dařit; rád bych vám slíbil, co všechno brzy bude (...)

Váš zájem je i mým zájmem. Vaše starosti jsou i mými starostmi.

S rozhořčením jsme pozorovali, jak se namnoze promarňují plody usilovné práce lidu. S bolestí v srdci jsme viděli, jak lidé ztrácejí elán, aktivitu a důvěru. – Zde se objevuje kromě paralelismu i metafora plody usilovné práce.

Další používanou figurou je epanastrofa:

A to bylo zdravé, obětavé a pokrokové úsilí. Úsilí, aby socialismus v naší vlasti byl opravdu hoden svého jména.

Pro zdůraznění je použito negativních tvarů:

Nejsem jen s vámi. Jsem jedním z nás.

Není přece možno stále jen lidem slibovat beznadějně termíny.

(...) a nemilosrdně odsoudit pohodlnost, netrpět lajdáctví, nekázeň a kořistění na výsledcích práce ostatních. Bez toho by se ani nejlépe myšlená a propracovaná hospodářská reforma nesečkala s úspěchem.

3.7.2.2 Závěrečná interpretace

Svobodův projev má navzdory povaze agitačně-propagandistického textu netypicky dlouhý úvod, nicméně hlavní funkci agitačního žánru s rysy slavnostního projevu naplňuje. Jeho cílem bylo přesvědčit příjemce a získat je na svou stranu. Případně stejně smýšlející jedince v jejich názoru utvrdit. Tento účel splňuje např. použitím hodnotících výrazů, negace či eufemismů. Oproti očekávání však není v textu s rysy propagandy konstruován konkrétní nepřítel.

Jako i v jeho jiných projevech pronesených po okupaci je v textu patrná snaha o uklidnění a sjednocení občanů. Domnívám se, že se s tímto úkolem tehdejší prezident vypořádal obstojně. Snažil se zejména zapůsobit na sounáležitost všech lidí a víru ve společnou lepší budoucnost. Jisté pasáže působí upřímně a vyvolávají dojem, že autor svým slovům skutečně věřil. Nicméně tyto části jsou střídány obsahově vyprázdněnými slovními spojeními typickými pro totalitní režim.

Vzhledem ke Svobodově minulosti jsem se snažila v textu hledat i symboliku naděje na změnu, motivaci k boji. Ačkoli se objevovala jistá spojení, která by

naznačovala, že je vše v rukách recipientů, byla patrná i značná bezvýchodnost z toho, že změna k lepšímu je možná jen v rámci socialismu. Lidé tedy byli nabádáni k podpoře mezinárodního spolenectví se SSSR, která byla Svobodovým cílem. Vyvolával v recipientech pocit, že zlepšení je možné i v rámci socialismu, ale je nutné se poučit, vytrvat v jeho „budování“ a podílet se na něm společně. Ukazoval, že nezdary v minulých letech jsou chybami všech, proto je také musí všichni vyřešit. Zdůrazňován je neustále pokrok, práce a rozvoj, jak bylo pro režim typické.

Co se týče tematické výstavby textu, věnoval se rozsáhleji federalizaci státu. Prezidentův kladný postoj ke slovenskému národu byl znám. Zároveň se obšírně věnoval problému nedostatku bytů, který se však v porovnání s okupací a federalizací zdá banální, i když právě to ovšem mohl být účel.

3.8 Gustáv Husák

3.8.1 Život a osobnost Gustáva Husáka

Husák, vnímaný jako symbol a hlavní představitel normalizace,²⁵⁴ byl jediný z totalitních prezidentů, jenž vystudoval vysokou školu a byl také jako jediný z nich za minulého režimu dlouhodobě vězněn.²⁵⁵ Veřejnost ho označovala jako „muže moci“ či „prezidenta zapomnění“ a je historicky těžko čitelnou postavou, jelikož po sobě nezanechal žádné písemnosti vysvětlující pohnutky ke svým činům,²⁵⁶ své názory navíc často měnil či přizpůsoboval aktuálnímu vývoji situace.²⁵⁷

Jako jediný československý prezident pocházel ze Slovenska, narodil se 10. ledna 1913 v Bratislavě-Dúbravke. Do KSČ vstoupil ještě jako student práv roku 1933,²⁵⁸ důvodem zřejmě byla nelehká sociální situace v rodině, kvůli které také vnímal velké majetkové rozdíly mezi sociálními skupinami.²⁵⁹

Na vysoké škole působil v mnoha studentských organizacích, podílel se např. na chodu Spolku socialistických akademiků. V rámci spolku existovala spolupráce s dalšími levicově orientovanými studentskými organizacemi, např. sociálními demokraty, národními socialisty a levou částí agrárníků, společnými silami se jim podařilo ovládnout Svaz slovenského studentstva. Husák se stal jeho

---

²⁵⁴ DOSKOČIL, 2016, s. 243.

²⁵⁵ PERNES, 2002, s. 144. Krátce byl v roce 1952 vězněn rovněž L. Svoboda (viz kapitola 3.7.1).

²⁵⁶ DOSKOČIL, 2016, s. 243.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 273.

²⁵⁸ LOUŽEK, 2002, s. 34.

²⁵⁹ DOSKOČIL, 2016, s. 244–245.

místopředsedou a snažil se prosazovat zejména zlepšení sociální situace vysokoškoláků.²⁶⁰

Přispíval také do časopisu DAV sdružujícího levicové intelektuály a v průběhu třicátých let si zřejmě kvůli své bezmezné víře v SSSR vypěstoval nenávist k první republice, především k E. Benešovi.²⁶¹ Za druhé světové války se přidal ke hnutí odporu, které vedlo ke Slovenskému národnímu povstání a Husákovi přineslo funkci místopředsedy povstalecké Slovenské národní rady, pověřence vnitra a místopředsedy Komunistické strany Slovenska. Jak je patrné z jeho dopisů, ještě v roce 1944 chtěl připojení Slovenska k SSSR,²⁶² od podobných myšlenek ale brzy upustil a na jaře 1945 prosazoval, aby Slovensko zůstalo součástí Československa, ve kterém by však bylo autonomním státem.

Po květnových volbách roku 1946, v nichž získala Demokratická strana hlasy od dvou třetin slovenských voličů, byla podepsána tzv. třetí pražská dohoda, podle níž veškerá usnesení Slovenské národní rady musela být schválena československou vládou. Zároveň se Husák vykonávající funkci předsedy Sboru pověřenců, tedy v podstatě slovenské vlády, začal během následujícího roku zbavovat nekomunistických kolegů.

V tomtéž roce měl Husák na starosti SNB i StB, sám byl ale počátkem padesátých let druhou jmenovanou institucí vyšetřován a posléze obviněn z buržoazního nacionalismu. Zatkli ho v roce 1951 a o tři roky později dostal trest doživotního vězení. Propuštění se nakonec dočkal již roku 1960 a jeho jméno bylo očištěno o tři roky později, to umožnilo jeho návrat do vrcholné politiky.²⁶³ I přes vlastní negativní zkušenost zůstal věrný autoritářským metodám, které považoval za nutné k dosažení beztřídní společnosti.²⁶⁴

Roku 1967 se začal přiklánět k opozici stojící proti Novotnému a nabízel A. Dubčekovi, prvnímu tajemníkovi KSS, své služby.²⁶⁵ Od roku 1968 vykonával funkci místopředsedy vlády a významně inicioval změnu ústavního zákona, tedy vznik federativního uspořádání republiky. Dva měsíce před přijetím zákona však svůj názor změnil.²⁶⁶ V následujících letech pokračoval ve vykonávání vysokých funkcí

---

²⁶⁰ DOSKOČIL, 2016, s. 245–246.

²⁶¹ LOUŽEK, 2002, s. 34.

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ Tamtéž, s. 35.

²⁶⁴ CÍSAŘ, 2013, s. 139–140.

²⁶⁵ DOSKOČIL, 2016, s. 271.

²⁶⁶ LOUŽEK, 2002, s. 35.

v komunistické straně, do roku 1971 byl prvním tajemníkem, poté až do roku 1987 generálním tajemníkem ÚV KSČ, tehdy ho ve funkci nahradil Miloš Jakeš.²⁶⁷

V roce 1969 vyjádřil Husák souhlasné stanovisko s Moskvou a dal tak najevo svou představu o budoucnosti země, ke které patřila likvidace veškeré opozice a návrat k poststalinistické politice, podle Moskvy příliš liberální stav z posledních let obnovovat nechtěl.²⁶⁸

V květnu 1975 se stal prezidentem,²⁶⁹ a ačkoli souběžné zastávání funkce generálního tajemníka a prezidenta u Novotného kritizoval, sám se ani jedné z nich nevzdal.²⁷⁰ Jeho působení v čele státu pokračovalo v duchu stalinského pojetí socialismu.²⁷¹

Od druhé poloviny sedmdesátých let jeho politická moc slábla. Ekonomicky na tom stát nebyl dobře, k odchodu sovětských vojsk nedocházelo, při tragické nehodě Husák ztratil svou druhou manželku a celkově postrádal motivaci pro další aktivní činnost. Po nástupu Gorbačova k moci sice přijal politiku perestrojky, ale k jejímu prosazování neměl ani podporu, ani vůli.²⁷² Rovněž ho provázely zdravotní problémy a v březnu 1989 ho postihl již třetí záchvat mozkové mrtvice.²⁷³ Následovala sametová revoluce, na jejímž klidném průběhu se podílel, patřil totiž k politikům, kteří ji nechtěli řešit násilím.²⁷⁴ 10. prosince 1989 ještě jmenoval „vládu národního porozumění“ a po čtrnácti letech ve funkci abdikoval.²⁷⁵

Za své činy nebyl, stejně jako ostatní komunističtí prezidenti, nikdy souzen. Zemřel v soukromí v Bratislavě 18. listopadu 1991.²⁷⁶

3.8.2 Novoroční projev 1989²⁷⁷

K analýze jsem vybrala poslední novoroční projev Gustáva Husáka z roku 1989, neboť se jedná o významný rok pro Československo, ve kterém se uskutečnila sametová revoluce. Husák se v projevu držel zavedených frází, nicméně začínající

---

²⁶⁷ LOUŽEK, 2002, s. 36.

²⁶⁸ DOSKOČIL, 2016, s. 282–283.

²⁶⁹ LOUŽEK, 2002, s. 36.

²⁷⁰ DOSKOČIL, 2016, s. 289.

²⁷¹ CÍSAŘ, 2013, s. 139

²⁷² DOSKOČIL, 2016, s. 289.

²⁷³ Tamtéž.

²⁷⁴ PERNES, 2002, s. 144.

²⁷⁵ LOUŽEK, 2002, s. 36.

²⁷⁶ PERNES, 2002, s. 144.

²⁷⁷ Celý projev dostupný zde: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1989-husak>

změny ve společnosti se do jeho řeči promítly např. náznakem možné spolupráce i s jinými než socialistickými zeměmi.

3.8.2.1 Analýza textu

Gustáv Husák ve svém projevu využíval transakce dospělý–dospělý i rodič–dítě. Osobnostní složka dospělého se projevila užitím věcné argumentace, prezident často dokládal svá tvrzení výčtem konkrétních činů, např. ve věci mírových jednání:

Zasazujeme se o urychlené zakončení vídeňské následné schůzky, o brzké zahájení jednání, o snížení ozbrojených sil a konvenční výzbroje na našem kontinentě, o zákaz chemických a postupnou likvidaci jaderných zbraní. V zájmu prohloubení procesu celoevropské spolupráce podporujeme svolání konferencí především k ekonomické, ekologické a humanitární problematice.

Na rozdíl od svých předchůdců Husák neužíval mnoho modálních sloves, která jsou typická pro komunikaci rodiče s dítětem, na druhou stranu je v textu vysoká frekvence hodnotících výrazů, zejména adverbii (*kriticky a náročně, pozorně, zbytečně*), jež značí právě osobnostní složku rodiče. Prezident také neprojevil žádnou nejistotu ve svých tvrzeních, nehledal další možná řešení a setrval na zdůrazňování důležitosti poctivé práce k dosažení lepších životních podmínek. Ačkoliv jako v jediném z analyzovaných „totalitních“ projevů není v textu konstruován fiktivní nepřítel, změnu režimu Husák připouštěl pouze minimálně, blíže ji nespecifikoval a z jeho slov byl stále zřejmý vliv oficiální politiky Sovětského svazu:

Všechny socialistické země hledají v podmínkách současné etapy vědeckotechnické revoluce, a s tím spojeného hospodářského rozvoje, nové cesty, metody práce, formy řízení. V Československu tyto procesy, zejména v Sovětském svazu, pozorně sledujeme. Využíváme toho, co je možné uplatnit také v našich podmínkách.

Husák se v projevu proti nikomu konkrétně nevymezoval, dokonce zmínil jediné vyjádření nesouhlasu s jinými režimy použitím eufemismu (*trvajících složitost a protikladnost situace ve světě*), dále upozorňoval na tendenci všech stran vést dialog vedoucí k mírovému řešení. Typicky sice připisoval podíl na zachování míru zejména socialistickému režimu (*Tento vývoj plně podporujeme a aktivně k němu přispíváme.*), ovšem poprvé připustil možnou spolupráci s nesocialistickými zeměmi, a to nejen ve věci vyjednávání míru:

Jsme odhodláni rozvíjet všestranné styky, zejména politické, ekonomické a kulturní se všemi zeměmi bez ohledu na společenské zřízení na základě rovnoprávnosti a vzájemné výhodnosti.

Co se týče vyzdvihování vlastních kladů, typicky pro propagandu zdůrazňoval Husák význam historických událostí. Pro režim kladně vnímané události jsou rozvíjeny slovy s pozitivní konotací a naopak:

V minulém roce jsme si připomněli významné etapy našeho národního, státního a společenského života: sedmdesát let od vytvoření společného státu Čechů a Slováků, padesáté výročí hanebné mnichovské dohody, čtyřicáté výročí vítězství dělnické třídy a pracujícího lidu v únoru 1948, jímž se otevřela cesta budování socialismu, dvacáté výročí federativního uspořádání našeho státu i dvacáté výročí lednového zasedání ústředního výboru KSČ v roce 1968 a událostí, které po něm následovaly.

Za zajímavou lze v tomto smyslu označit zmínku o roku 1968, neboť jeho události nejsou Husákem hodnoceny ani kladně, ani záporně, zároveň prezident dodal, že ze všech těchto výročí, *dobrých i tragických, si bereme poučení na svou další cestu ve vnitřních i mezinárodních souvislostech.* Jeho slova tedy ponechávají prostor recipientům pro vlastní interpretaci.

Z Bralczykových rysů kreovaného světa kladl prezident důraz na pokrokovost a snažil se zdůraznit neustálý pozitivní vývoj socialistické společnosti (*dlouhodobý proces, vyšší úrovně rozvoje socialistické společnosti; progresivních technologií a inovace výrobků, zvýšení jejich technické úrovně a kvality*).

Frekventovaný je i rys nutnosti, který akcentuje právě pokrokovost, zejména prostřednictvím metafory cesty (*jímž se otevřela cesta budování socialismu; cesta, kterou jsme minulého roku prošli; si bereme poučení na svou další cestu*). Jedná se rovněž o výrazy typu:

Uskutečnění hospodářské a společenské přestavby považujeme za nevyhnutelný a nezvratný proces.

Máme však podmínky a síly, abychom tyto úkoly úspěšně zvládli.

Početněji se vyskytuje také rys důležitosti (*nejspolehlivější cesta, mimořádnou úlohu, základní předpoklad*) a blízkosti, u které se jedná především o nadužívání významově vyprázdněného zájmena „nás“ s adekvátním přídavným nebo podstatným

jménem (*naše vlast, naši společné poctivé práci, našeho lidu*). Ostatní rysy jsou vzhledem ke své nízké četnosti pro interpretaci bezvýznamné.

Výběr jazykových prostředků v Husákově projevu z roku 1989 není pestrý a řečnické figury či tropy se vyskytují pouze ojediněle, např. polysyndeton:

(...), aby se nám dařilo uskutečňovat společné záměry, aby dále vzkvétala naše vlast – Československá socialistická republika.

Husák nevyužíval knižních výrazů ani slangu, objevovaly se ale odborné termíny, často s cizím původem (*intenzifikace, v demokratizaci, efektivnosti*). Vzhledem k výběru jazykových prostředků a kvůli sporadickému použití řečnických figur a tropů projev místy působí úřednický:

Období uplynulého roku zhodnotilo prosincové 12. zasedání ústředního výboru Komunistické strany Československa, které současně projednalo úkoly a cíle na tento rok i další období. Na tomto zasedání, zejména v referátě generálního tajemníka ústředního výboru KSČ soudruha Miloše Jakeše, předsedy vlády ČSSR soudruha Ladislava Adamce a v přijatých závěrech, (...)

Co se týče způsobu, jakým prezident hovořil k příjemcům, v úvodu použil oslovení *Drazí spoluobčané, vážené soudružky a soudruzi*, v porovnání s ostatními „totalitními“ prezidenty přistoupil na dnešní normu a na prvním místě se obracel na ženy, poté teprve na muže; toto pořadí dodržoval v celém projevu. V úvodu Husák také vyjádřil osobní přání do nového roku (*srdečně zdravím*), jež ale doplnil oficiální frází (*jménem nejvyšších politických a státních orgánů*), která působí odměřeně. Vlastní názor projevoval použitím první osoby singuláru v úvodu a závěru textu (*přeji, zdravím, chci*), v jádru textu se ale dominantně objevuje první osoba plurálu (*si uvědomujeme, považujeme, zasazujeme se*), která může sloužit k zakrytí odpovědnosti za některá rozhodnutí. V některých případech ale prezident nepoužil autorský plurál a rozhodnutí připsal konkrétnímu činiteli, např. komunistické straně:

12. zasedání ústředního výboru KSČ rozhodlo (...)

Ačkoli je stále v celém projevu kladen důraz na práci, prezident ji ve svém přání do nového roku nestavěl na první místo v úvodu (*abyste tento rok prožili ve zdraví a pohodě, aby se vám dařilo v práci a osobním životě*) ani v závěru své řeči (*Ještě jednou vám všem přeji hodně zdraví, radosti, spokojenosti a úspěchy v práci,*

[...]). Prezident tímto způsobem projevil větší zájem, popřípadě vytvářel dojem hlubšího zájmu o osobní životy lidí.

3.8.2.2 Závěrečná interpretace

Husákův projev z roku 1989 odpovídá žánru agitačně-propagandistického textu jen částečně. V textu prezident využíval některé kategoriální rysy kreovaného světa, zejména pokrokovost a trvalost, proti ostatním „totalitním“ projevům je však jejich frekvence podstatně nižší. Prezident sice vyzdvihoval přednosti skupiny „nás“, tedy československé politiky a socialistických zemí, především se jednalo o zásluhy za mír, nicméně se nevymezoval proti žádné protistraně, jak je pro tento žánr typické. Rovněž nevyužíval téměř žádných rétorických prostředků sloužících k persvazi a jeho projev působil neosobním dojmem. Svým rozsahem a malým důrazem na nové informace odpovídá jeho projev spíše žánru příležitostnému.

Co se týče tematické výstavby, zaměřil se kromě udržování míru na neustálé zvyšování výkonnosti vedoucí k lepším životním podmínkám, to lze považovat za významově prázdné klišé typické pro socialistický režim. Ve svém projevu také naznačoval složitost a náročnost dalšího vývoje a nedokázal blíže určit nové cíle směřování země. V textu se objevuje i náznak možné změny, který se projevil zvláště v připuštění možné spolupráce se státy jiného režimu.

Jako cíl projevu se jeví zobrazení režimu jako správného, významně se podílejícího na míru a ochotného ke spolupráci se všemi zahraničními státy. Sugestivnost textu však kvůli absenci persvazivních prostředků není velká, a proto nelze považovat cíl za zcela splněný.

3.9 Václav Havel

3.9.1 Život a osobnost Václava Havla

Posledním československým a prvním českým prezidentem se stal spisovatel a dramatik Václav Havel, který se významně podílel na politických změnách v listopadu 1989. Narodil se 5. října 1936²⁷⁸ do známé pražské rodiny, jeho dědeček postavil například palác Lucerna, otec mimo jiné vilovou čtvrt' na Barrandově a Barrandovské terasy.²⁷⁹

---

²⁷⁸ LOUŽEK, 2002, s. 37.

²⁷⁹ KAISER, 2016, s. 291.

Havel byl humanitně zaměřený člověk, ale jako „třídí nepřítel“ humanitní vědy studovat nesměl, proto jeho kroky vedly na dopravní fakultu, ze které ale sám nakonec odešel.²⁸⁰ Po vojně začal pracovat v divadle, nejdříve jako jevištní technik v divadle ABC a poté v Divadle Na zábradlí, kde se uplatňoval i jako dramatik či asistent režie, tam byla také uvedena jeho první celovečerní hra *Zahradní slavnost*.

V uvolněných poměrech šedesátých let absolvoval dálkové studium dramaturgie na DAMU²⁸¹ a díky své tvorbě vycestoval na Západ, tam získal řadu důležitých kontaktů v uměleckém světě a obdržel velmi slušné honoráře, které v budoucnu zužitkoval, když se ocitl na seznamu zakázaných autorů, a přišel tedy o práci.²⁸²

Havel již v roce 1968 podepsal otevřený dopis sto padesáti spisovatelů a kulturních pracovníků určený ÚV KSČ ohledně demokratizačního procesu a stal se předsedou Kruhu nezávislých spisovatelů.²⁸³ O rok později se jako autor spolu s Ludvíkem Vaculíkem podílel na petici *Deset bodů*, která odmítala normalizační politiku, kvůli ní byl posléze vyslýchán a obviněn z přípravy podvracení republiky, trestní stíhání ale bylo nakonec odloženo.²⁸⁴ Havel ve své činnosti ovšem pokračoval, roku 1972 byl signatářem petice za amnestii pro československé politické vězně a o tři roky později odeslal kritický dopis prezidentu Husákovi.²⁸⁵ Za své postoje strávil ve vězení téměř pět let, především kvůli Chartě 77, tu spoluzakládal a byl jejím mluvčím, dále také kvůli spoluzaložení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných.²⁸⁶ Odsouzen byl i v revolučním roce 1989, poprvé v únoru. V květnu se dočkal podmíněčného propuštění a pokračoval ve svých předchozích aktivitách, např. se autorsky podílel na petici *Několik vět*. Do vězení se dostal opět v říjnu, ale ze zdravotních důvodů byl převezen do nemocnice a nakonec propuštěn.

V listopadu se stal vedoucí osobností Občanského fóra a v prosinci ho Federální shromáždění zvolilo prezidentem ČSSR, v následujícím roce rovněž prezidentem nově vzniklé ČSFR.²⁸⁷ Proti tehdejšímu nejsilnějšímu kandidátovi

---

²⁸⁰ KAISER, 2016, s. 291.

²⁸¹ LOUŽEK, 2002, s. 37.

²⁸² KAISER, 2016, s. 291.

²⁸³ *1959 – 1968 Divadelní a umělecká dráha*, ©2009–2018.

²⁸⁴ *1969 – 1976 Politická normalizace a perzekuce*, ©2009–2018.

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ KAISER, 2016, s. 294–295.

²⁸⁷ LOUŽEK, 2002, s. 39.

A. Dubčekovi měl výhodu, že působil při projevech energičtěji, duchaplněji a byl veřejností považován za morální vzor,²⁸⁸ těžil také z určité proslulosti na Západě.²⁸⁹

V následujících letech narůstaly rozporné názory na uspořádání Československa, Havel však zůstal jednoznačně zastáncem zachování společného federativního uspořádání. Jeho politické smýšlení a narůstající neshody mezi českými a slovenskými politiky měly vliv na skutečnost, že v červenci 1992 již Havel znovu do funkce zvolen nebyl. Odstoupil ještě tentýž měsíc a uvedl, „že nemůže nadále plnit závazky vyplývající ze slibu věrnosti federativní republice způsobem, který by byl v souladu s jeho založením, přesvědčením a svědomím.“²⁹⁰ Na krátký čas se z veřejného života stáhl, avšak v listopadu oznámil svou kandidaturu na Hrad a v lednu 1993 ho Poslanecká sněmovna ČR zvolila do nejvyšší státní funkce samostatné České republiky.²⁹¹

V roce 1996 prožil prezident těžký rok, nejprve zemřela jeho první manželka Olga, která mu byla dlouhá léta oporou, poté sám prodělal nádorové onemocnění plic. V době nemoci ho podporovala přítelkyně Dagmar Veškrnová, s níž se v následujícím roce oženil.

Roku 1998 byl podruhé zvolen prezidentem České republiky a ve funkci setrval až do roku 2003.²⁹² Za dobu výkonu funkce byl nejčastěji kritizován za udělení rozsáhlé amnestie v roce 1990, na její obranu řekl: „Ano, byla opravdu velkorysá. Bylo ale třeba dát jasně najevo, že se zásadně mění poměry a že se chceme rozejít i se vším pokleslým, čím se vyznačovala komunistická justice.“²⁹³ Na druhou stranu „za své literární a dramatické dílo, za smýšlení a celoživotní úsilí o dodržování lidských práv, obdržel Václav Havel řadu státních vyznamenání, mezinárodních cen a čestných doktorátů.“²⁹⁴ Ještě v roce 2011 vstoupil do kin jeho film *Odcházení*, jenž natočil podle vlastní stejnojmenné hry. 18. prosince téhož roku zemřel na své chalupě na Hrádečku.²⁹⁵

---

²⁸⁸ KAISER, 2016, s. 300.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 298–299.

²⁹⁰ *Václav Havel*, ©2018.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² LOUŽEK, 2002, s. 39.

²⁹³ *Václav Havel o amnestii*, ©2018.

²⁹⁴ *Václav Havel*, ©2018.

²⁹⁵ *2003 – 2001*, ©2009–2018.

3.9.2 Novoroční projev 1990²⁹⁶

Projev Václava Havla z ledna 1990 je prvním demokratickým novoročním projevem a prezident pojal svou řeč především jako filozofické uvažování o budoucnosti republiky. V práci se zaměřím na reflexi událostí předchozího roku, zejména na sametovou revoluci, dále na způsob hodnocení bývalého režimu a nastínění nového směřování země, pro analýzu se jako vhodné nabízí také srovnání s o rok starším projevem Gustáva Husáka.

3.9.2.1 Analýza textu

V Havlově projevu se mísí osobnostní složka rodiče i dospělého. Havel často používal modální slovesa (*musíme toto dědictví naopak přijmout, svádět všechno na předchozí vládcu nemůžeme, žádné lepší potraviny či nemocnice už nesmí být výsadou mocných*), imperativy (*nemylme se, zkusme, pokusme se*) a hodnotící adjektiva (*zkaženém mravním světě, přestanou jivit tak hrůzné, jsou tragickým pozadím dnešní svobody*). Jako „rodič“ se snažil apelovat především na morální stránku posluchačů a chtěl, aby převzali odpovědnost za své činy, lze ho tedy považovat spíše za typ rodiče laskavého, který hodnotil situaci a snažil se poradit, jeho slova nevyzněla necitlivě ani v případě kritiky, neboť její podstata byla věcná.

V jeho řeči se značně projevila právě osobnostní složka dospělého, který situaci věcně analyzuje. Svá tvrzení Havel rozváděl a ilustroval konkrétními činy:

K míru chci přispět i svou zítřejší krátkou návštěvou našich dvou navzájem spřízněných sousedů, totiž Německé demokratické republiky a Spolkové republiky Německa. Nezapomenu ani na naše další sousedy – bratrské Polsko a stále nám bližší Maďarsko a Rakousko.

Objevují se i další typické výrazy pro „dospělého“, které poukazují na nejistotu tvrzení či na subjektivní názor prezidenta, prezident ponechával budoucnost otevřenou a nepodsouval recipientům „jediný správný“ názor:

Myslím, že tato nadějeplná tvář naší dnešní situace má dvě hlavní příčiny (...)

Předpokládám, že jste mne nenavrhli do tohoto úřadu proto, abych vám i já lhal.

---

²⁹⁶ Celý projev dostupný zde: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1990-havel>

Svádět všechno na předchozí vládce nemůžeme nejen proto, že by to neodpovídalo pravdě, (...)

Ze způsobu, jakým Havel hovořil o bývalém režimu, jsou zřejmé negativní emoce. Přestože prezident ve svém projevu výrazně neodlišoval mezi skupinou „nás“ a „jich“, o dosavadním režimu prohlásil, že byl *vyzbrojen svou pyšnou a nesnášenlivou ideologií*, a vyčítal mu, že *ponížil člověka na výrobní sílu a přírodu na výrobní nástroj*, také ironizoval projevy předchozích čtyřiceti let:

(...) čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž: jak naše země vzkvétá, kolik dalších miliónů tun oceli jsme vyrobili, jak jsme všichni šťastni, jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají.

Zároveň ale v kritice současné situace využíval první osobu množného čísla a zdůrazňoval podíl všech na udržování chodu *totalitní mašinérie*:

Zkazili jsme si půdu, řeky i lesy, jež nám naši předkové odkázali, a máme dnes nejhorší životní prostředí v celé Evropě.

Sám jako hlavního nepřítele označoval špatné lidské vlastnosti:

Domácí mafie těch, kteří se nedívají z oken svých letadel a jedí speciálně vykrmená prasata, sice ještě žije a občas kalí vody, ale není už naším hlavním nepřítelem. Tím méně je jím jakákoli mafie mezinárodní. Naším největším nepřítelem jsou dnes naše vlastní špatné vlastnosti. Lhostejnost k věcem obecným, ješitnost, ctižádost, sobectví, osobní ambice a rivalita. Na tomto poli nás čeká teprve hlavní zápas.

Jak je zřejmé, o skupině „nás“ nehovořil tedy pouze kladně, dokázal ji kritizovat, na druhou stranu však nezakrýval její potenciál do budoucna:

Z naší země, budeme-li chtít, může už natrvalo vyzařovat láska, touha po porozumění, síla ducha a myšlenky.

Při odhalování propagandy aplikací Bralczykových rysů kreovaného světa lze v textu rozpoznat některé její prvky. Havel na recipienty působil použitím rysu blízkosti (*náš první prezident, jsme ovšem museli i my zaplatit, tvůrčí a duchovní potenciál našich národů*), důležitosti (*hlavní zápas, největším, ještě tvrději*) a obecnosti (*před každým z nás, co je v každém člověku, všichni jsme zároveň jejími spolutvůrci*). V některých pasážích se nachází i rysy nutnosti (*aby naše cesta k tomuto*

historickému mezníku byla slušná a pokojná). Pravděpodobně chtěl těmito prostředky zdůraznit nespornou důležitost událostí roku 1989 a zároveň přesvědčit recipienty k aktivní účasti na vzniku demokracie. Frekvence ostatních rysů je nízká, a proto nemá žádnou vypovídající hodnotu.

Havel ukazoval recipientům vstřícnou tvář, vytvářel dojem jejich přítomnosti (*Dovolte mi malý osobní zážitek.*), předjímal jejich potenciální dotazy (*Možná se ptáte, o jaké republice sním.*) a odpovídal dle svého mínění:

(...) o republice samostatné, svobodné, demokratické, o republice hospodářsky prosperující a zároveň sociálně spravedlivé, zkrátka o republice lidské, která slouží člověku, a proto má naději, že i člověk poslouží jí. O republice všestranně vzdělaných lidí, protože bez nich nelze řešit žádný z našich problémů. (...)

Pokládal také řečnické otázky²⁹⁷ a sám na ně hledal odpovědi, vždy však dával najevo, že se jednalo pouze o jeho názor:

A ptáme se: odkud vlastně mladí lidé, kteří nikdy jiný systém nepoznali, čerpají svou touhu po pravdě, svou svobodomyslnost, svou politickou fantazii, svou občanskou odvahu i občanský rozmysl? Jak to, že i jejich rodiče – tedy přesně ta generace, která byla považována za ztracenou – se k nim přidali? Jak je vůbec možné, že tolik lidí okamžitě pochopilo, co dělat, a nikdo z nich k tomu nepotřebuje žádné rady a instrukce? Myslím, že tato nadějeplná tvář naší dnešní situace má dvě hlavní příčiny (...)

Z dalších řečnických figur používal pro zdůraznění určitých pasáží velmi často syntaktický paralelismus:

Pronásledováni byli ti, kteří za války zachraňovali čest našich národů, ti, kteří se vzepřeli totalitní vládě, i ti, kteří dokázali prostě být sami sebou a myslet svobodně.

Byl bych šťasten, kdyby ještě před volbami navštívili naši zemi – byt' na jeden jediný den – papež Jan Pavel II. a tibetský dalajlama. Byl bych šťasten, kdyby se posílily naše přátelské vztahy se všemi národy. Byl bych šťasten, kdyby se nám podařilo ještě před volbami navázat diplomatické styky s Vatikánem a Izraelem.

---

²⁹⁷ Figura, „jež má formu tázací věty, ale její komunikační funkcí je tvrzení, zpravidla emocionálně zesílené, které z řečnické otázky vyplývá“ (MRÁZKOVÁ, ©2012–2018).

Učme sami sebe i druhé, že politika by měla být výrazem touhy přispět ke štěstí obce, a nikoli potřeby obec podvést nebo ji znásilnit. Učme sami sebe i druhé, že politika nemusí být jen uměním možného, (...)

Hojně se jako persvazivní prostředek v textu vyskytuje i použití negace:

Naučili jsme se v nic nevěřit, nevsímat si jeden druhého (...)

(...) nemluví tím pouze o pánech, kteří jedí ekologicky čistou zeleninu a nedívají se z oken letadel.

Na nikoho, kdo za naši dnešní svobodu tak či onak zaplatil, by nemělo být zapomenuto.

Ke koherenci textu a aktualizaci slouží vnitrotextová aluze,²⁹⁸ konkrétně spojení „dívat se z okna letadel“, které označuje způsob práce politiků, v projevu se dále rozvíjí a nese určité citové zabarvení. Poprvé se objevuje téměř na začátku textu:

(...) když jsem nedávno letěl do Bratislavy, našel jsem při různých jednáních čas k tomu, abych pohlédl z okna. Viděl jsem komplex Slovnaftu a hned za ním velkoměsto Petržalku. Ten pohled mi stačil k tomu, abych pochopil, že naši státníci a politici činitelé se po desítilétí nedívali nebo nechtěli dívat ani z oken svých letadel.

Opakuje se ve stati ještě dvakrát a v závěru ho Havel opět využívá, když říká, že chce být prezidentem, který se bude nejen dobře dívat z oken svého letadla, ale který – a to hlavně – bude trvale přítomen mezi svými spoluobčany a dobře jim naslouchat.

Kromě aluze Havel v textu citoval a parafrázoval. Zaměřil se především na osobnosti J. A. Komenského a T. G. Masaryka:²⁹⁹

Můj nejvýznačnější předchůdce³⁰⁰ zahájil svůj první projev citátem z Komenského. Dovolte mi, abych já svůj první projev ukončil vlastní parafrází téhož výroku: Tvá vláda, lide, se k tobě navrátila!

---

²⁹⁸ Figura, která je narážkou a odkazem na jinou část textu, slouží k návaznosti textu (HOFFMANNOVÁ, ©2012–2018).

²⁹⁹ Masaryka Havel též zmiňoval v problematice mravnosti, kterou se v projevu zabýval a kterou chtěl v lidech probudit, odkazoval na jeho způsob pojetí politiky založený právě na mravnosti.

³⁰⁰ Odkaz na prvního československého prezidenta T. G. Masaryka.

Náš první prezident napsal: Ježíš, nikoli Caesar. Navazoval tím na Chelčického i Komenského. Dnes tato idea v nás opět ožila.

Do Havlova projevu se výrazně promítla jeho dramatická zkušenost. Jako divadelní autor a spisovatel používal množství epitet (zatoulané pozdravy, čestným úkolem, smutné dědictví) i metafor, v některých případech spojených přímo s divadelním světem:

(...) našeho chování na mezinárodním jevišti.

(...) v naší společnosti pod vnucenou maskou apatie.

Metaforicky se vyjadřoval také o bývalém režimu a revolučních událostech předešlého roku:

Z nadaných a svéprávných lidí, důmyslně hospodařících ve své zemi, udělal šroubky jakéhosi oblundně velkého, rachotícího a páchnoucího stroje, o němž nikdo neví, jaký má vlastně smysl. Nedokáže nic víc, než zvolna, ale nezadržitelně opotřebovávat sám sebe a všechny své šroubky.

Potoky krve, které protekly v Maďarsku, Polsku, Německu a nedávno tak otřásajícím způsobem v Rumunsku, jakož i moře krve, které prolily národy Sovětského svazu, (...)

(...) aby tento boj zašpinil dosud čistou tvář naší vlídné revoluce.

Prezident logicky upustil od oslovení „soudružky a soudruzi“ a recipienty oslovoval *Milí spoluobčané*. Jeho projev působí osobně, to je způsobeno i častým použitím první osoby singuláru (*chci, jsem šťasten*), někdy i v kondicionálu (*rád bych*). Z textu je patrné, že prezident přijímal za své názory a svou funkci plnou zodpovědnost, tu ale vyžadoval po všech občanech:

Svoboda a demokracie znamená přece spoluúčast, a tudíž spoluodpovědnost všech.

Nicméně hovořil taktéž v první osobě plurálu, vytvářel tak dojem blízkosti a apeloval na společné zájmy, historii a budoucnost všech občanů Československa (*jsme měli příznivé mezinárodní podmínky, jaké osobnosti si vybereme a posléze zvolíme, máme před sebou svobodné volby*).

3.9.2.2 Závěrečná interpretace

Havel promlouval k recipientům na Nový rok, nicméně tento sváteční den nijak nerefletoval. V jeho projevu se nenachází žádné přání do nového roku, přesto lze minimální rysy příležitostného žánru pozorovat, pokud bude za příležitost k pronesení slavnostní řeči považován konec „totalitního“ Československa a začátek demokratického zřízení státu.

V textu se nachází některé rysy odpovídající propagandě, především blízkost a důležitost. Těchto prostředků Havel použil k persvazi, není zde ale patrná snaha využít je ke skrytým účelům a pro vlastní potřebu, text proto nelze hodnotit jako čistě propagandistický. Prezident rovněž nevytvářel obraz fiktivního nepřítele. Negativní emoce vůči bývalému režimu jsou sice z jeho slov patrné, zároveň ale přisuzoval podíl na tehdejšímu stavu společnosti všem občanům a snažil se recipienty přesvědčit o přijetí odpovědnosti za udržování předchozího režimu. Rovněž nevyzdvíhal klady demokracie, ale apeloval na recipienty, aby přistoupili k novému zřízení se značnou občanskou zodpovědností.

Za cíl projevu lze stanovit seznámení recipientů s tehdejší situací, prokázání způsobilosti prezidenta k vykonávání své funkce a také přesvědčení občanů, že jejich podíl na vývoji minulém a budoucím je velký, a proto je nutné, aby se každý zapojil. Havel prokázal své řečnické schopnosti a věcně podpořil své názory. Vzhledem ke své pozici si prezident, jenž byl sám za socialismu opakovaně vězněn a byl považován za morální vzor, mohl dovolit projev, ve kterém občany vyzýval k uznání odpovědnosti i na událostech minulých. V dobovém kontextu prezident vhodně ponechával prostor recipientům pro vlastní interpretaci a nevyvolával na ně silný persvazivní nátlak, proto lze považovat jeho projev za zdařilý.

Celkově pojal Havel svůj projev zcela odlišně od svých předchůdců, jejichž novoroční promluvy již v úvodu textu nepřímě označil za lživé, sám se na situaci díval realisticky, nebál se kritiky, hovořil o tehdejšímu stavu mravnosti a soustředil se na vztahy mezi lidmi a na roli člověka jako jedince, zcela odsoudil vnímání člověka jako výrobní síly.

Hovořil o událostech předchozího roku, zdůraznil emancipaci dalších národů sovětského bloku, která napomohla poklidnému průběhu revoluce v Československu, vracel se ale také hlouběji do minulosti, věnoval se například procesům v padesátých letech a celkově nespravedlivému zacházení s občany.

Co se týče budoucnosti, upozornil na potřebu zapracovat na občanském sebevědomí, neboť není nutné, aby se Československo nacházelo v područí jiného, většího státu, chtěl, aby se stalo rovnocenným partnerem zahraničních zemí. Také zmínil nadcházející svobodné volby a zdůrazňoval jejich důležitost.

Přibližně třetinu projevu věnoval seznámení občanů s úkoly, které sám sobě stanovil. První se vztahoval právě k volbám, k jejichž brzkému a poklidnému průběhu chtěl přispět. Dále věnoval odstavec československým vztahům a deklaroval respekt k zájmům slovenského národa a otevřenost veškerých funkcí nejen pro Čechy, ale i Slováky. Jako další úkol si stanovil podporu dětí, starých lidí, nemocných a dalších znevýhodněných skupin, věnoval se rovněž mírové situaci a stanovil konkrétní kroky, které v blízké době v rámci dobrých mezinárodních vztahů a posílení autority Československa plánoval uskutečnit. V rámci svých úkolů rovněž oznámil udělení široké amnestie, žádal vězně o trpělivost a ostatní občany o pomoc v jejich resocializaci.

3.10 Václav Klaus

3.10.1 Život a osobnost Václava Klause

Ekonom, aktivní sportovec a druhý český prezident Václav Klaus se narodil 19. června 1941 v Praze. Vystudoval Vysokou školu ekonomickou v Praze a díky uvolněným poměrům v šedesátých letech studoval i v Itálii a USA. Roku 1968 mu byla udělena hodnost kandidáta ekonomických věd, v devadesátých letech pak i docenta a profesora pro obor financí.³⁰¹

Během normalizace se však Klaus z politických důvodů vědě věnovat nesměl, a proto pracoval ve Státní bance československé, k akademické činnosti se vrátil až roku 1987, a to do Prognostického ústavu ČSAV. Ačkoli ihned po sametové revoluci vstoupil do politiky a v prosinci 1989 se stal ministrem financí, nadále příležitostně přednášel a publikoval.

Byl členem Občanského fóra a od roku 1990 vykonával post předsedy této strany, po jejím zániku roku 1991 se podílel na založení Občanské demokratické strany, ve které působil jako předseda dalších jedenáct let. V říjnu 1991 se stal místopředsedou vlády ČSFR a o rok později, když ODS vyhrála volby, nastoupil do funkce předsedy vlády a podílel se na vzniku samostatné České republiky.³⁰²

---

³⁰¹ *Václav Klaus*, ©2018.

³⁰² LOUŽEK, 2002, s. 40.

Roku 1997 zažil jako premiér neúspěšné období a po rozpadu vládní koalice podal demisi, po předčasných volbách se stal na další čtyři roky předsedou Poslanecké sněmovny ČR. Prezidentem byl zvolen 28. února 2003 a zůstal jím dvě funkční období, tedy do 7. března 2013.³⁰³ Ve svém posledním novoročním projevu 1. 1 2013 vyhlásil částečnou amnestii.³⁰⁴

Během svého života vydal přes čtyřicet knih, obdržel mnoho mezinárodních cen a čestných doktorátů z českých i zahraničních univerzit.³⁰⁵

3.10.2 Novoroční projev 2005³⁰⁶

Václav Klaus se ve svém novoročním projevu v lednu 2005 zabýval bilancováním roku, v němž Česká republika vstoupila do Evropské unie, tuto událost však sám jako zlomovou nehodnotil. Prezident se ve své řeči nebál vyjádřit kritiku, nicméně se snažil recipienty přesvědčit k optimistickému přístupu, co se týče budoucnosti.

3.10.2.1 Analýza textu

Prezident Klaus používal často modální slovesa (*nemůžeme mít jenom radost, nesmí zůstat rokem, vědomi bychom si jich být měli*), nejčastěji v první osobě množného čísla, apel se snažil zjemňovat užitím kondicionálu. V textu se nadměrně vyskytuje imperativ, opět v první osobě plurálu (*nenechme, nedopusťme, pěstujme*). Těmito prostředky včetně užití hodnotících výrazů (*velikou radost, je stále neúnosně vysoká, nezměrnou lidskou tragédií*) se projevuje osobnostní složka rodiče.

Transakce dospělý–dospělý se v textu rovněž objevuje, ovšem v menší míře, jedná se např. o přijímání možnosti odlišného názoru:

Pro některé z nás to byl nejkrásnější rok života, pro jiné ten nejhorší. Díky těmto velmi odlišným osobním prožitkům se naše hodnocení právě skončeného roku liší.

Klaus se také realisticky zabýval tehdejšími problémy, nesnažil se je zakrývat a nebál se kritiky, na druhou stranu nedokázal nabídnout jejich konkrétní řešení a neanalyzoval je do hloubky:

---

³⁰³ LOUŽEK, 2002, s. 41.

³⁰⁴ Její plné znění dostupné viz iDnes.cz, ©1999–2018.

³⁰⁵ *Václav Klaus*, ©2018.

³⁰⁶ Celý projev dostupný zde: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#2005-klaus>

Ekonomika rostla – v současných evropských poměrech – tempem solidním, nicméně nedostatečným na to, abychom se v dohledné době přiblížili výkonnosti a bohatství zemí západní Evropy. Nezaměstnanost sice nerostla, ale – zejména v některých regionech – je stále neúnosně vysoká. Růst cen se naopak trochu zrychlil a bylo by nedobré, aby toto zrychlování pokračovalo. Přes opakované sliby politiků jsme neuvedli do pořádku naše státní finance a kupředu jsme se nepohnuli ani v tolik potřebných reformách zdravotní péče a penzijního systému. Méně se nás rodí, než umírá, což některé z nás trápí, ale neměli bychom z toho znervóznět a neměli bychom svolit k tomu, aby se v tom stát pokoušel něco krátkozrace libivého dělat.

Prezident sice nerozděloval „nás“ a „je“, ale v rámci skupiny „my“ odlišoval dva typy lidí:

Dělíme se na optimisty a pesimisty, na ty s věčně rozesmátou tváří a na škarohlídy, na úspěšné a neúspěšné. Nenechme to tak. Ať ti první zkusí nebýt nepokorní a těm druhým ať podají pomocnou ruku. Nedopusťme, aby mezi jedněmi a druhými vznikl příkop, který by nás rozděloval.

Zmiňoval tyto rozdíly mezi lidmi, které podle něho nesmí narušit jednotu národa, varoval především před špatnými vlastnostmi *nevraživosti, nepřejícnosti a závisti*. Cíle „nás“, které proklamativně prosazoval, by měly být *obyčejné, lidské, konzervativní, trochu tradicionalistické, a proto neideologické*.

V rámci „naší“ společnosti kritizoval také politickou a veřejnou situaci, konkrétní lidi, kterých se uvedené skutečnosti týkaly, nejmenoval:

(...) zhrubnutí a zvyšující se povrchnost naší veřejné diskuse, stále větší počet pokusů o personální diskreditaci politických rivalů na úkor úsilí o vítězství ve věcném sporu, blamáž s trojím jmenováním našeho kandidáta na funkci evropského komisaře, vpád moderní techniky (a lidí za ní schovaných) do našeho soukromí prostřednictvím odposlechů telefonních rozhovorů, a navíc úniky jejich obsahu do médií.

Propagandistických rysů proti „totalitním“ projevům ubylo. Ve větší míře Klaus využíval z Bralczykových kategoriálních rysů zejména blízkost (v *naší zemi, naše demokracie, poměrně vysokou míru jednoty*), méně frekventovaná je v textu ještě obecnost (*chování každého z nás*), nutnost (*nepostradatelnou součástí systému*)

a důležitost (*Chtějme maximum svobody*), tu využil prezident i při zmínce voleb do Evropského parlamentu odkazováním na historii:

Ve volbách do Evropského parlamentu vybrali voliči nejenom 24 prvních poslanců, vyslaných z naší země po téměř celém století opět do ciziny (posledními před nimi to byli naši zástupci ve vídeňském sněmu), (...)

Jako typický Klausův persvazivní prostředek se z textu jeví nadměrné použití negace:

(...) mír ve světě nenastolil, že nás nezbavil hrozby mezinárodního terorismu. Nedošlo také k ukončení válečného stavu v Iráku.

Nechtějme vytvořit „nového člověka“.

Nezapomínejme ale na to, že se nemohou stát jeho náhražkou.

Využíval typické řečnické figury vycházející z opakování slov či slovních spojení, např. polysyndeton, anaforu či polyptoton:

Všichni ti, kteří mají ideály, názory a vize, kteří v ně skutečně věří, kteří jsou v cestě za nimi schopni přinést i osobní oběť a kteří nezaujímají jen účelové postoje (...)

Važme si toho. Važme si možností, které nám nabízí. Važme si svobodných voleb a svobodné soutěže politických stran.

Stát není ani správcem, ani majitelem lidských životů. Jejich správci a majiteli jsme my sami.

V porovnání se svým předchůdcem V. Havlem používal podstatně méně obrazných pojmenování, přesto lze několik metafor v projevu nalézt:

Rok 2004 sice skončil teprve před několika hodinami, ale už ted' je minulostí. V průběhu včerejší noci jsme si ho jistě nechali proběhnout před očima.

(...) chtějme odvahu k řešení problémů, tah na branku (...)

Naše demokracie je již patnáctiletá a stojí na prahu své dospělosti.

Klaus mísil stylistické a jazykové prostředky, objevují se jak knižní výrazy (*necht', nezměrnou, vize*), epiteta (*spasitelské postoje, rozesmátou tváří, lidské štěstí*), tak zároveň hovorové (*blamáž, kverulantstvím*) či nářeční výrazy (*na postu jejího*

předsedy), používal také množství odborných termínů (*personální diskreditaci, reformách zdravotní péče a penzijního systému, parlamentní opozice*).

Recipienty prezident oslovil v projevu pouze jednou, a to na úplném začátku (*Vážení a milí spoluobčané*).³⁰⁷ Celkově projev nepůsobí příliš osobním dojmem, převažuje v něm apelativní forma, tedy časté užití imperativu. Klaus používal zásadně první osobu plurálu, v celém projevu se nevyjádřil prostřednictvím první osoby singuláru, to vede k dojmu, že za předložené názory nepřijímal úplnou zodpovědnost. V důsledku výběru mluvnické osoby explicitně nevyjádřil přání recipientům do nového roku, náznaky přání do budoucna lze ovšem sledovat v jeho apelech:

Přispějme k tomu, aby byl rokem dobrým.

3.10.2.2. Závěrečná interpretace

Klausův projev odpovídá textu agitačního žánru s rysy žánru příležitostného. K příležitosti Nového roku se věnoval bilancování předchozího roku a v přibližně třetině svého projevu se zabýval budoucími událostmi. Použil také některé typické persvazivní řečnické prostředky, a kromě vyhodnocení tehdejší situace v zemi se snažil zapůsobit na všechny občany, aby přijali zodpovědnost za své životy.

Prvků propagandy podstatně ubylo, Klaus nejčastěji apeloval na recipienty prostřednictvím rysu blízkosti. V celém projevu cílil na jednotu, a i přes upozornění, že jsme lidé s rozdílnými názory a odlišným vnímáním světa, zdůrazňoval, že tyto skutečnosti nesmí národ rozdělit. Také proto v textu nevytvářel obraz fiktivního nepřítele a neodlišoval mezi skupinou „nás“ a „jich“, v případě kritiky stále používal první osobu plurálu.

Uplynulý rok 2004 podle prezidenta nebyl ničím zvláštní, přílišnou váhu nepřisuzoval ani vstupu do EU. O této události se zmínil, ale upozornil, že se k ní již dlouho směřovalo, a proto se 1. květnem nic rapidně nezměnilo. Nicméně prohlásil, že tyto změny, které nemusíme pro jejich plynulost postřehnout, je důležité si uvědomovat.

Klaus se ve svém projevu zabýval volbami v předchozím roce a interpretoval jejich nízkou volební účast.³⁰⁸ Hovořil o vyslaných zástupcích do Evropského

---

³⁰⁷ Oslovení v prepisu na webových stránkách Českého Rozhlasu chybí, na základě zvukové nahrávky umístěné tamtéž však bylo zjištěno, že se jedná o chybu. Prezident recipienty oslovil v uvedeném znění.

³⁰⁸ Ve volbách do Evropského parlamentu, senátu ani v krajských volbách nepřekročila volební účast 30 %.

parlamentu a zdůraznil výjimečnost této události, dále promluvil o vzestupu opozice a problémech vládní koalice, o změně rozložení sil v senátu a rostoucí úloze krajů.

Věnoval se i situaci v zahraničí, zmiňoval neustálou hrozbu mezinárodního terorizmu a nezdary v udržení klidu a míru ve světě, jako příklad uvedl válku v Iráku, teroristický útok v ruském Beslanu či útok na civilisty v Súdánu. Vyjádřil se také k přírodním katastrofám v jihovýchodní Asii.³⁰⁹

V poslední třetině svého projevu vycházel prezident z předešlé kritiky lidského faktoru v politice a veřejném životě. Snažil se proto recipientům zdůraznit, že je nutné vážit si svobody a každý by si měl najít svůj vlastní způsob, jak se ve svém životě posune vpřed. Občany vybízel, aby každý měnil běžné věci, které jsou v jeho silách, zdůrazňoval např. úctu k rodině, dětem a starým lidem. Politiky žádal o zodpovědnost a pokoru vůči voličům.

Prezident Klaus ve svém projevu přehledně zhodnotil aktuální situaci a přesvědčivě argumentoval o vlivu každého člověka na svůj život i na životy ostatních. Sugestivnost textu mohla být mírně snížena, co se týče snahy prezidenta probudit v recipientech optimismus, je to zapříčiněno spíše kriticky laděným textem a častým užitím imperativu. Přesto lze projev z hlediska dosažení komunikačního cíle hodnotit jako poměrně zdařilý.

3.11 Miloš Zeman

3.11.1 Život a osobnost Miloše Zemana

Současný český prezident Miloš Zeman se narodil 28. září 1944 v Kolíně, tam také vystudoval střední ekonomickou školu. Na vysokou školu nesměl kvůli referátu o T. G. Masarykovi, a tak v roce 1963 nastoupil do strojírny Tatra Kolín. O dva roky později mu bylo povoleno studovat dálkově národohospodářské plánování na VŠE, později přešel na denní studium a v roce 1969 odpromoval, následně začal na VŠE vyučovat.

Roku 1968 vstoupil do KSČ, ale o dva roky později z ní byl vyloučen, neboť se vymezoval proti sovětské okupaci a normalizačním praktikám, zároveň přišel o trvalé zaměstnání. Od roku 1971 pracoval v tělovýchovném podniku Sportpropag v oddělení komplexního modelování, to bylo ale roku 1984 na příkaz ÚV KSČ zrušeno, jelikož tamní sborník *Metodologické problémy společenskovedního výzkumu*

---

³⁰⁹ 26. prosince 2004 došlo k zemětřesení v Indickém oceánu, které následně vyvolalo vlnu tsunami (*Tsunami 2004*, [b.r.]).

byl vyhodnocen jako protistranický.³¹⁰ V té době sekce StB pro ochranu ekonomiky začala Zemana sledovat jako prověřovanou osobu.³¹¹

Zeman poté získal práci v zemědělském podniku Agrodát a v roce 1986 se stal členem Světové prognostické společnosti.³¹² Dva měsíce před revolucí byl z práce znovu propuštěn kvůli článku *Prognostika a přestavba*, ve kterém kritizoval socialistický režim.³¹³ V posledních měsících roku 1989 vystupoval na besedách, v divadlech a na univerzitách, promlouval též na demonstracích.³¹⁴

Po revoluci nastoupil do Prognostického ústavu ČSAV a jako člen Občanského fóra se stal poslancem Federálního shromáždění, v červnu dokonce členem jeho předsednictva, byl také zvolen do funkce předsedy rozpočtového výboru. Po rozpadu Občanského fóra přešel do České strany sociálně demokratické a ve volbách byl opět zvolen poslancem Federálního shromáždění, v letech 1996–1998 se stal předsedou Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, roku 1998 byl poté jmenován předsedou vlády. „Tato vláda přejímala zemi v době hospodářské krize, projevující se poklesem hrubého domácího produktu a reálných mezd. Do roku 2002 se podařilo zemi z této krize vyvést, zvýšil se ekonomický výkon i životní úroveň, zčtyřnásobil se příliv přímých zahraničních investic, inflace klesla z 10 % na 3 %, byla profesionalizována armáda, provedena reforma veřejné správy a privatizován bankovní sektor. V letech 2000–2002 přitom vláda postupně snižovala deficit státního rozpočtu, který v roce 2002 dosáhl hodnoty 46 miliard korun.“³¹⁵

Od února 1993 do roku 2001 vykonával také funkci předsedy ČSSD a jeho strana se stala jednou z nejsilnějších stran v České republice. V roce 2003 byl nominován za ČSSD v prezidentských volbách, prezidentem se však nestal, proti němu hlasovalo dokonce dvacet sedm poslanců ČSSD.³¹⁶ Ve volbě poslanců a senátorů prohrál souboj s Václavem Klausem i se senátkou Jaroslavou Moserovou.³¹⁷ Po neúspěšných volbách se stáhl z veřejného života a v roce 2005 vydal knihu *Jak jsem se mýlil v politice*, jež se stala jeho nejúspěšnější knihou.

---

³¹⁰ *Životopis*, ©2018.

³¹¹ ZLATKOVSKÝ, ©1997–2018.

³¹² *Životopis*, ©2018.

³¹³ ZLATKOVSKÝ, ©1997–2018.

³¹⁴ *Životopis*, ©2018.

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ ZLATKOVSKÝ, ©1997–2018.

Ze Sociální demokracie odešel definitivně v roce 2007 po neshodách s předsedou strany Jiřím Paroubkem. O dva roky později založil Stranu práv občanů, stal se jejím předsedou a stanovil si cíl překročit pětiprocentní hranici v květnových volbách 2010, to se ale nepodařilo, a tak na funkci předsedy rezignoval. Od října téhož roku doposud je však čestným předsedou strany.³¹⁸

V roce 2013 kandidoval znovu na prezidenta České republiky a v historicky první přímé volbě zvítězil ve druhém kole nad Karlem Schwarzenbergem se ziskem 54,8 % hlasů.³¹⁹ V roce 2018 svou funkci obhájil, ve druhém kole získal 51,37 % voličských hlasů a porazil bývalého předsedu Akademie věd ČR Jiřího Drahoše.³²⁰

Za dobu své působnosti v nejvyšší státní funkci je lidmi kladně hodnocen za znalost problémů běžných lidí a za častý kontakt s nimi, kritizován je naopak za způsob, kterým reprezentuje nejen sebe, ale i republiku v zahraničí a který je hodnocen jako znevažující úřad.³²¹ Mezi Zemanovy kontroverzní kroky v úřadu patří např. udělení milosti odsouzenému vrahovi Jiřímu Kajínkovi,³²² ačkoli v roce 2013 uvedl, že milosti udělí pouze ve výjimečných případech vážně nemocným lidem.

3.11.2 Vánoční poselství 2013³²³

Miloš Zeman přesunul novoroční prezidentský projev po více než šedesáti letech na základě původní tradice zpět na konec roku a pronesl ho o vánočních svátcích. Zaměřil se především na své inaugurační sliby a vyhodnocoval, jak se mu podařilo je dodržet.

3.11.2.1 Analýza textu

V Zemanově projevu se rodičovská složka osobnosti projevuje hodnocením. Prezident se zaměřil především na vlastní osobu, a zřejmě proto nepoužíval explicitní vyjádření. Frekvence hodnotících výrazů (např. *pracuje dobře*) je tedy nízká, své sliby či jiné pozitivní činy prezident dokládal spíše konkrétními skutky:

---

³¹⁸ Životopis, ©2018.

³¹⁹ Životopis, ©2018.

³²⁰ *Prezidentské volby 2018: Miloš Zeman*, ©1997–2018.

³²¹ ČERVENKA, 2018, s. 1.

³²² KOPECKÝ–ŠKRAŇKOVÁ, ©1999–2018.

³²³ Celý projev dostupný zde: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#2014-zeman>

Druhý slib se týkal zlepšení vztahů České republiky s institucemi Evropské unie. (...) Při mé návštěvě v Bruselu jsem se snažil zlepšit podmínky při čerpání evropských dotací, a to zejména v souvislosti s dlouho odkládaným služebním zákonem.

Od inaugurace jsem absolvoval 620 setkání s občany na náměstích, se zaměstnanci v podnicích, se studenty ve školách, se starosty, primátory, hejtmany, členy obecních a krajských zastupitelstev, velvyslanci, poslanci, senátory, ministry a samozřejmě vedle zahraničních státníků i se členy nejrůznějších společenských organizací.

Prezident nerozděloval skupinu „nás“ a „jich“, nicméně se snažil sebe zobrazovat pouze v pozitivním světle, jak je patrné z ukázky výše. V některých případech však skutečný Zemanův podíl na zásluhách není zřejmý:

Pokud jde o třetí slib, zavázal jsem se, že stabilizuji Ústavní soud, který byl v té době na pokraji kolapsu pro nedostatek ústavních soudců. Dnes bylo schváleno Senátem deset ústavních soudců a já bych za to chtěl Senátu poděkovat. Dva mé návrhy přitom Senát nepřijal, (...)

Způsob, kterým Zeman argumentuje, se podobá spíše komunikaci dospělý–dospělý. Prezident nerozkazoval, nepoužíval téměř vůbec modální slovesa, jeho věty mají oznamovací charakter a jeho slovník je věcný. Na druhou stranu však nepoužíval typické výrazy pro „dospělého“ značící, že dané výroky nemusí být absolutně platné.

V projevu prezident vysvětloval, proč přesunul slavnostní řeč z Nového roku zpět do období vánočních svátků. Prvním důvodem byl *návrat k tradicím*, zde odkázal na Masaryka a upozornil, že první novoroční projev pronesl až K. Gottwald, druhým důvodem byla volba témat, jež se v těchto typech projevu vyskytují:

Až do roku 1948 měly tyto projevy charakter vánočních poselství.

Na Nový rok si obvykle dáváme předsevzetí, která mnohdy nesplníme. Já sám jsem si několikrát předsevzal, že přestanu kouřit, a bohužel se mi to zatím nepodařilo splnit. Zatímco v povánoční pohodě, v klidu a míru, bilancujeme uplynulý rok a zkoumáme, co se nám povedlo a také co se nám nepovedlo.

Zeman na základě této výpovědi vystavil svůj projev na vyhodnocení dodržování slibů, ke kterým se zavázal v inaugurační řeči. Plnění slibů shledal jako nejdůležitější faktor, jenž prokazuje odpovědnost za vlastní činy.

Z Bralczykových rysů kreovaného světa se v textu projevuje důležitost (*pokládám za daleko důležitější, poslednímu a nejsložitějšímu slibu, nejcennější životní hodnotu*). Dále se objevuje např. nutnost (*je to jediná cesta*), ale její frekvence je nízká, rovněž další kategoriální rysy se vyskytují pouze ojediněle.

K persvazi slouží některé řečnické figury, Zeman využil např. paronomázií³²⁴ (*vedle české vlajky vlaje vlajka*) či negaci:

Ten první byl slib, že nebudu vyhlašovat amnestii a že nebudu udělovat milosti, (...)

A tak se nemůže stát, že by milost dostal například muž, který zabil svého otce.

Nemluvím teď o rozdělení společnosti na příznivce a odpůrce jednotlivých prezidentských kandidátů (...)

Řečnické figury Zeman někdy i kombinoval, např. epanastrofu a paralelismus:

Chtěl bych Rusnokově vládě poděkovat. Poděkovat za to, že její ministr průmyslu rozuměl průmyslu, že její ministr zemědělství rozuměl zemědělství, že její ministr obrany rozuměl problematice armády a tak dál.

V textu se dále vyskytuje frazém *chlubení se cizím peřím*, Zeman také používal synekdochu³²⁵ (*opozice dostala, vláda sice podala demisi, bylo schváleno Senátem*) a metaforu:

Skládáme účty sami sobě i svým blízkým.

(...) rozdělení společnosti na příznivce a odpůrce jednotlivých prezidentských kandidátů. Tato válka skončila prezidentskou volbou.

(...) je to jenom kapka v moři.

Co se týče výběru lexika, Zeman v projevu používal odborné termíny (*koaliční vládou, služebním zákonem, inauguračním projevem*), vyskytují se ale i epiteta, jejichž frekvence je však nízká, např. *křehkou a pochybnou stojedničkovou parlamentní většinu*, zde si lze povšimnout i slangového výrazu *stojedničkovou odkazujícího* na podporu vlády sto jedna poslanci.

---

³²⁴ Paronomázie je figura založená na hromadění stejných začátečních morfémů (HRABÁK, 1977, s. 177)

³²⁵ Synekdocha je nejdůležitější „odručou“ metonymie, „jde o vztah části k celku. (...) může jít buď o vztah části a celku jedince (...) nebo o vztah jedince a kategorie, do které jedinec patří“ (HRABÁK, 1977, s. 151).

Prezident v úvodu oslovil recipienty *Dobrý den, vážení spoluobčané*, v závěru zvolil oslovení *Vážení televizní diváci, milí spoluobčané*. V úvodní a závěrečné části projevoval zdvořilost použitím obratu *dovolte mi* či použitím kondicionálu (*Chtěl bych vám popřát, bych chtěl popřát, přál bych si*). Na rozdíl od ostatních prezidentů v kategorii mluvnické osoby u Zemana dominovala první osoba singuláru (*přečetl jsem si, jsem absolvoval, jsem se zavázal*), plurál použil pouze v úvodu, ve kterém se identifikoval s recipienty a vysvětloval důvod přesunutí projevu (*si obvykle dáváme předsevzetí, bilancujeme uplynulý rok, skládáme účty*). Užití první osoby jednotného čísla odpovídá záměru autora dokázat plnění svých vlastních slibů. V závěru hovořil o zdraví a projevil vlastní zkušenost (*já sám jsem si v posledních týdnech hodnotu zdraví sám uvědomil*), příjemcům popřál rovněž *Život naplněný užitečnými skutky, protože jenom takový život přináší štěstí a radost. Takže do příštího roku hodně zdraví, štěstí a životní pohody*.

3.11.2.2 Závěrečná interpretace

V úvodu projevu Zeman vysvětloval, proč se rozhodl promluvit k recipientům o vánočních svátcích, a nikoli na Nový rok, jak bylo pro české prezidenty typické. Kromě historické tradice počínající u Masaryka se odvolával na skutečnost, že o Vánocích dochází k bilancování událostí uplynulého roku, ne ke stanovování předsevzetí, která se často nedodržují. Sám prezident ve svém projevu „skládal účty“ za rok 2013 a zaměřil se konkrétně na svou osobu. Jako cíl se tedy jeví zobrazit sebe samotného v pozitivním duchu.

Ve stati prezident nejprve uvedl výčet skupin lidí a institucí, které od inaugurace navštívil, poté přešel k hlavní části svého projevu, to znamená zopakování pěti slibů, k nimž se ve své inaugurační řeči zavázal, a vyhodnocení jejich plnění během období od března do prosince. Ačkoli se jedná o hodnocení událostí minulých, Zeman v podstatě znovu představuje body, které slíbil a které by měly být platné i do budoucna po dobu jeho setrvání ve funkci, jedná se tedy o reprodukci dřívějších předsevzetí. Výjimku tvoří třetí slib, stabilizování ústavního soudu, jelikož se jedná o aktuální situaci s omezenou platností, ostatní sliby se však jeví jako stanovené pro celé funkční období, konkrétně neudělování amnestií a milostí, zlepšování vztahů s institucemi Evropské unie, odevzdávání třetiny platu na státní dluh a sjednocování společnosti. Z povahy těchto slibů lze předpokládat, že neměly být dočasné.

Sjednocováním společnosti v tomto případě myslel spojení spokojených a nespokojených lidí s koaliční Nečasovou vládou, toho podle svých slov dosáhl jediným možným způsobem vedoucím k předčasným volbám, tedy jmenováním Jiřího Rusnoka premiérem. V rámci tohoto slibu Zeman poděkoval Rusnokově vládě, popřál novým poslancům úspěch a opozici, *aby byla opozicí tvůrčí, kritickou a odpovědnou*. Na závěr prezident pronesl přání do nového roku a současně zmínil osobní zkušenost se zdravotními problémy.

Cíl se prezidentu Zemanovi podařilo naplnit, ukázal sám sebe jako schopného plnit své sliby, rétoricky svou řeč zvládl a text působil přesvědčivě a naplňoval rysy agitačního žánru. V porovnání s předchozími projevy jeho řeč ovšem působí značně „sebeprezentativně“. Propagandistické rysy však v projevu nepřevažují, ve vyšší frekvenci se vyskytuje pouze důležitost, rovněž prezident nekonstruoval fiktivního nepřítele, proti kterému by se vymezoval.

4. Závěr

Analýza vybraných vánočních a novoročních projevů českých a československých projevů si kladla za cíl charakterizovat tento typ projevu a porovnat případné odlišnosti v jeho pojetí.

Novoroční a vánoční prezidentské projevy byly nejprve v teoretické části zařazeny do agitačně-propagandistického žánru s rysy žánru příležitostného. Většina projevů skutečně potvrdila toto zařazení, výjimkou je však úplně první Masarykovo vánoční poselství, které spadá spíše do příležitostného žánru. Jedná se o krátký text, jenž byl zaměřen v podstatě na jedno téma, a to zachování míru, nepřinesl žádné nové informace, také ho prezident pojal pozitivně a působil na emoce recipientů. Na pomezí těchto dvou žánrů se nachází Háchův projev, jenž nese výše zmíněné rysy jako Masarykovo poselství, na druhou stranu je zde však již patrná určitá agitace. Příležitostnému žánru odpovídá svým rozsahem a malým důrazem na nové informace i Husákův projev, ten z typické charakteristiky vánočních a novoročních projevů místy vybočuje i proto, že nese znaky textu administrativního stylu, stejně jako projev prezidenta Novotného. Co se týče příležitosti Nového roku, jeví se jako netypický Havlův projev, jelikož tento svátek ve své řeči prezident nereflektoval, jako příležitost k projevu využil tehdy aktuální dobové situace, pádu totalitního režimu v Československu.

V teoretické části bylo uvedeno, že řečníci často používají řečnické figury založené na opakování, tato skutečnost se analýzou potvrdila, v prezidentských projevech se nejčastěji jednalo o paralelismus. Z tropů se potom vyskytovala zejména metafora a prezidenti ozvláštňovali projevy epitety, jež mohou působit kontrastně s použitím politických či hospodářských odborných výrazů. Celkové pojetí projevu však vždy závisí na řečnických schopnostech podavatele, v některých textech lze jasně rozpoznat autorský styl konkrétních prezidentů, jedná se např. u Havla o časté použití metafor či u Klause o nadměrný výskyt negace. U socialistických prezidentů je potřeba zmínit tendenci k používání stejných frází, které se proměnily ve významově prázdná klišé.

V práci byla také ověřena hypotéza, že se demokratičtí prezidenti uchylují méně k použití propagandy než tzv. totalitní. Zároveň se ukázalo, že vzhledem k vlastenecké povaze textů je určitá míra některých kategoriálních rysů kreovaného světa, zejména blízkosti a obecnosti, pro vánoční a novoroční projevy obvyklá i u demokratických prezidentů, důležitost poté vyplývá z dobového kontextu,

projevila se např. i u Havla v lednu 1990. U socialistických prezidentů převažoval v porovnání s ostatními prezidenty jednoznačně rys pokrokovosti a trvalosti. Při komparaci projevů z válečného roku 1942, ve kterém Beneš promluvil k recipientům jako prezident Československa v exilu a Hácha jako státní prezident protektorátu Čechy a Morava, se ukázalo, že oba prezidenti používali shodně rys důležitosti a nutnosti. Beneš dále cílil na obecnost a pokrokovost, Hácha na blízkost a správnost.

Co se týče zobrazování nepřítele v textu, demokratičtí prezidenti hovořili především o špatných lidských vlastnostech a nerozdělovali skupiny „my“ a „oni“. To je patrné např. u Havla, který se sice vyjadřoval negativně o bývalém režimu, ale považoval ho za součást skupiny „nás“, nikoli „jich“. Rozdíl v konstruování nepřítele je také patrný při srovnání Benešova a Háchova projevu. Zatímco Hácha hovořil o Německu jako o příteli a proti nikomu se v textu nevymezoval, Beneš ostře kritizoval Německo (konkrétně např. Hitlera), Itálii (Mussoliniho) a skupinu lidí kolem Vojtěcha Tuky na Slovensku. Všichni socialističtí prezidenti adorovali Československo a ostatní socialistické země, především SSSR, v zobrazování nepřítele se však lišili. Gottwald a Zápotocký se expresivně vyjadřovali o tzv. reakčnících a všech, kteří stáli proti socialismu. Zápotocký se vymezil také proti tzv. válečným štváčům, kapitalistickému režimu a skupině lidí kolem R. Slánského. Novotný hovořil o vnějším nepříteli, nepřátelské imperialistické politice, jako příklad uváděl padlý režim ve státech Latinské Ameriky a Afriky, také upozorňoval na válečnou agresi Německa. Svoboda a Husák již žádného fiktivního nepřítele v projevu nekonstruovali, Husák dokonce ve svém projevu roku 1989 hovořil o možné spolupráci s nesocialistickými zeměmi.

Analýza si kladla za jeden z cílů ověřit, zda se v novoročních projevech prezidenti zabývají více budoucností a ve vánočních poselstvích spíše bilancují předchozí rok. Tento předpoklad založený na rozhodnutí současného prezidenta Zemana přesunout projev zpět na vánoční svátky z důvodu, že v tomto období dochází ke „skládání účtů“, nikoli ke stanovování předsevzetí, jež se často porušují, se nepotvrdil. Ve vánočním poselství se např. Masaryk zabýval zachováním míru, cílil na mravnost a hodnoty, jako jsou svoboda, rovnost, bratrství, žádné uplynulé události nevyhodnocoval. Beneš zdůrazňoval blížící se vítězství a konec války, Hácha též povzbuzoval víru v lepší budoucnost. O novoročních projevech také nelze prohlásit, že byly zaměřeny pouze na budoucnost, ačkoli prezidenti určité cíle a úkoly do dalšího

roku nebo několika let stanovovali. Totalitní prezidenti se často podrobně věnovali i vyhodnocování uplynulého roku, případně pětiletky, ba dokonce v případě Novotného bilanci uplynulých čtyřiceti let existence komunistické strany. Rovněž Havel s Klausem se zabývali jak minulostí, tak budoucností. Oba bilancovali události předchozího roku, Havel se vracel i hlouběji do minulosti, např. k politickým procesům v padesátých letech. Zcela jinak pojal svůj projev prezident Zeman, který řeč založil na své osobě, resp. na plnění svých slibů, ke kterým se zavázal v inaugurační řeči. Jedná se o hodnocení činnosti za minulý rok, nicméně opakování těchto slibů slouží v podstatě jako reprodukování stále trvajících předsevzetí.

Tématem, které bylo zvýznamňováno za „totality“ nade všechny ostatní, je práce. Poprvé však důležitost práce ve svém projevu zdůraznil již prezident Hácha. Téma práce se ale stalo všudypřítomné až v textech socialistických prezidentů, bylo též vyzdvižováno v explicitních přáních do nového roku, pracovní úspěch byl kladen na první místo. Až v Husákově projevu se před práci dostaly jiné hodnoty, např. zdraví a spokojenost. Svoboda rovněž nejmenoval práci na prvním místě, vyzdvihl mír a pokrok, tyto dva výrazy však značně souvisely s propagandou. Podíl na zachování míru byl u socialistických prezidentů obvyklým prostředkem sloužícím k persvazi recipientů o pozitivních vlastnostech skupiny „nás“. O míru ale hovořili i demokratičtí prezidenti, např. Masaryk a Klaus.

Kromě práce a míru byla opakovaně zvýznamňována i jiná témata. Před rozdělením České a Slovenské republiky se v prezidentských projevech objevovaly odstavce věnované přímo Slovákům, např. u Beneše, Zápotockého či Havla. Zde je vhodné zmínit rozdíl mezi Benešem a Háchou v roce 1942, Beneš z exilu hovořil i ke Slovákům, Hácha explicitně k obyvatelům protektorátu Čechy a Morava, o Slovensku se nezmiňoval.

Nesocialističtí prezidenti dále stavěli do popředí mravnost, to je patrné u Masaryka, Háchy i Havla. Havel a Klaus pak také zdůrazňovali odpovědnost za své činy. Nezávisle na režimu se v projevech objevuje téma voleb, ať už vyhodnocování těch předešlých (např. u Klause) či upozornění na ty nadcházející (např. u Gottwalda).

V některých projevech si lze povšimnout vyhýbání se historickým okamžikům, nepřisuzování významnosti těmto událostem může být jedním ze záměrů propagandy. Prezidenti se vůbec nevěnovali např. atentátu na Heydricha v roce 1942, pouze krátce byla zmíněna okupace roku 1968 a o měnové reformě, která znehodnotila úspory obyvatel, hovořil Zápotocký pouze kladně. Naopak důležitost byla přisuzována

např. únorovému převratu roku 1948 v Gottwaldově projevu, dále nové ústavě vzniklé v roce 1960, jež podle Novotného potvrzovala vybudování socialismu.

Způsob, jakým prezidenti k recipientům hovoří, byl v práci postaven na částečné transakční analýze vycházející z analýzy řeči. Hypotéza, že prezidenti následují Masaryka, který byl označován jako „tatíček Masaryk“, se potvrdila. U většiny prezidentů převažuje spíše osobnostní složka rodiče, s výjimkou Zemana, u kterého převládá transakce dospělý–dospělý, a Husáka s Havlem, u kterých jsou tyto složky vyrovnané. Prezidenti také projevovali sounáležitost s recipienty prostřednictvím první osoby plurálu, tato mluvnická kategorie obvykle v projevech dominuje. V některých případech, především u totalitních prezidentů, se tento způsob jeví jako taktika k zakrytí vlastní zodpovědnosti.

Zde je třeba zmínit dvě výjimky, vánoční poselství Beneše a Zemana. Beneš používal spíše druhou osobu plurálu a dával tak najevo, že se nenacházel na území protektorátu jako většina recipientů. V Zemanově vánočním poselství převládá první osoba singuláru, to odpovídá povaze textu, ve kterém prezident hovořil o plnění svých vlastních slibů. Jako úplný protiklad se pak jeví Klausův projev, neboť prezident nevyužil první osobu singuláru ani jednou.

Co se týče konkrétních oslovení recipientů, nutno podotknout, že Masaryk explicitně příjemce neoslovoval. Napříč časem se stal typickým oslovením výraz „spoluobčané“, případně „občané“. Gottwald nazýval příjemce také „přáteli“, Zápotocký „bratry a sestrami“. V Zemanově řeči se projevil působení nového média a prezident použil oslovení „televizní diváci“. Počínaje Háchou se často objevoval atribut „drazí“, který v analyzovaných projevech naposledy použil Husák, od roku 1949 se opakoval přívlastek „vážení“ či „milí“. Titulování „soudružky a soudruzi“ se poprvé objevilo u Zápotockého a s výjimkou Svobody ho používali všichni socialističtí prezidenti, ti také obvykle nedodržovali dnešní normu oslovování žen na prvním místě, tento způsob důsledně uplatňoval až prezident Husák.

Analýza představila typické rysy žánru novoročních a vánočních projevů od roku 1933 do roku 2013, zároveň poukázala na určité odlišnosti, které souvisí s dobovým kontextem a osobností řečníka. Je zřejmé, že rozsah diplomové práce nemůže pojmut veškeré aspekty vánočních a novoročních prezidentských projevů. Pro podání celkového obrazu tohoto typu textu by bylo nutné analyzovat všechny projevy, nejlépe včetně rozboru paralingválních a extralingválních prostředků komunikace.

Anotace

Příjmení a jméno autorky:	Hrušková Monika
Název katedry a fakulty:	Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Název diplomové práce:	<i>Analýza vybraných vánočních a novoročních projevů československých a českých prezidentů</i>
Vedoucí diplomové práce:	Mgr. Jindřiška Svobodová, PhD.
Počet znaků:	209 156
Počet příloh:	1 CD ROM (volně vložené)
Počet titulů použité literatury:	63

Anotace

Diplomová práce stanovuje specifika vánočních a novoročních projevů československých a českých prezidentů jako jednoho rétorického žánru, případně je upozorněno na odlišnosti v pojetí jednotlivých textů. Vlastní analýza vychází ze vzorku jedenácti vybraných projevů od T. G. Masaryka po M. Zemana a klade si za cíl odhalit v nich znaky propagandy, s tím souvisí i způsob zobrazování nepřítele v textu. Práce také ukazuje, jaká témata prezidenti zvýznamňují a jakým způsobem k recipientům hovoří.

Klíčová slova: vánoční projev, novoroční projev, český prezident, československý prezident, rétorika, politická řeč, propaganda.

Annotation

This diploma thesis defines the specifics of the Christmas and New Year's speeches of Czechoslovak and Czech presidents as one rhetorical genre, possible differences in the conception of individual texts are emphasized. The analysis itself is based on a sample of eleven selected speeches from T. G. Masaryk to M. Zeman and aims to reveal signs of propaganda which is also related to the ways the enemies are displayed in the texts. The thesis also demonstrates, which topics the presidents highlight and how they speak to their recipients.

Keywords: Christmas speech, New Year's speech, Czech president, Czechoslovak president, rhetoric, political language, propaganda.

Resumé

The analysis of selected Christmas and New Year's speeches of Czech and Czechoslovak presidents has been aimed to reveal a characteristic of this genre and to compare potential differences in the variation of individual texts. Most of the presidents' speeches are classified as texts of agitational-propagandistic genre with a few attributes of occasional genre. The speakers frequently used the figure of speech as a persuasive vehicle of expression, which are based on repetition. A repetition of the same phrases, which turned to be meaningless empty clichés, was typical for the socialist presidents.

The democratic presidents used fewer signs of propaganda than the totalitarian ones, but it shows that some of the signs are more frequently used than others, especially attributes of proximity and universality. Solidarity is also expressed by using the first person in plural; this grammatic category dominates within most of the speeches and sometimes functions as a cover of responsibility.

All socialist presidents adored the Soviet Union and were adamant to show that they were responsible for world peace, even though they realistically had no enemies like those portrayed in their speeches. The democratic presidents didn't divide the group of "us" and the group of "them" in the text, but rather have spoken more about the bad human quality as the biggest enemy.

The most referred to topic by socialist presidents was the work and the progress, whilst the democratic presidents highlighted morality or responsibility. It's obvious that in some speeches the historically important events are skipped or just briefly mentioned. On the other hand, the more convenient situations, like Czechoslovak coup d'état in February 1948, were strongly highlighted.

This thesis characterises Christmas and New Year's speeches from 1933 to 2013 and illustrates their development but to fully understand the genre it would be necessary to analyse all Christmas and New Year's speeches from 1933 to the present including paralanguage and extralingual means.

Keywords: Christmas speech, New Year's speech, Czech president, Czechoslovak president, rhetoric, political language, propaganda.

Seznam zdrojů a odborné literatury

BEDNÁŘ, Miloslav, 2002. Tomáš Garrigue Masaryk jako prezident ČSR. In LOUŽEK, Marek. *Českoslovenští a čeští prezidenti*. Praha: CEP. s. 128–132. ISBN 80-86547-22-1.

BERNE, Eric, 1992. *Jak si lidé hrají*. Litvínov: Dialog. 194 s. ISBN 80-85194-52-X.

ČERVENKA, Jan, 2018. *Tisková zpráva: Hodnocení působení Miloše Zemana v prezidentském úřadě – březen 2018*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. s. 5. Dostupné z: url.cz/Tt8lO

CÍSAŘ, Čestmír, 2013. *Moji českoslovenští prezidenti*. 2. dopl. a opr. vyd. Velké Bílovice: TeMi CZ. 182 s. ISBN 978-80-87156-77.

ČMEJRKOVÁ, Světlá – KADERKA, Petr, 2013. *Studie k moderní mluvnici češtiny. 1, Pragmatické aspekty češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 147 s. ISBN 978-80-244-3527-5.

DEJMEK, Jindřich. 2016. Edvard Beneš: Prezidentství třetí republiky. In RYANTOVÁ, Marie et al. *Českoslovenští prezidenti*. Praha – Litomyšl: Paseka. s. 101–121. ISBN 978-80-7432-500-7.

DOSKOČIL, Zdeněk, 2016. Gustáv Husák. In RYANTOVÁ, Marie et al. *Českoslovenští prezidenti*. Praha – Litomyšl: Paseka. s. 243–290. ISBN 978-80-7432-500-7.

DOUBEK, Vratislav, 2016. Tomáš Garrigue Masaryk. In RYANTOVÁ, Marie et al. *Českoslovenští prezidenti*. Praha – Litomyšl: Paseka. s. 13–37. ISBN 978-80-7432-500-7

HARRIS, Thomas, 1997. *Já jsem OK, ty jsi OK*. Praha: PRAGMA. 311 s. ISBN: 80-7205-508-9.

HLAVSOVÁ, Jaroslava, 1997. Jazyk politiky. In: DANĚŠ, František et al. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia. s. 26–43. ISBN 80-200-0617-6.

HRABÁK, Josef, 1977. *Poetika*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel. 368 s.

JEDLIČKA, Alois – FORMÁNKOVÁ, Věra – REJMÁNKOVÁ, Miloslava, 1970. *Základy české stylistiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 226 s.

- JOWETT, Gareth S. – O'DONNELL, Victoria, 2006. *Propaganda and Persuasion*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications. ISBN 1-4129-0898-1.
- KAISER, Daniel, 2016. Václav Havel. In RYANTOVÁ, Marie et al. *Českoslovenští prezidenti*. Praha – Litomyšl: Paseka. s. 291–318. ISBN 978-80-7432-500-7.
- KOCIÁN, Jiří, 2016. Antonín Zápotocký. In RYANTOVÁ, Marie et al. *Českoslovenští prezidenti*. Praha – Litomyšl: Paseka. s. 159–182. ISBN 978-80-7432-500-7.
- KŘEČEK, Jan, 2013. *Politická komunikace: od res publica po public relations*. Praha: Grada. 169 s. ISBN 978-80-247-3536-8.
- KRAUS, Jiří, 2008. *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. Praha: Karolinum. 172 s. ISBN 978-80-246-1578-3.
- KRAUS, Jiří, 2010. *Rétorika a řečová kultura*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum. 190 s. ISBN 978-80-246-1829-6.
- KVAČEK, Robert, 2016. Edvard Beneš: První prezidentské období. In RYANTOVÁ, Marie et al. *Českoslovenští prezidenti*. Praha – Litomyšl: Paseka. s. 38–59. ISBN 978-80-7432-500-7.
- LOTKO, Edvard, 1986. *Rétorika v současné praxi*. Ostrava: Krajské kulturní středisko. 77 s.
- LOTKO, Edvard, 2009. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. 202 s. ISBN 9788024423098.
- LOUŽEK, Marek, 2002. *Českoslovenští a čeští prezidenti*. Praha: CEP. 151 s. ISBN 80-86547-22-1.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, 1899. *Nutnost revidovati proces Polenský*. Praha: Čas. 16 s.
- MACHOVÁ, Svatava – ŠVEHLOVÁ, Milena, 2001. *Sémantika a pragmatická lingvistika*. Praha: Univerzita Karlova. 159 s. ISBN 80-7290-061-7.
- MRÁZIKOVÁ, Lenka, 2014. Analýza novoročních projevů československých a českých prezidentů. Olomouc. 104 s. Diplomová práce. Univerzita Palackého

v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra bohemistiky. Vedoucí práce Jindřiška Svobodová.

MISTRÍK, Jozef. 1987 *Rétorika*. 3. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 207 s.

OLIVOVÁ, Věra, 2002. Edvard Beneš – evropský státník první poloviny 20. století. In LOUŽEK, Marek. *Českoslovenští a čeští prezidenti*. Praha: CEP. s. 133–137. ISBN 80-86547-22-1.

PERNES, Jiří, 2002. Komunističtí prezidenti a jejich životní osudy. In LOUŽEK, Marek. *Českoslovenští a čeští prezidenti*. Praha: CEP. s. 138–144. ISBN 80-86547-22-1.

PERNES, Jiří, 2010. *Takoví nám vládli: Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství BRÁNA, a. s. 328 s. ISBN 978-80-7243-437-4.

PERNES, Jiří, 2016a. Klement Gottwald. In RYANTOVÁ, Marie et al. *Českoslovenští prezidenti*. Praha – Litomyšl: Paseka. s. 122–158. ISBN 978-80-7432-500-7.

PERNES, Jiří, 2016b. Ludvík Svoboda. In RYANTOVÁ, Marie et al. *Českoslovenští prezidenti*. Praha – Litomyšl: Paseka. s. 213–242. ISBN 978-80-7432-500-7.

PERNES, Jiří, 2016c. Antonín Novotný. In RYANTOVÁ, Marie et al. *Českoslovenští prezidenti*. Praha – Litomyšl: Paseka. s. 183–212. ISBN 978-80-7432-500-7.

SEDLÁKOVÁ, Renáta, 2014. *Výzkum médií: Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada Publishing, a. s. 544 s. ISBN 978-80-247-3568-9.

SMÉKAL, Vladimír, 2001. *TRANSKČNÍ ANALÝZA: Příručka*. Brno: Masarykova Univerzita. 60 s. Dostupné z: url.cz/Yt82f

SVOBODOVÁ, Jindřiška, 2016. *Manipulace a argumentace v politickém a mediální diskurzu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 214 s. ISBN 978-80-244-4923-4.

ŠTĚFANČÍK, Radoslav – DULEBOVÁ, Irina, 2017. *Jazyk a politika: Jazyk politiky v konfliktnej štruktúre spoločnosti*. Bratislava: Ekonóm. 194 s. ISBN 978-80-225-4414-6.

ŠTĚPANÍK, Jaroslav, 2005. *Umění jednat s lidmi 2. Komunikace*. Praha: Grada. 161 s. ISBN 80-247-0844-2.

TOMEŠ, Josef. Emil Hácha. In RYANTOVÁ, Marie et al. *Českoslovenští prezidenti*. Praha – Litomyšl: Paseka. s. 60–78. ISBN 978-80-7432-500-7.

Seznam periodik

A, 1943. Dílo Sociální pomoci pro Čechy a Moravu. *Časopis katolického duchovenstva*. Praha: dr. Josef Čihák, 1943-01, roč. 83 (108), č. 1, str. 26.

U, 1893–1945. Presidentův projev v mluvícím filmu: Problém dneška je především mravní. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1933-12-19, roč. 41, č. 634, s. 2. ISSN 1802-6265.

Seznam internetových zdrojů

1959 – 1968 *Divadelní a umělecká dráha*, ©2009–2018. Knihovna Václava Havla [online]. ©Knihovna Václava Havla [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: url.cz/kt8ag

1969 – 1976 *Politická normalizace a perzekuce*, ©2009–2018. Knihovna Václava Havla [online]. ©Knihovna Václava Havla [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <http://www.vaclavhavel-library.org/cs/vaclav-havel/zivotopis/1969-1976>

2003 – 2001, ©2009–2018. Knihovna Václava Havla [online]. ©Knihovna Václava Havla [cit. 2018-04-03] Dostupné z: url.cz/ct8av

DOUBEK, Vratislav, ©2017. *Historie: Tradice prezidentských novoročních projevů*. NeviditelnýPes.lidovky.cz [online]. ©Neviditelný pes a MAFRA, a.s., ISSN 1212-673X, 2011-1-6 [cit. 2017-10-18]. Dostupné z: <https://goo.gl/nDfp7p>

HLADKÁ, Zdeňka, ©2012–2018. EUFEMISMUS (meliorativum). In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. ©Masarykova univerzita, Brno, 2017 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/EUFEMISMUS>

HOFFMANNOVÁ, Jana, ©2012–2018. ALUZE. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. ©Masarykova univerzita, Brno, 2017 [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ALUZE#bibitem14>

HOMOLOVÁ, Marie, [2017]. *Prezidenti, mistři novoročních přání*. Svet.czsk.net [online]. [cit. 2017-10-18]. Dostupné z: <https://goo.gl/GKovWK>

iDnes.cz, ©1999–2018. *DOKUMENT: Amnestie prezidenta republiky ze dne 1.1.2013*. iDnes.cz [online]. ©MAFRA, a. s, 2013-01-01 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: 1url.cz/9t8l7

JELÍNEK, Milan – VEPŘEK, ©2012–2018. Jarmil, METONYMIE. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. ©Masarykova univerzita, Brno, 2017 [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/METONYMIE>

JELÍNEK, Milan, ©2012–2018. PERIFRÁZE. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. ©Masarykova univerzita, Brno, 2017 [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PERIFR%C3%81ZE>

KOPECKÝ, Josef – ŠKRAŇKOVÁ, Petra, ©1999–2018. *Jaký prezident byl Miloš Zeman prvních pět let? Oznamkujte ho*. iDnes.cz [online]. ©MAFRA, a. s, 2018-03-02 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: 1url.cz/2t8lA

NEKULA, Marek, ©2012–2018. METAFORA. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. ©Masarykova univerzita, Brno, 2017 [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/METAFORA>

MRÁZKOVÁ, Kamila, ©2012–2018. ŘEČNICKÁ OTÁZKA (rétorická otázka). In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. ©Masarykova univerzita, Brno, 2017 [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: 1url.cz/st82Z

Prezidentské volby 2018: Miloš Zeman, ©1997–2018. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: 1url.cz/Tt8l5

ŠULEK, Marcel – KOČÍ, Petr – BOČEK, Jan – CIBULKA, Jan, ©1997-2017. *Poslechněte si vánoční a novoroční projevy všech prezidentů*. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas, 2015-12-26 [cit. 2017-10-18]. Dostupné z: <https://goo.gl/tfP33J>

Tsunami 2004, [b.r.]. Přírodní katastrofy a environmentální hazardy: multimediální výuková příručka [online]. [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: [1url.cz/lt8lm](http://url.cz/lt8lm)

Václav Havel, ©2018. Hrad.cz [online]. ©Pražský hrad [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-havel>

Václav Havel o amnestii, ©2018. Hrad.cz [online]. ©Pražský hrad, 2013-01-07 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: [1url.cz/Ot8aX](http://url.cz/Ot8aX)

Václav Klaus, ©2018. Hrad.cz [online]. ©Pražský hrad [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/vaclav-klaus>

ZELENÝ, Petr, ©1999–2018. *Václava Havla jsem respektoval už od 60. let, řekl Václav Klaus*. iDnes.cz [online]. ©MAFRA, a. s, 2011-12-18 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: [1url.cz/Xt8FL](http://url.cz/Xt8FL)

ZLATKOVSKÝ, Michal, ©1997–2018. *Jiří Drahoš versus Miloš Zeman. Srovnejte životní dráhu prezidentských kandidátů*. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas, Praha, 2018-01-20 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: [1url.cz/7t8lb](http://url.cz/7t8lb)

ŽAŽA, Stanislav. ©2012–2018. HYPERBATON. In: KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. ©Masarykova univerzita, Brno, 2017 [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/HYPERBATON#inverze>

Životopis, ©2018. Hrad.cz [online]. ©Pražský hrad [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr/zivotopis>

Použité materiály k analýze

1935: *Tomáš G. Masaryk*, ©1997–2016. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: [1url.cz/St8lP](http://url.cz/St8lP)

1943: *Edvard Beneš*, ©1997–2016. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas [cit. 2018-02-05]. Dostupné z: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1943-benes>

1943: *Emil Hácha*, ©1997–2016. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1943-hacha>

1949: *Klement Gottwald*, ©1997–2016. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: [1url.cz/Ct8lc](http://url.cz/Ct8lc)

1954: *Antonín Zápotocký*, ©1997–2016. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas [cit. 2018-03-7]. Dostupné z: 1url.cz/Lt8lY

1961: *Antonín Novotný*, ©1997–2016. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: 1url.cz/7t8ln

1969: *Ludvík Svoboda*, ©1997–2016. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas [cit. 2018-12-28]. Dostupné z: 1url.cz/Zt8l6

1989: *Gustáv Husák*, ©1997–2016. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas [cit. 2018-03-21]. Dostupné z: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1989-husak>

1990: *Václav Havel*, ©1997–2016. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas [cit. 2018-03-29]. Dostupné z: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#1990-havel>

2005: *Václav Klaus*, ©1997–2016. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#2005-klaus>

2014: *Miloš Zeman*, ©1997–2016. iRozhlas.cz [online]. ©Český rozhlas [cit. 2017-10-19]. Dostupné z: <https://interaktivni.rozhlas.cz/prezidentske-projevy/#2014-zeman>